İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI KARAMİZAH MERKEZİ AYLIK YAYIN ORGANIDIR

YIL 1
SAYI 4
1998

MİZAH KÜLTÜRÜ

"BU DERGİ SİZİNDİR. ALABİLİRSİNİZ!"

Tan Oral'ın kaleminden kısa bir süre önce vefat eden 'Delikanlı' Ali Ulvi.

Oğuz Aral: Kendi kendini "Huysuz İhtiyar" yaptı. Bir de aynı isimle kitap yazdı...

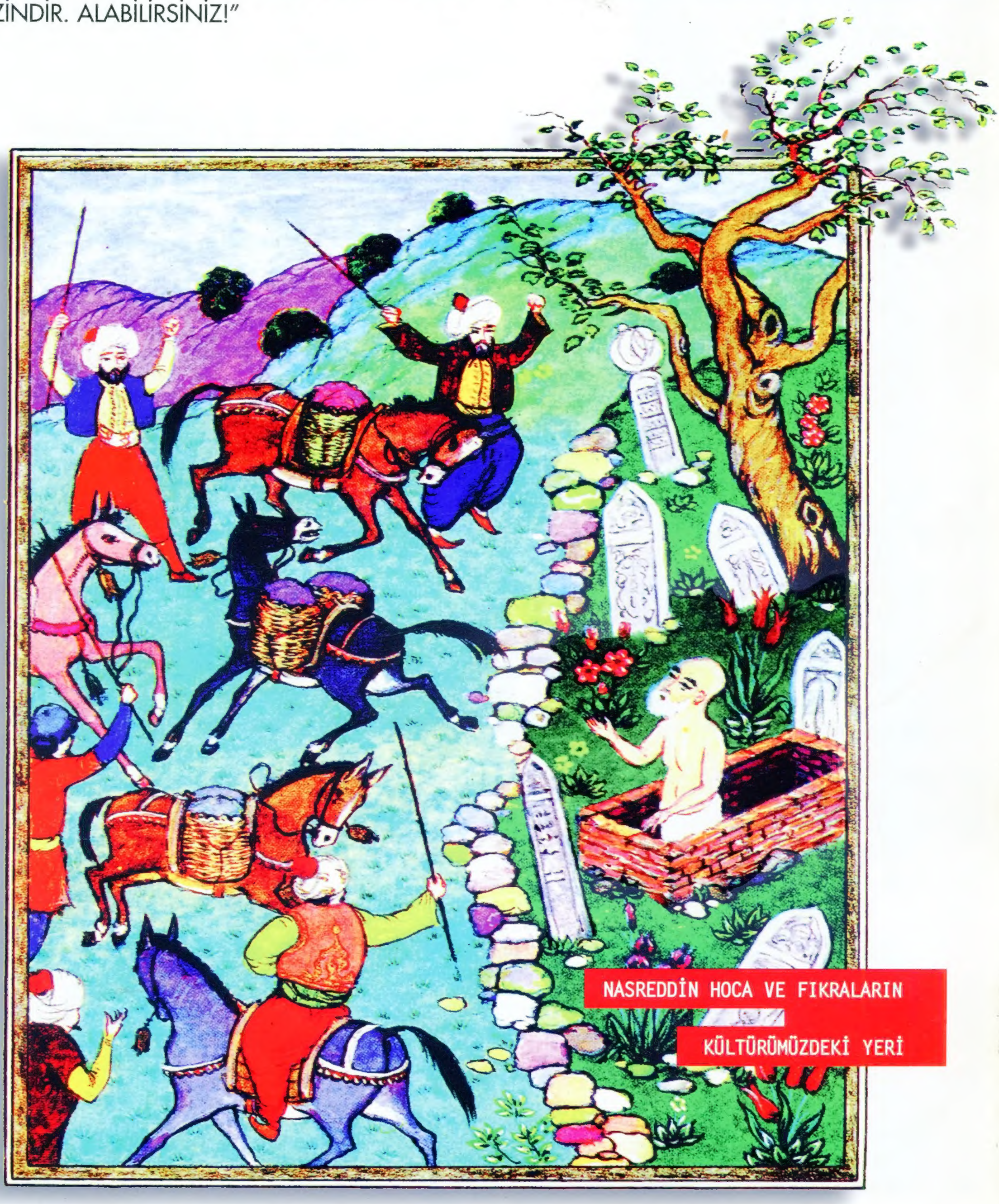

NASREDDİN HOCA VE FIKRALARIN

KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ

خواجه‌نك فنجانجى قاطيرلرينى اوركوندكينك رسميدر

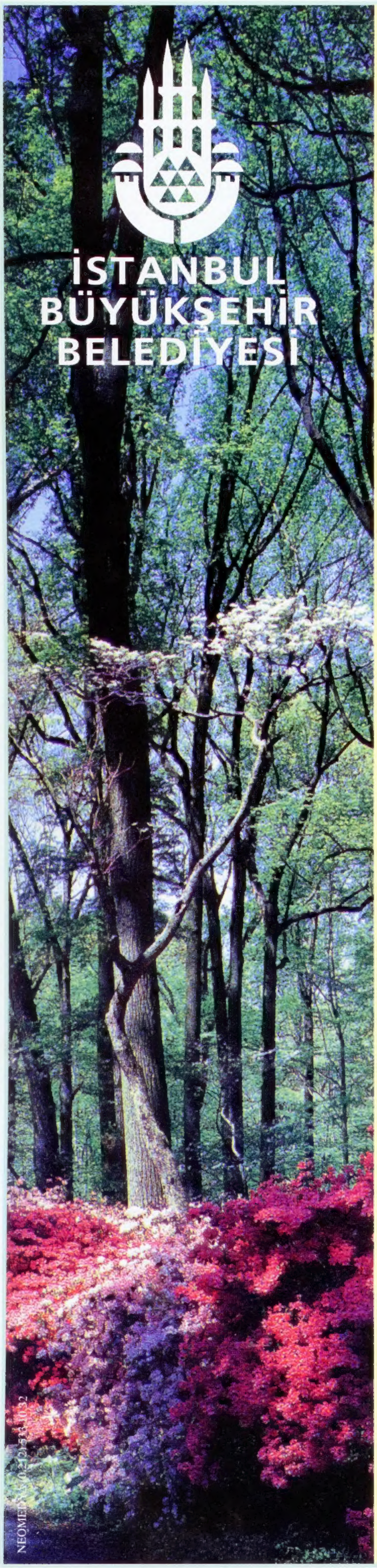

1996'da 100 bin,
1997'de 200 bin

...ve 1998'de

400 bin

ağaç daha dikiyoruz

İSTAÇ

BİLGİ İÇİN:
İSTAÇ A.Ş.
TEL :(0.212) 230 65 06-230 63 24-230 60 41
FAKS: (0.212) 296 70 46-231 76 14

İSTANBUL'A DÖRTYÜZBİN AĞAÇ
KAMPANYASI

NASREDDİN HOCA'NIN yaşadığına delil olarak Akşehir'deki türbesi, ahfadından olduğu iddia edilen kişilere ait mezar taşı kitabeleri, bir vakfı olduğunu gösteren Fatih devrine ait bir arşiv vesikası, sülalesinden iki kişinin Dîvan-ı Hümâyun'a yazdıkları dilekçeler, atifelerini toplayan eserler, ondan bahseden kaynaklar ve sözlü rivayetler gösterilmektedir. Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklardan biri, Sivrihisar Mütfüsü Hasan Efendi'nin 1861'de yazmaya başladığı Mecmua-i Maarif adlı yarım kalmış eseridir. (Sayfa 2,3,4,5..)

HÜSREV HATEMİ: Mizah edebiyatımız ve gülünç olayları anlatma geleneğimiz diğer alanlara göre oldukça az incelenmiştir. Nasreddin Hoca gibi bir kişiliğe sahip olan Türk kültürü araştırıcıları, bu zenginliği vesile sayarak bu konudaki araştırmaları derinleştirmelidir. Benden Nasreddin Hoca konusunda yazı istenince, böyle bir araştırma olmadığından, konuya yöntem açısından düşüncelerimi sıralayarak yaklaşmayı denedim. (Sayfa 6,7..)

içindekiler

NASREDDİN HOCA: MUSTAFA KUTLU'NUN GENİŞ ARAŞTIRMASI... 2

"LATİFE"NİN (FIKRA) KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ: HÜSREV HATEMİ... 7

BALKANLARDA NASREDDİN HOCA.. 8

BİR PORTRE: ALİ ULVİ.. 12

KARA MİZAH MERKEZİ: "GENÇ ÇİZERLER" 13

OKURUN VİZYON SAHİBİ OLANI... 16

HÜZÜN MİZAHIN İKİZ KARDEŞİ... 18

OĞUZ ARAL: O BİR 'HUYSUZ İHTİYAR' MI? 26

MİZAH DERGİLERİNDE MİZAH UNSURU VE KAHRAMANLAR ÜSTÜNE 22

KEMAL SUNAL ÜSTÜNE YAPILAN İLK İNCELEME VE SUNAL POLİTİKASI... 28

BÜYÜK bir salonda, büyük bir abajurun altında, çevresi kitaplarla dolu, rahat bir koltuk; okumak için. Yine içi, gazete, dergi, kitap, zarflar, dosya ve yılların tozu ile bezenmiş ıvır zıvırla dolup taşan küçük bir oda ve üstü aynı türden şeylerin istilasına uğramış, ancak köşesinde üçgen bir çalışma alanı bırakılmış bir masa; çizmek için. İşte Ali Ulvi'nin yaşamını geçirdiği iki önemli mekan. (Sayfa 12..)

BÜYÜKŞEHİR *Belediyesi Kültür Dairesi bünyesinde oluşturulan Kara Mizah Merkezi'nin etkinlikleri, yetenekli genç çizerleri ve onların çalışmalarından örnekler. (Sayfa 13,14..)*

OKURUN Vizyon Sahibi Olanı: Çizgi roman karakterleri uzun yıllar düş dünyamızı renklendirirken, yaptıkları şeyler nedeniyle, kendimizi onlarla bütünleştirdik, halen de öyle. Gerçek ya da gerçeküstü güçlerle donanmış kahramanlar, kötülere karşı amansız mücadeleler verirken bu bütünleşme olayı perçinlendi, kalplerimiz fethedildi. (Sayfa 16,17..)

ÇİZGİROMAN VE ÇOCUK: Ne yazık ki, çizgiromanla ilgili ciddi araştırmalar ülkemizde henüz yok denecek kadar az. Bazı sanat dergilerimizin özel sayı ayırmaları ya da gazetelerde tanıdığımız köşe yazarlarının çeşni olarak nadiren çizgiromandan bahsetmeleri dışında dikkat çekici çalışmalara rastlayamıyoruz. Çizgiromanın ansiklopedik tanımına baktığımızda oldukça uzun bir anlatımla karşılaşıyoruz.. (Sayfa 19..)

"HUYSUZ İHTİYAR" OĞUZ ARAL: Oğuz Aral 45 yıldır gazete ve dergi sayfalarında uçuşup yok olan karikatür ve yazılarından bazılarını 'Huysuz İhtiyar' kitabında topladı. Bir böcek bile Aral'ın yazması için yeterli neden... Huysuz bir ihtiyarmış! Yalan. Hiç de huysuz değil. Ayrıca ben ne ihtiyarlar gördüm hiç genç olmamışlardı. (Sayfa 20..)

KEMAL SUNAL GERÇEĞİ: Bundan birkaç yıl önce Kemal Sunal kendisini sosyologlara emanet etmiş ve şöyle demişti: "Bütün ülkelerde sıradan oyuncular bile inceleniyor, onun hakkında kitaplar yazıyorlar. Kemal Sunal Türkiye'de bir olaydır. Sosyologların bunun nedenini araştırması lazım. Bu halk neden tutuyor? Kemal Sunal niye bunca sene var? Çocuklar neyini seviyor?". O günden bugüne pek bir şey olmadı. Bırakın kitaplar yayınlanmasını, inceleme filan da yapılmadı.(Sayfa 28,29,30,31..)

Merhaba

SEVGİLİ mizah dostları,

Şu geçen üç sayı boyunca anladık ki gayretlerimiz boşa değilmiş. Sizlerden hâlâ gelen tebrik telefonları, derginin ücretli satılması konusundaki talepler, zamanında bir gazete röportajındaki sözleri hatırlattı bana: "Kaliteli bir iş yap, sonra da pencereden at!" Eninde sonunda biri 'kim yapmış bunu?' diyerek sizi bulur...

"Mizah kültürü"belli merkezlerde ücretsiz dağıtılan bir dergi olduğu için dergiden haberi olmayan mizah dostları karşılaştıklarında onlar için adeta sürpriz oluyor. "Keşke gazete bayilerinde satılsaydı" dileklerini gözardı etmek ne mümkün ! O yüzden İstanbul'da bazı merkezi gazete bayiileri "Mizah Kültürü"nü dağıtıyor ama dergimiz gene ücretsiz.

Geçtiğimiz üç sayıda yer alan ağırlıklı dosyalar için çeşitli kaynaklardan yararlandık. Her defasında yararlandığımız kaynakları da belirttik. Gelgelelim hatalarımız, unutkanlıklarımız da oldu. Örneğin geçtiğimiz sayı Hürriyet Gösteri'den alınan "Selahattin Duman" röportajının hazırlayıcısı Ayşe Arman'ın ismi başka bir isimle karıştı. Bu hata için Ayşe Arman'dan özür diliyoruz. Başta da belirttiğim gibi geçen süre içerisinde bizi yüreklendiren, sevindiren unsurlar çoğunlukta. Tek üzüldüğümüz nokta derginin medyada çok az yer bulabilmesidir.

Dergilerimiz, gazetelerimiz "Mizah Kültürü"nden alıntı yapıyorlar da nedense Kültür Sanat sayfalarında pek bahsetmiyorlar. Her şeye rağmen "Mizah Kültürü'nün önemli bir boşluğu doldurduğuna inanıyor ve bu dergiye destek veren İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tekrar teşekkür ediyoruz.

Önümüzdeki ay buluşmak umuduyla...

Hasan Kaçan

MİZAH KÜLTÜRÜ

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI
İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜNLERİ
TİCARET A.Ş. ADINA SAHİBİ
ŞENOL DEMİRÖZ

◆

yayın yönetmeni HASAN KAÇAN
yayın koordinatörleri
HAKAN ALPİN, METİN ÖZTÜRK
yazı işleri müdürü CEM AYTEPE
grafik tasarım MİKAİL ERDOĞAN
uygulama MEHMET ÇİÇEKYÜZLÜ

◆

yapım "HETEN KETEN LEKLEMDİLİK" 281 99 49
baskı İNCELER OFSET 576 56 44

KAPAK: AHMET YAKUPOĞLU'NUN HOCA MİNYATÜRÜ, TÜRK EDEBİYATI, 1995
"NASREDDİN HOCA'NIN FİNCANCI KATIRLARINI ÜRKÜTTÜĞÜNÜN RESMİDİR."

Timur'un Anadolu'ya gelişi Hoca'nın vefatından sonra olduğu için, onu Hoca'yla karşılaştıran rivayetler uydurmadır. Bektaşi fıkralarındaki yakıştırmalar da...

Hayatta ve edebiyatta

MUSTAFA KUTLU

Türk Edebiyatı (sayı 255) dergisinde yayınlanan Ahmet Yakupoğlu'nun Nasreddin Hoca minyatürü..

Letâif sahibi, mutasavvıf (XIII. a. Yaşadığı devir ve tarihi şahsiyeti hakkında kesin bilgiler mevcut değildir.) Nasreddin Hoca'nın yaşadığına delil olarak Akşehir'deki türbesi, ahfadından olduğu iddia edilen kişilere ait mezar taşı kitabeleri, bir vakfı olduğunu gösteren Fatih devrine ait bir arşiv vesikası, sülalesinden iki kişinin Divan-ı Hümâyun'a yazdıkları dilekçeler, latifelerini toplayan eserler, herhangi bir vesile ile ondan bahseden kaynaklar ve sözlü rivayetler gösterilmektedir. Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklardan biri, Sivrihisar Mütfüsü Hasan Efendi'nin 1861'de yazmaya başladığı Mecmua-i Maarif adlı yarım kalmış eseridir. Onun delil göstermeden verdiği bilgilere göre Hoca 605/1208-9 yılında Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğmuştur. Babası Abdullah Efendi köyün imamıdır. Hoca da babasından sonra aynı vazifeyi sürdürmüştür. Daha sonra görevini halifelerine bırakarak Akşehir'e göçmüş; 683/1284-85 yılında burada vefat etmiştir.

Yazma letâif mecmualarının bazılarında Hoca'nın Sivrihisar'da ikamet ettiği kayıtlıdır. Ayrıca Hortu köyünde Hoca'ya atfedilen bir ev harabesi ile onun sülalesinden geldiklerini söyleyen kimseler bulunmaktadır. Mükrimin Halil Yınanç, bir gezisi sırasında, Sivrihisar'a yakın Sultana köyünde Hoca'nın oğullarına ait mezar taşlarını görmüştür. Hoca'nın kızlarından birine ait olduğu söylenen bir mezar taşı da Sivrihisar'da bulunmuştur. İstanbul'un ilk kadısı ve Fatih'in Hocası Hızır Bey'in de Nasreddin Hoca'nın sülalesinden geldiği söylenir ki, Hızır Bey Sivrihisarlıdır.

Nasreddin Hoca, her zamanki gibi bir espri yapar: Kedi buysa ciğer nerde, ciğer buysa kedi nerde?

Ancak bütün bu sayılanlar kesin olarak Hoca'nın Akşehir veya Sivrihisar'lı olabileceğini göstermeye yetmez. Belki de başka bir yerden gelip o bölgeye yerleşmiştir. Kendisinin Seyyid Mahmud Hayran'a intisab etmiş olduğu söylenir. Bu yolda bir kayıt da, Ebu'l-hayr Rûmi'nin 1480'de Cem Sultan'a sunduğu Saltuknâme'de görülmektedir. Hoca'nın Bektaşî olduğu, Hallac-ı Mansur ve Nesimî ile birlikte Eskişehir'i Şeyh Yücaeddin'e bağlı bulundukları söylentisi ise tamamen uydurmadır.

Bunun gibi Timur'un Anadolu'ya gelişi Hoca'nın vefatından çok sonra olduğu halde, onu Hoca'yla karşılaştıran rivayetler de uydurmadır. Bektaşî fıkraları ile Hoca'nın latifelerinin karışmasından kaynaklanan bazı unsurlar ise tamamen yakıştırmadır. Akşehir'deki türbesinin mermer direklerinden birinde yazılı olan kayda göre türbe Yıldırım Bayezid devrinden önce inşa edilmiştir. Bu hususta en eski vesika İ. Hakkı Konyalı'nın bulduğu 881/1476-77 yılında Fatih adına yapılan bir emlak ve evkaf tesbitine ait defterdir. Bu vesikada Nasreddin Hoca'nın bir vakfı olduğu görülmüştür. Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde, Şair Nâbî, Tuhfetü'l-Harameyn'de türbeyi ziyaretlerini nakleder.

Türbe Fatih devrindeki hali ile XX. asır başlarına kadar gelmiş, bazı tadillere uğramış, 1905 yılında Konya valisi Faik Bey tarafından tamir ettirilmiştir. İ. H. Konyalı türbedeki incelemeleri sırasında, sandukanın üstünde bir yüzünde tenekeden oyma olarak Hoca Nasreddin-i Velî (sene 683) yazılı bir tahta parçası gördüğünü yazar. Köprülü de Meşrutiyetten sonra türbe tamir edilirken toprak altından aynı tarihi taşıyan bir kitabe çıkarıldığını kaydeder.

HOCA'NIN SÜLALESİ

Her ne kadar mevsuk olmasa da bütün bu rivayetlerden Hoca'nın 683/1284-85 yılında vefat ettiği kabul edilmiştir. Bu durumda Hoca'yı Yıldırım Bayezid devri ricalinden gösteren rivayetler geçerli olmamaktadır. Bunu ilk savunanlardan biri de Şemseddin Sami'dir. Kamusu'l-a'lâm'da şöyle demektedir:

"Zürefâdan ve mazanneden (ermiş sanılanlardan) bir zat olup, Hacı Bektaş-ı Velî ile muasır bulunmuş olduğu mervî ise de daha eski olup Selçûkiler zamanında yaşamış olması muhtemeldir."

Hikâyelere göre Nasreddin Hoca'nın bir veya iki hanımı, iki kızı ve bir oğlu bulunmaktadır. Kızlarına ait mezar taşlarından biri Konya Mevlâna Müzesi Nu. 1367'de, diğeri Akşehir Müzesi Nu. 136'da bulun-

Nasreddin Hoca'lar...

maktadır. Bir rivayete göre de Hoca'nın sülalesi III. Murad devrinde İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul mezarlıklarında inceleme yapan Sait Sungur, Edirnekapı Şehitliği'nde bu sülâleden üç kişinin mezar taşlarına tesadüf etmiştir. Cengiz Orhonlu ve İ. Hakkı Konyalı'nın Başbakanlık Arşivi'nde buldukları iki vesikada da aynı sülâleden kimselerin Divan-ı Hümâayun'a verdikleri dilekçeler görülmüştür. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in de, sonradan düzenlenen şecerelerle Nasreddin Hoca sülâlesinden geldiği gösterilmektedir. (Şecere için bk. Ümid Sinan Topçuoğlu, Nasreddin Hoca ve latifeleri, 1980.)

Nasreddin Hoca'yı günümüze kadar yaşatan latifeleri sözlü kaynaklardan yazıya geçirilmiştir. İlk olarak kim tarafından ve ne zaman yazıldığı belli değildir. Bir rivayete göre bunlar kendi zamanında yazılmış, ancak Timur'un Akşehir'i istilası sırasında kaybolmuştur. René Basset X. a. Kûfe'de yaşamış Cuha adlı bir kişiye ait hikâyelerin XV-XVI. a. da Türkçe'ye tercüme edilerek Nasreddin Hoca'ya maledildiğini yazar. Halbuki Hoca'nın latifelerini havî ilk Türçe eser olan Saltuknâme'deki menkabeler XV. asrın ikinci yarısında şifahi rivayetlerden derlenmişti. Daha sonraki yüzyıllarda ayrı kimseler tarafından ayrı yerlerde latifeler derlenmiş ve latife mecmualarına geçmiştir. Bunlar üslûp ve şekillerini halk muhayyilesinin kollektif işleyişinden almaktadırlar. Bu hususta en eski yazma Hüseyin adlı bir kişinin yazdığı Hâzâ Hikâyet-i Kitâb-ı Nasreddin başlığını taşıyan bir yazmadır (yazılışı: 3 Ekim 1571). Bu yazmada 43 latife bulunmaktadır. Yine, 2 Şubat 1676 tarihli Mehmed isimli biri tarafından yazılan Letâif-i Nasreddin Hoca adlı mecmua da eskilerden olup, 112 latife ihtiva etmektedir. Günümüze doğru gelindiğinde latifelerin sayısı artmaktadır. Mehmed Ali Aksoy'un, 1958'de yaptığı bir derlemede 445 latife yer almaktadır. Elbetteki bu fıkraların hepsi Hoca'ya ait değildir. Ancak ona ait olanların tesbit edilmesi de hayli zordur.

NASREDDİN HOCA EDEBİLEŞİYOR

Bu letâif mecmualarından ikisi memleketimizde, tesbit edilen 27 yazma ise; Bibliothéque Bodleinenne/Oxford (6 yazma), British Museum, Cambridge Üniversitesi Ktp., Viyana Milli Ktp., Özbekistanlı Prof. Hâdi Zarif'in şahsi kitaplığında (birer adet) bulunmaktadır. Bunlardan biri kısmen neşredildi: Şükrü Elçin, Bir Nasreddin Hoca mecmuası (Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler dergisi 4. C. s. 1., Mart 1972.)

Nasreddin Hoca fıkralarını ilk defa toplayıp işleyen Çaylak lakabı ile anılan Mehmed Tevfik Bey'dir. Letâif-i Nasreddin, Bû Adem (1881), Hazine-i Letâif (1884) adlı kitaplarında 200'e yakın latifeyi kendi üslûbu ile yazmıştır. İlk edebileştirme denemesi olarak kabul edilir. Bunu Veled Çelebi (İzbudak*)'nin çalışması izler (1918). Latin harflerinin kabulünden önce-ki matbu Nasreddin Hoca kitaplarının yazarları belli değildir. Ermeni harfli ilk Türkçe bs. 1853. Bunlar arasında en çok okunanlar taş basması ile olanlardır. Çoğu yazmalardan istinsah ile basılmışlardır, bazıları resimlidir. Hemen hepsi aynı hikâye ile başlayıp, aynı hikâye ile biter. Takriben 120-121 latife ihtiva ederler.

Milli kültürümüze mal olan Hoca, Türkistan'dan Avrupa içlerine, Kırım'dan Afrika sahillerine kadar bütün Türk âleminde bilinmektedir. Edebiyatta, sanatta, basında, resim ve karikatürde, halk inanışlarında Hoca'nın izlerine daima tesadüf edilebilir. Ona Azeriler Molla Nasreddin, Kazaklar Koja Nasreddin, Özbekler Nasreddin Efendi derler. Bu bölgelerde geleneklik şekilde tanındığı gibi, çeşitli amaçlarla öz kişiliğinden saptırılmış biçimlere de sokulmuştur. (Msl. Buhara Macerası adlı bir Rus filminde Hoca, Buhara halkını ağalara karşı ayaklandıran bir halk kahramanıdır.) Hoca özellikle Azerbaycan'da çok tesirli olmuştur. Molla Nasreddin adlı bir mecmua neşredilmiş. (Tiflis, 7 Nisan 1906-Tebriz 1920-Bakû 1923), Celil Mehemmed Kuluzâde'nin önderliğinde bir realist edebî mektebin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Nasreddin Hoca fıkralarından rivayet olunur ki;

"Asayişin bozulduğundan mıdır, yoksa başka bir sebepten midir, bilinmez; günün birinde Akşehir'de silâh taşıma yasağı ilân edilmiş...

Nasreddin Hoca, Türkistan'dan Avrupa içlerine, Kırım'dan Afrika sahillerine kadar bütün Türk aleminde bilinmektedir; Azeriler Molla, Kazaklar Koca derler..

Hoca da, o günlerde, çiçeği burnunda bir molla... Başında kavak yelleri esiyor; yasağı, masağı dinler mi hiç? Gösteriş olsun diye, dededen kalma koca bir kılıcı kuşanıp sokağa çıkmış. Bir aşağı, bir yukarı dolanıp durur; görenlere parmak ısırtırken Subaşı ile burun buruna gelivermesin mi, bir köşe başında!.. Subaşı pür-hiddet, kılıcı göstererek:

"Söyle bakalım!" demiş: "Senin neyine gerek, bu koca alâmet?.."

Molla Nasreddin, ne desin de, kurtarsın yakayı? Bir, iki yutkunmuş:

Hoca'nın, her sözünün altında bir nükte, her nüktesinin içinde bir ders mutlaka vardır..

Bilinen en mazbut haliyle hoca tasviri: Güleç yüzü, sakız beyaz büyük sarığı.. Sakalı ve bıyıkları ile sevimli bir dede..

Nasreddin Hoca'nın latifeleri, Osmanlı Devleti hakimiyetinde uzun süre kalan memleketlerde, gayri müslüman ahali arasında da yayılmış, benimsenmiştir..

"Kitaplardaki hataları düzeltmeğe yarıyor!", diye cevap vermiş.

Subaşı'nın tepesi atmış amma, Molla'yı biraz terletmek için, işi alaya vurmuş:

"Yok canım!.. O iş için, bu biraz büyük değil mi?.."

Bizimkinin hazır-cevaplığı üstünde;

"Ne diyorsun, ağam?.." demiş; "Bazan öyle büyük hatalar oluyor ki, bu bile küçük gelir!"

Nasreddin Hoca'nın bu kadar çok tutulup sevilmesinin sebeplerinden biri her sözünün altında bir hikmet bulunur olmasıdır.

Akşehir'de kaymakamlık yapmış olan Bereketzâde İsmail Hakkı Bey, Yâd-ı mazi (1916) adlı eserinde Hoca'nın fıkralarını "zâhiri hande-fezâ, bâtını hikmetnümâ" olarak değerlendirmiştir. Hoca'nın hikâyeleri bir kimsenin başından geçen gülünç hadiseler olduğu kadar, bir hayat görüşünün o hadiseden çıkardığı hakikatlerdir. Bunlar zamanla darb-ı mesel haline gelmişlerdir (Msl. Bilenler bilmeyenlere öğretsin, Acemi bülbül bu kadar öter, Al abdestini ver pabucumu, Biz senin gençliğini de biliriz, Dağ yürümezse abdal yürür, Damdan düşen halden bilir vb.). Ayrıca Hoca'nın latifelerinden kaynaklanarak deyim haline gelmiş sözler de bulunmaktadır. (Msl. Bindiği dalı kesmek, Çömlek hesabı, İpe un sermek vb.) Hoca ile ilgili halk inanışları da pek fazla aşmıştır. (Msl. Hoca'nın toprağı "kuru ağır" denilen göz hastalığına şifa imiş. Güler yüzlüler Hoca'nın tüyünden bir tüy, şirin sözlüler iki tüy taşırlarmış. Bunun için analar çocuklarına "Allah sana Hoca'nın tüyünden üç tüy ihsan etsin" diye dua ederlermiş. vb.)

Ressam Ahmet Yakupoğlu'nun Nasreddin Hoca minyatürleri... (Türk Edebiyatı dergisi sayı 255.)

HALİDE EDİP'İN KALEMİNDEN HOCA

Edebiyatımızda çok geniş etkileri olan Nasreddin Hoca latifeleri pek çok yazarımız tarafından yorumlanmış, manzum olarak yeniden kaleme alınmıştır. (Msl. Halide Edib Adıvar, Maske ve Ruh; Orhan Veli Kanık Nasreddin Hoca'nın 70 fıkrasını manzum olarak yazmıştır). Bu tür tesirlerle yazılan ilk metin yazarı belli olmayan bir temsildir: Nasreddin Hocanın mansıbı (bk.M. And, Geleneksel Türk Tiyatrosu, 1969). Oyunun metni M. And tarafından bir tanıtma yazısı ile neşredildi: Türk dili, "Türk kısa oyunları özel sayısı", s. 214. Temmuz 1969.,

Hoca, bütün zamanlarda sevimlidir, bilgedir.. Her sözünün altında bir hikmet bulunur.

TS. H. Nu. 2142 de bulunan ve XVII. a. ait olduğu tahmin edilen bir albümde Hoca'nın bir minyatürü bulunmaktadır. Bunun gibi günümüz resim ve karikatürü ile matbuatında Hocanın tesiri büyüktür. Bazı dergi ve gazeteler bizzat onun ismi ile çıkmışlardır. Msl: Hoca Nasreddin (Mizah mecmuası, İstanbul. Süresi belli değil 1908. Millî Ktp. de bir nüshası mevcut), Nasreddin Hoca (Mizah gazetesi. İskenderiye, 1920). Nasreddin Hoca (Resimli. Müdir-i Mesul: A. Haydar, İstanbul, 1914), Nasreddin Hoca (Siyasî-mizahi gazete. Müdir-i Mesul: İsmail Hakkı, İstanbul, 1927-28), Yeni Hoca Nasreddin (Siyasî halk gazetesi, 1940), Yeni Nasreddin Hoca (1936).

HOCA VE KERAMETLERİ...

Nasreddin Hoca'nın latifeleri, Osmanlı Devleti hakimiyetinde uzun süre kalan memleketlerde, gayr-i müslim ahali arasında da yayılmış, benimsenmiş bu yoldan yabancı kültürlere tesir etmiştir. Romanya'da XIX. asrın ikinci yarısından itibaren adlarını Hoca'nın isminden alan dergiler yayımlanmıştır. (Msl. Nastratin Hogeo. Bucureşti, 1871). Aynı şekilde Yugoslavya'da M. Çuriş tarafından Nasreddin Hoca'nın kerametleri adlı bir temsil sahnelenmiş (1928), Çekoslovakya'da ise J. Kainar (Nasreddin Merhum, 1959). ve J. Mahen (Nasreddin, 1927) tarafından iki eser kaleme alınmıştır. Hoca müsteşriklerin de ilgisini çekmiş, hakkında sayısız makale neşredilmiş, latifeleri Çince'den İngilizce'ye kadar doğu ve batı dillerinin çoğuna tercüme edilmiştir.

Hoca'yı Avrupa'ya tanıtan Dimitrie Kantemir*dir. Avrupa'da ilk müstakil Nasreddin Hoca kitabı 1853'de Bükreş'te neşredilmiştir: Anton Pann, Nazdravanlile lui Nastratin Hogeo. Bu kitapta 40 fıkra bulunmaktadır. Daha sonra sadece Romanya'da 30 Nasreddin Hoca kitabı yayımlanmıştır. Ülkemizde Sabahattin Kalender tarafından bir Nasreddin Hoca operası yazılmış ve ilk olarak 1961'de oynanmıştır.

Nasreddin Hoca'ya düdük siparişi vermek çok kolay da almak o kadar kolay mı? Minyatürde düdük yerine koca bir nasihat alan çocuklar..

Türker Acaroğlu, Metin And, Perihan Arbak, Cahit Öztelli gibi araştırmacılar tarafından Hoca ile ilgili kitabiyat çalışmaları yayımlanmıştır. II. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde Arslan Kaynardağ tarafından "Yabancı dillerde yayımlanmış Nasreddin Hoca kitapları" sergisi düzenlenmiş, 34 kitap sergilenmiştir.

Hoca ile ilgili çalışmalar içinde derli toplusu ve dikkate değer olanı bu maddenin hazırlanışında da geniş ölçüde istifa edilen Ümit Sinan Topçuoğlu'nun, "Nasreddin Hoca (Rahmetullahi Aleyh) ve latifeleri" (1980) adlı eseridir. Kitapta geniş bir kitabiyat verilmektedir. Akşehir'de kurulmuş olan "Nasreddin Hoca

ve Turizm Derneği" her yıl Hocanın adına 5-10 Temmuz günlerinde bir şenlik düzenlemektedir. Hoca'yı temsilen bir kişinin Akşehir Gölü'ne yoğurt mayası çalması ile başlayan şenlik boyunca sergiler açılmakta, tiyatro oyunları gösterilmekte, halk dansları, spor karşılaşmaları ve çeşitli konferanslar ile şenlik yürütülmektedir. 1974 tarihinden itibaren bu şenlik çerçevesinde Karikatürcüler Derneği'nin katkısı ile bir "Nasreddin Hoca Şenliği Karikatür Yarışması" düzenlenmekte, yarışmaya yerli ve yabancı karikatüristler katılmaktadırlar.

Yine bu şenliğin içinde 1976 yılından beri bir de "Nasreddin Hoca Gülmece Öyküsü Yarışması" düzenlenmektedir.

Akşehir'de yapılan şenliklerin giderek siyasî ve ideolojik bir görünüm alması üzerine 1978'den itibaren Eskişehir'de 18-20 Haziran günlerinde "Nasreddin Hoca Doğum Şenliği" düzenlenmeye başlanmıştır.

Kültür Bakanlığı tarafından 1979'da bir "Nasreddin Hoca Çizgi Filim Yarışması" düzenlenmiş, birinciliği Tunç İzberk kazanmıştır.

* Bu çalışmalar her yıl tekrarlanmaktadır.

* Bu metin Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinden alınmıştır. ■

Hemen hemen bütün karikatüristler Hoca'yı tipleme yapmışlardır. Bunlardan biri de Tan Oral'a ait.

Behlül-i Dane ve Hoca gibi kişilikler İslam tasavvufunda gelişmiş yeni bir tipi temsil ederler. Artık "gırgır geçen" kendini bilgisiz ve gülünç göstermektedir...

"Fıkra ve fıkracıların"

HÜSREV HATEMİ

Hocamızın eşeğine ters binmediği nadir anlardan biri.. İnsanlar onun, eşeğine hep ters binmesini beklerler..

Herhangi bir kültürde mizahın gelişmesi için altı çizilmiş, sınırları belirgin bir şekilde şehirli-köylü veya yönetilen-yöneten ayırımı olması gerekir.

Mizah edebiyatımız ve gülünç olayları anlatma geleneğimiz diğer alanlara göre oldukça az incelenmiştir. Nasreddin Hoca gibi bir kişiliğe sahip olan Türk kültürü araştırıcıları, bu zenginliği vesile sayarak bu konudaki araştırmaları derinleştirmelidir. Benden Nasreddin Hoca konusunda yazı istenince, böyle bir araştırmanın olmadığından, konuya yöntem açısından düşüncelerimi sıralayarak yaklaşmayı denedim.

1. İslam öncesi Türk edebiyatında ne ölçüde mizah vardı? Bu konu araştırılmaya değer. Ben, İslam öncesinde gelişmiş bir mizah edebiyatı olmayacağını düşünüyorum. Çünkü Türk toplumu İslam öncesi devresinde de aristokrasi kavramından uzaktı.

Birinci örnekte şehirli aktiftir (gülen kişi) köylü ise gülünen kişidir. İkinci örnekte yönetilen, yöneten ile "gırgır geçerek" bilinç altını rahatlatır. İslam öncesi devrede, Hakanın şöleninde yılda bir kere Hakancağızın sofra takımları bile yağma edilerek bilinçaltı zaten rahatlıyordu.

ANADOLU'DAKİ SEVİMLİ BİLGE

Hakan ile uyruğu arasında yaşayış tarzı bakımından da büyük fark olmadığını sanıyorum. Abbasi Halifesi ziyarete gelen Türk hakanınını yanındaki adamları ile birlikte kalkıp oynadığı kaydedilmiştir. Hakanın halktan biri gibi davranmasının yöneticilere yönelik mizahın gelişmesinde olumsuz bir koşul olduğunu söylediğimiz gibi, yöneticilerin tanrısal görünümde olduğu Eski Mısır ve Doğu uygarlıklarında da mizah gelişememiştir. Mizahın gelişmesi için hem sınıf farkı hem de biraz demokrasi gereklidir. Mesela eski Isparta'da olmayan bu şartlar, Atina'da vardır.

İran'a ve Türk ülkelerine mizah edebiyatını götüren Müslüman Araplar olsa gerektir. Araplarda İslam öncesi devrede bir tür şehir devleti (site) yönetimi egemen olduğundan övgü şiirleri (kaside) yanında yergi şiirleri (hicviye) de gelişmişti. Ayrıca kurucusu olan peygamberinin şakalaştığı tek din, İslam dinidir. Bir yaşlı kadına Hz. Muhammed'in "yaşlı kadınlar cennete girmeyecek" dediği, kadının üzgünlüğünü birkaç saniye seyrettikten sonra "çünkü, cennete girmeden önce gençleştirilmiş olacaklar" şeklinde bir açıklama yaparak kadıncağızı rahatlattığı rivayet edilir.

İslam uygarlığının Asya'ya yayılmasından sonra yapıları bakımından mizaha müsait olan İranlılar ve onlardan bir iki yüzyıl sonra da Türklerin mizaha ayak bastıkları ve kısa zamanda Arapları geçecek kadar ilerledikleri görülür.

İran edebiyat ve kültürünün Türk kültürü ile en iyi geçindiği ve iç içe olduğu yıllar Selçuklu yılları ve Yavuz Selim devrine kadar Anadolu'da geçen dönemdir. Sonraki yıllar İran'da Türk mizahı ile Fars mizahı birlikte yürümüş, Anadolu mizahı ise İran'dan koparak kendi başına gelişmiştir.

Nasreddin Hoca'nın adındaki Selçuklu zevki (Molla Nasrüddin) ve Akşehir'de yaşadığı bilgisi yaygın olmadan, Azeri Türklerinde ve Türkmenlerde Nasreddin Hoca tipinin yaygın oluşu bazı ihtimalleri akla getiriyor.

Nasreddin Hoca, Büyük Selçuklular devrinde oluşmuş bir medrese tipi olabilir. Böylece Malazgirt ile birlikte Anadolu'ya giren bu halk bilgesine Akşehir'de bir makam inşa edilmiş olabilir.

Başka bir ihtimal de, Nasreddin Hoca tipinin gerçekten Timur ve Yıldırım Beyazıt devrinde Akşehir'de yaşamış olmasıdır. Timur ve askerleri Marmara, hatta Ege bölgesine kadar sokulmuşlardı. Anadolu'da rastladıkları bu sevimli tipi, döndüklerinde Asya Türklerine de anlatmış olabilirler. Günümüzde İngilizce'den çevrilen ba-

Nasreddin hoca

N. HÜSEYİN BAHTİYAR

Türk tefekkürünün bir ürünü olan Nasreddin Hoca fıkraları, çelişkili ve yadırganan sorunların çözümünde bir anahtar düşünce olarak telâkki edilir. Hem en doğru çözüm yolunu belirler, hem de öğretici nitelikleri vardır. Bu olaylar, aile ortamı, toplum, devlet herhangi bir sosyal olgu ile ilişkili olsalar da çoğu zaman gurbet, hasret, telâş, vatan, soy, çaresizlik, nostalji gibi en insani duygulara seslenir.

Bulgaristan Türkleri arasında yayılmış olan Nasreddin Hoca fıkraları, kişileri belli halk tipleri olan fıkralardan ziyade, belli bir damgası olmayan, güldürücü maceralar, serencamlar bulunduran karı-koca, ana-baba, güçlü-güçsüz, fakir-zengin arasında geçen ve estetik ölçüler içinde verilenlerdir. Herhangi bir olaya Nasreddin Hoca parmağını sürünce ya babaca, ya kabaca duygular şahlanır, saçmalıklar kamçılanır. Hoca'nın çırakları diyebileceğimiz Kum Ali, Kapsız Bilâl ve Çarıklı Feylosof gibi güldürü kahramanları da yetişmiş olmasına rağmen, Nasreddin Hoca boyutuna ulaşamamışlardır.

Kurnaz Petre ise Bulgarların, Nasreddin Hoca tipinden bir güldürü kahramanıdır. Memlekette kendi toplumu arasında Nasreddin Hoca kadar yaygın ve bizim Hoca ile birçok ortakkatılımlı fıkraları vardır. Nasreddin Hoca ile Kurnaz Petre, daima birbirlerinden üstün çıkmağa, biri diğerini aldatmağa çalışır. Bulgaristan'da üretilen bu fıkralarda Nasreddin Hoca, Kurnaz Petre'yi

zı şakalar nasıl "Karadenizli Temel" tipine malediliyorsa, Timur devrinden bu yana Asya'daki Türkler de kendi Nasreddin tiplerini geliştirmiş olabilirler.

Başka etkiler altında kalmamış bir Azeri kadını tipine örnek olan büyükannem, Nasreddin Hoca fıkralarını "Malla Nasreddin" adı altında anlatırdı. Mezarının nerede olduğunu hiç bilmezdi. Onun için "Malla Nasreddin", kendini bilgisiz gibi gösteren, aslında gerçek bilgiye ulaşmış ve şakacı bir molla idi.

Burada İslam-Türk mizahının yeni bir yönüyle karşılaşıyoruz. Şehirli-köylü tiplemesinde, takılma konusu yapılan kişi yani "gırgır geçilen" kişi, edilgendir. Karadenizli Temel de bu tipe girer. Yönetici-yönetilen ikilisinde, yönetici ile veya din adamları ile "gırgır" yapılır. Yani yönetilen aktifleşmiştir. Şair Eşref örneğinde olduğu gibi.

Behlül-i Dana ve Nasreddin Hoca gibi kişilikler, İslam tasavvufunun da etkisi ile gelişmiş yeni bir tipi temsil ederler. Artık "gırgır geçen" kendini de bilgisiz ve gülünç göstermekte, aslında bütün dünyayı edilgenleştirmekte, kendisi etkinleşmektedir. Bu tipe bilge tip diyebiliriz.

Divan edebiyatında, bu üçüncü tip şöyle anlatılır:

"Derunı aşina ol, taşradan bıgane sansınlar
Bu bir özge reviştir akil ol, divane sansınlar"

(İçten bilgi sahibi ol, dıştan seni bilgisiz ve ilgisiz sansınlar. Bu başka bir davranış biçimidir. Sen akıllı ol da, varsın seni deli sansınlar).

Bu tipin, Abbasi devrinde Behlül ile doğması Asya tipi Diogenesler ve Aisopos'lar olan Behlül, Nasreddin Hoca, Bektaşi Babası tiplerini ortaya çıkarmıştır. Aslında "Asya tipi" dememiz tamamen yersizdir. Diogenes ve Aisopos'un ikisi de ön-asya tipidir. Atina'da gelişen mizah daha çok yöneticileri eleştirme tipinde iken, Asya mizahı felsefi boyutları olan "Kinik=cynique=Melami" mizahtır. Kelile Dimne hikayelerinin de İslam öncesi Doğu bilgeliğini temsil ettiğini,

kültürümüzdeki yeri...

bunların Batı'nın Lafontaine hikayelerinden çok çok önceleri anlatıldığını hatırlarsak, felsefe ve tasavvuf çeşnili mizahın kaynağının Ön Asya ve Asya'da olduğuna kendimizi hiç zorlamadan, bir gerçek olarak inanabiliriz. Asya tipi mizahın kökenini ve gelişmesini anlamak için bir İran Edebiyatı temsilcisini, Ubeyd-i Zakani'yi incelemek gerektiğine inanıyorum. Irk kökeni belki de Türk olan Zakani, hem hicviye hem bilge tipi mizah, hem de Decameron tipi mizahın örneklerini vermiştir.

Türkiye'de tanınmamıştır. Çünkü onun eser verdiği yıllarda artık Anadolu ile İran kültürü ilişkilerini "en aza" indirmeye başlamıştı.

Ubeyd-i Zakani'nin incelenmeğe değer bir kişilik olduğunu ve onun hikayelerinin incelenmesi gerektiğini tekrarlamak istiyorum. Bizim bir İstanbul konağında geçmiş olarak bildiğimiz "ben patlıcanın dalkavuğu değil, sizin dalkavuğunuzum" ikayesi Ubeyd Zakani'de de geçtiğine göre, bu tip incelemeler fıkraların tarih ve mekan köklerine inmemizi kolaylaştıracaktır. Bu yazı Nasreddin Hoca'nın kar helvasına benzedi mi? Helva olsun da kar helvası cinsine de razıyım.

(Kaynak: Toplumbilim Dergisi, sayı 6.) ■

Hocamız, salt fıkra makinası değildir.. Özlü sözleriyle akıl hocalığı da zaman zaman su yüzüne çıkmıştır..

ve "kurnaz" petre...

aldatır, Bulgarların yarattığı Kurnaz Petre fıkralarında ise Kurnaz Petre Nasreddin Hoca'yı aldatır. Bunlar hiçbir kötü amaçla söylenmedikleri için iki halk arasında ilişkileri fena bir biçimde zedelemez. Ama ne de olsa birinin ardında Türk zekâsı, diğerinin arkasında da Bulgar zekâsı gizlenir ve haklı olarak her halk kendini daha zeki, daha akıllı çıkarma çabası yürütür. Bu, belki de onların yaşam şartlarının dikte ettiği ortamın bir gerçeğidir. Güldürü siyasetle asla karıştırıl-maz, olaya peşin bir fikirle yaklaşılır.

Totaliter rejim döneminde, Bulgar yazar kesimi bu iki tür fıkralara siyasi anlam verdiler, fakat onların aslını değiştiremediler. Kurnaz Petre her yerde, bizim Nasreddin Hoca'yı aldattı, ama fıkralar yapmacık, mantıktan uzak ve cılız kaldılar. Bu başarısızlığı gören tanımadığım bir yazar olan Asen Popov, galiba yetmişli yıllarda tutup "Kurnaz Petre" diye bir fıkra kitabı yayınladı. Yayımladı ama ne yaptı? Nasreddin Hoca fıkralarını tıpatıp Bulgarcaya çevirdi ve böylece Nasreddin Hoca'yı onların Kurnaz Petresi yapıverdi. Daha sonra bu mesele için Bulgar Bilimler Akademisi tarafından en haşin bir biçimde eleştiri kamçısı yedi ise de tavşan bayırı aşmıştı artık.

Yukarıda Nasreddin Hoca Kurnaz Petre'nin zaman zaman çatıştıklarını söylemiştik. Aziz Nesin, Bulgaristan'ı 1977 senesindeki ziyaretinde dergide çıkan (Yeni Hayat dergisi. Sayfa: 25, 9/1977. Sofya) bir yazısında, bilinmeyen zamanlardan bu yana oluşmuş olan kamuoyunu hiçe sayarak, Nasreddin Hoca ile Kurnaz Petre'yi barıştırmaya çalıştı.

Bu, belki de mizahî edebiyat türünün temel ilişkilerini ve çağdaş boyutlarını pek iyi bilmemekten ileri geliyordu ki, "Nasreddin Hoca ile Kurnaz Petre karşı karşıya değil, yanyanadırlar" dedi yazısında ve bunun sebebini açıklamağa ihtiyaç duymadı. Tekrar ediyorum, bizce Kurnaz Petre, gerçekte yaşamamış ve efsanevi bir kahraman olmakla beraber Bulgarlar açısından ne halkın, ne de idarecilerin sembolü, üstün gördükleri Bulgar zekâsının bir ifadecisidir. Bulgar toplumunun kurnazlıkta onu göklere kadar çıkarması, Bulgarlık duygusunun diğerlerine üstün olduğunu tanımlar.

Eski Bulgar idarecilerinin Türklere karşı hiç ardı arkası kesilmeden sürdürdükleri düşmanlıkları, her alanda olduğu gibi folklor sahasında da amaçlı olarak değişik mevzilerle sürdürülmüştür. Kısacası; Bulgarların amacı, Nasreddin Hoca ile Kurnaz Petre'yi yanyana koymak değil, karşı karşıya koyup birbirlerine düşman kestirmektir. Bu düşmanlığı ise ne Aziz Nesin ne de bilmem kim asla söndürecek güçte değillerdir. Stendhal'ın dediği gibi, sanatlı edebiyatın sokaklarda gezdirilen büyük bir ayna olduğun unutmayalım...

Bulgaristan Türkleri'nin çeşitli dönemlerde Anadolu'dan muhaceret sonucu Bulgaristan topraklarına yerleştirildikleri tarihi bir gerçek fakat Nasreddin Hoca fıkralarının ne yolla ve hangi dönemde Rumeli'ye geldikleri şimdilik kesinlikle söylenemez. Bu, bir araştırma konusudur.

Abdülbaki Gölpınarlı (Nasreddin Hoca, İstanbul 1961 sayfa 11) Nasreddin Hoca ve karısının Akşehir'de Sarı Saltık ile görüştüklerine dair bilgiler mevcut olduğunu yazıyor. Sultan Alâeddin'in Selçuklu Türklerinden olan Sarı Saltık'ın 1963 yılında maiyeti ile birlikte Anadolu'dan kalkıp Bulgaristan'ın Dobruca kesimine yerleştiğini biliyoruz. Hattâ Sarı Saltık'ın mezarı Dobruca'nın Babadağ şehrindedir. Hoca fıkralarını acaba bu insanlar mı getirdiler bilemiyoruz.

Hoca ve Kurnaz Petre ikisi de güldürü simasıdır. İkisinin de başına türlü belâlar gelir, hayat gerçekleri karşısında üstün başarı kazanırlar. İnsanların tümüne karşı sağduyulu, mütevazi, saygıdeğerdirler. Fakirlere, düşkünlere, âcizlere yardıma koşarlar.

Kurnaz Petre kendi memleketinde Nasreddin Hocamız ise bütün dünyada dolaşıyor, dolaşıyor, dolaşıyor ve adaleti arıyorlar. Adaleti arayan bir kimse ise ebedî olarak yürümeğe mahkumdur.

Alman Doğubilimci Von Diez, Berlin'de bulunan bir el yazmasından çevirdiği beş Nasreddin Hoca fıkrasını Goethe'ye sunmuştur. Bunlar "Batı-Doğu Divanı"nda bulunmaktadır...

Avrupa ve Balkanlarda

M. TÜRKER ACAROĞLU

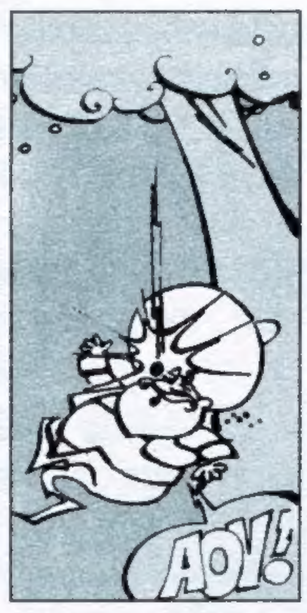

Avrupalılar Nasreddin Hoca adını ilkin ne zaman duydu, ne vakit öğrendi? 1937 yılında Nasreddin Hoca ile Ahmet Ağa Fıkraları" adıyla bir araştırma yayımlamış olan Rus bilgini S.D. Kotsübinskiy'e göre, Avrupa'da en eski Nasreddin Hoca fıkraları yayını, 1694 yılında basılmış olan, Fransız doğu bilimci Antoine Galland'ın (1646-1715) "Paroles remanquables, bons mots et maqimes des Orientaux" (Doğuluların ilgi çekici sözleri, nükte ve özdeyişleri) adlı kitabıdır. Galland, Türkçe elyazmalarından aldığı birkaç Nasreddin Hoca fıkrasını bu kitabında yayımlamıştır. Galland, 1670-75 yılları arasında, Fransız büyükelçisi Nointel ile birlikte İstanbul'da bulunmuş, 1676 ve 1679 yıllarında da iki kez daha Doğu ülkelerine gelmiş, Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenmiş, giderken bir yığın elyazmasını ülkesine götürmüştü. "Binbir Gece Masalları" (1703-17) ile "Kuran"ı da ilkin Fransızcaya çeviren odur.

Nasreddin Hoca'nın dili konuşma için en temiz dildir. Türk yazarlarında nadir bulunan bir yalınlıkta, özlük, kısalık ve doğallıkta olduğu için salık verilir.

Daha sonra Boğdan voyvodası (prensi) Dimitri Kantemir (1673-1723) "Incrementa atque decrementa Aulea Othomanicae" başlığı altında, 1714-16 yılları arasında Latince olarak yazdığı Osmanlı tarihinde Nasreddin Hoca'dan da söz etmiştir. Metnin Latince aslı yayımlanmamış, ama 1734'te İngilizce, 1743'te Fransızca, 1745'te Almanca çevirileri çıkmıştır. 1876 yılında da Romence çevirisi basılmıştır. Türkçeye işte bu çeviriden Dr. Özdemir Çobanoğlu tarafından "Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi" adıyla çevrilen kitap, 1979-80 yılları arasında Kültür Bakanlığınca 3 cilt halinde yayımlanmıştır. I. cildin 156. sayfasında "Bursa Yakınında" başlığı altında kısaca şunları söylüyor: "(Türk yazarlarına göre), Timurlenk, Yenişehir (neapolis) yakınında ordugâhını kurarak, burada üç gün kalmış ve Türk Ezop'u yahut mizahçısı Nasreddin Hoca'yı dinlemekle vakit geçirmiştir. Hoca, fıkralarıyla kendisini o kadar memnun etmiştir ki, kentin kılına (bile) dokunmamıştır..." Görüldüğü üzere, Nasreddin Hoca burada Aksak Timur döneminde yaşamış gibi gösterilmektedir. Bu kitap, Batılılara bildikleri komik simalara yeni bir sima, bu kez bir Doğulu, bir Türk sima katma fırsatını vermiştir.

ETKİLİ BİR HİCVİYECİ...

Nasreddin Hoca üzerine araştırmalarıyla tanınan Alman bilgini Albert Wesselski'ye göre, ünlü Alman ozan ve yazarı Goethe (1749-1832) istediği için, Alman doğubilimci von Diez, Berlin'de bulunan bir elyazmasından çevirdiği beş Nasreddin Hoca fıkrasını Goethe'ye sunmuştur. Bu fıkralar, herhalde, "West - östlicher Divan" (Batı - doğu Divanı, 1819) adlı yapıtında bulunmaktadır.

Ancak buna karşın, kahramanımız daha uzun süre Batıda basit ve kaba bir nükteci ya da hicviyeci olarak kaldı.

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Batı kitaplıklarındaki Türkçe elyazmaları toz-toprak arasından ortaya çıkarılınca, Doğu araştırmalarında bir gelişme ve ilerleme görüldü. Bu yazmaların kimi, XVII. yüzyıl başlarından kalmaydı. Düzinelerce halk fıkrası, Nasreddin Hoca'yı şaşırtıcı bir biçimde canlandırdı. Bununla birlikte, ona karşı özel bir dikkat ve ilgi uyandırmadı.

Nasreddin Hoca'nın gerçek öyküsü, gene kendi anayurdunda, Anadolu'da başladı. 500 yıl boyunca Doğulu olmaktan çok Batılı bir kent ününü koruyan -o zamanlar Türklerin "Gâvur İzmir" dedikleri- İzmir'de 1847 yılında Ermeni asıllı olup Batılı çağdaşlarınca Osmanlı tarihi ve diliyle ilgili yapıtlarıyla tanınan Nassîf Mallouf, ilk kez bir Batı dilinde, özellikle Fransızca olarak, 33 Nasreddin Hoca lâtifesini "Plaisanteries de Khodja Nasr-ed-din Effendi" adıyla bir kitap halinde yayımladı.

Önsözde, Hoca'nın Türk halkı arasında çok sevilip tanındığından söz ederken, bu fıkraların çevirisinde karşılaştığı güçlüklerden de dem vurur. Bu yüzden, "asıl metinden ayrılan kimi eklemeler yapmak zorunda kaldık", der.

Ertesi yıl (1848'de), gene İzmir'de, biri Yunanca, öteki Ermenice olmak üzere, iki kitap birden çıktı. "Levant Herald" gazetesi, İngilizce olarak, birçok Nasreddin fıkrasını aktardı. "Revue de l'Orient" dergisi, 1853 Temmuz sayısında aynı şeyi, bu kez Fransızca olarak yaptı. Üç ay sonra, aynı derginin Ekim sayısında, Osmanlı kültürünü çok iyi tanıyan A. Ubicini, Mallouf çevirisini yorumlamak, çeviride uyguladığı yöntemi övmek fırsatını buldu: "...(Çevirilerdeki) bu güçlük ve karşı koymalar, Mallouf'u durdurmamıştır. Haklı olarak düşünmüştür ki, Nasreddin Efendi'nin belli-başlı fıkralarının olabildiğince yazınsal bir çevirisi, Türkçe öğrenmek isteyenlere büyük bir yarar sağlayacaktır. Hoca'nın dili konuşma için en temiz dildir; Türk yazarlarında nadir bulunan bir yalınlıkta, bir özlük ve kısalıkta, bir doğallıkta olduğu için salık verilir. Çeviri güçlüklerine gelince, o bunların üstesinden gelmiştir."

Ubicini, 1855 yılında Paris'te yayımlanan "La Turquie actuelle" (Bugünkü Türkiye) adlı kitabında, Nasreddin Hoca üzerine birkaç satır yazar. Fıkraların daha önce çıkan Türkçe kitabı için: "...Kuran'dan sonra bu, Türkler arasında en çok yayılan kitaptır" der.

Dört yıl sonra, 1859'da Mallouf, bu kez İstanbul'da Galatasaray yanındaki Fransız kitabevinde ("à la Librairie Française vis-à-vis Galata-Sérai") Nasreddin Hoca lâtifeleri kitabını düzelterek, fıkra sayısını 50'ye çıkararak, bunlara 115 Türk atasözü (durub-emsal) ile bir Türk şarkısı katarak yeniden bastırdı.

Wilhelm von Camerloher ile Dr. W. Prelog adında iki Alman, 1857 yılında, Nasreddin Hoca'nın 125 lâtifesini içeren bir metni, Batı'da ilk kez yayımladı.

Böylece Batı, Türkçeyle ilgilenmeye başladı. Yalnızca elli yılda Nasreddin Hoca fıkralarının beş basımı yapıldı: Bunların üçü J.A. Decourdemanche'ın Fransızca kitabı, ikisi de Mehmet Tevfik ile Fr. von Werner'in Almanca kitaplarıdır; bunların basım tarihleri: 1876, 1878, 1890, 1896 ve 1908.

En sonunda, Ignácz Kúnos adlı Macar doğubilimci, 1899 yılında, doğrudan doğruya Anadolu'dan derlenen

Nasreddin Hoca'lar..

fıkra metinlerini, Macarca çevirileriyle birlikte Viyana - Leipzig - Budapeşte'de yayımladı.

Öte yandan, 1837 yılında, görünüşe göre Doğu ülkelerinde ilk kez, ancak Türkiye için bir başlangıç olarak İstanbul'da yalnızca "Letaif" adıyla bir broşür yayımlandı; 41 sayfalık bu kitapçıkta tam 125 fıkra vardı. Camerloher - Prelog çevirisi için özgün metin görevi gören bu kitap Türk halkından öylesine bir ilgi gördü ki, yeni harflerin kabulüne dek geçen 981 yıl (1837-1928) içinde en az 30 kez basılmıştır; bunlardan üçü Ermeni harfleriyle Türkçe metindir. Bunlar da 1841, 1848 ve 1859 yıllarında İstanbul'da basılıp yayımlanmıştır.

Nasreddin Hoca'mız, aynı zamanda, Batı'nın ince, nazik, ama sert kıyaslı yazın (mukayeseli edebiyat) bilimcilerinin büyüteci (pertavsızı) altına yatırıldı. Böylece, yukarıda adını andığımız Almanca çevirinin çıkışından yalnızca beş yıl sonra, yani 1862'de, Alman karşılaştırmalı yazın uzmanı Reinhard Köhler, Nasreddin Hoca fıkraları ile Batı'nın, hattâ Doğu'nun güldürü yazınının arasındaki kimi konu benzerliklerini gösterdi. Bununla, genişlik yönünden şaşırtıcı bir ufuk açılmış oldu. Sırasıyla Ethé 1872'de, ünlü Fransız halkbilimci René Basset 1892'de, M. Hartman 1895'te, Rus doğubilimci A. Krımskiy 1897'de, Kúnos 1899'da, P. Horn 1900 yılında yine Macaristan'da, son olarak Danimarkalı bilgin Christensen karşılaştırmalı incelemeleriyle, geniş bir merak ve ilgi alanındaki kimi sorunları açıklığa kavuşturdular. Bununla birlikte, Alman bilgin Albert Wesselski'nin "Der Hodscha Nasreddin" adlı kitabının 1921 yılında basılışını bir olay olarak değerlendirmek gerekir. En mükemmel Nasreddin Hoca fıkraları kitabı olarak, uzun süre dikkate alındı. Tam 515 fıkra içeren bu kitaptaki fıkralar Türk kaynaklarından Arap, Berberi, Malta, Sicilya, Kalabriya, Hırvat, Sırp ve Yunan kaynaklarından alınmıştı. Bu bölümlerin her biri için, Doğu ve Batı kaynaklarından gerçek bir kaynakça verilmişti.

Böylece Hoca'mız güzel bir tarih yazmış oldu. Fıkra konularının ve varyantlarının zaman ve mekânda olağanüstü yayılışıyla da karşılaştırmalı yazının en ilginç simaları arasında haklı bir yer edinebildi.

BALKANLARDA HOCA:

Nasreddin Hoca üzerine değerli bir araştırma yapmış ve bunu Fransızca olarak yayımlamış olan Romen halkbilimci dostum Gh. I. Constantin'in önemle belirttiğine göre, Nasreddin Hoca fıkralarının bir Balkan dilinde kitap olarak ilk çıkışı Romanya'da olmuştur. Bunu da Romen ozan ve yazarı Anton Pann'a borçluyuz. Batı'da yayımlanan ilk kitaptan (Camerloher - Prelog, 1857) dört yıl önce, yani 1853 yılında bu iş gerçekleşmiştir. Üstelik Pann, iki Almanın yaptıkları gibi, Türkçe metinden basit bir çeviri yapmamış, doğrudan doğruya halktan, Türkler, Bulgarlar ve Yunanlılardan derlediği fıkraları bir ozan olarak manzum biçimde işlemiştir.

Buna karşın, Bulgar halkbilimci dostum Vileçko Vılçev'in saptamasına göre, Balkanlarda 1853 yılında Hacı Nayden Yovanoviç adında bir Bulgar da Belgrad'da ilk Nasreddin Hoca fıkraları kitabını Bulgarca olarak yayımlamıştır.

Hırvatistan'da, Zara kentinde, 1857 yılında "Nastradin iliti Bertoldo i nyegova pritanka domişliyatost, himbenost i lukavştina" başlıklı bir broşür yayımlandı. 1903 yılında da "Nasraddin k staroy matici povrace i Nasridinic" adlı kitap basıldı. Her ikisi de, ünlü İtalyan soytarı Bertoldo ile oğlu Bertoldino yerine "Nasradin" ile oğlu "Nasridinic"i koyup çevirmek ve fıkra malzemesini yeniden yazmaktan başka bir şey yapmış değildir. Gerçek Nasreddin Hoca kitabı, ancak 1890 yılında yayımlanabildi. İşin en ilginç yanı da şudur: (aslında, Yunanistan'da da olduğu gibi) bu kitap, 1890 yılında Leipzig'de "Reclam" Kitabevince yayımlanan Almanca çeviriyi esas alıyordu. "Die Schwänke des Nasreddin" (Nasreddin lâtifeleri) adını taşıyan bu kitabın yazarı da Çaylak Tevfik idi.

O vakitten beri, "halk kitabı" denilen "Letaif"ten alınan, Nasreddin Hoca üzerine Türkçe malzemeden çıkarılan fıkraların bir bölümü, her kitapta, her basımda görüldü.

Bulgaristan'a gelince, Sava Popov, 1942'de Sofya'da basılan "Nastradin Hoca" adlı kitabında, onun Bulgaristan'da çok ünlü olduğunu, Bulgar komik kahramanı Hitır Petır (Kurnaz Peter) ile yanyana, omuz omuza bulunduğunu söyler. Ayrıca, Nasreddin fıkraları sayısının 900'ü bulduğunu, bunların çeşitli "sbornik" (derme) ve broşürlerde yayınlandığını, ancak hiçbir bilimsel ve yazınsal değeri bulunmadığını, çünkü okur-yazarlığı az kimseler-

Nasreddin Hoca hakkında çok ciddi bir araştırma yapmış ve bunu Fransızca olarak yayınlamış Romen halkbilimci Gh. I. Constantin'in yazdıkları övgüye değer çalışmadır...

Yunanistan'da Hoca'nın üne kavuşması, iki yoldan olmuştur: Şimdi bizim için elde edilmesi zor olan kitaplar ve broşürlerle bir de halkbilim yoluyla...

ce, okuru eğlendirmek amacıyla derlendiğini, eleştiriden yoksun bulunduğunu ekler.

Ancak, daha sonra 1975 yılında Sofya'da Bulgar Bilimler Akademisince yayımlanan "Hitır Petıri Nastradin Hoca" (Kurnaz Peter ve Nasreddin Hoca) adlı kitabında, Veliçko Vilçev her iki kahramana ilişkin 180 fıkra derlemiş, bu iki karakterin Bulgar yazını ve sanatındaki temelli yeri ve rolünü göstermiştir.

Yunanistan üzerine bilgilerimiz daha sınırlı. Alman bilgini Albert Wesselski'nin kitabında yayımladığı 29 fıkradan anlaşıldığına göre, Yunan topraklarında ünlü kahramanımızın en özyapısal (karakteristik) halkbilim ürünlerinin bulunduğu kuşku götürmez Bu kitaptaki lâtifeler için genel izlenim şu: Wesselski'nin kitabına aldığı çoğu kısa ve özlü fıkralar, Türk varyantlarına pek yakındır. Görülen sapmaların pek önemi yok.

Yunanistan'da da Nasreddin Hoca'nın üne kavuşması, iki yoldan olmuş: Şimdi bizim için elde edilmesi çok güç kitaplar ve broşürlerle, bir de halkbilim (folklor) yoluyla. Bulgar halkbilimci Veliçko Vılçev, Apostolos Hr. Çolakidis'ten Nasreddin Hoca materyalleri yazarken, şu noktaya dikkat etmiş: Ünlü Hoca'ya Yunan halkı arasında pek özel bir saygı gösteriliyormuş. Çolakidisin doğum yeri olan Dedeağaç'ın Oreştiada köyünde söylenen bir efsaneye göre, her gün, Nasreddin Hoca üzerine bir fıkra anlatmak gerekiyormuş; yoksa, yerleşik geleneğe göre, bir gün bile adı anılmazsa, Hoca meza-

Halk sanatının temeli olan iyimserlik, Hoca'nın fıkralarını nitelendirir. Hoca, davasını yitirdiği zaman bile eğitici kalır; çünkü bize herkese güvenmemeyi öğretir.

rından kalkarmış. Apaçık bir şey var ki böyle bir efsane ancak, geniş halk yığınlarınca yakın bulunan, çok sevilip sayılan bir kahraman için yaratılabilir. V. Vılçev'in Çolakidis'ten naklettiği üç fıkrada da bu ilgi ve ilişki yansıtılır.

Arnavut asıllı Yugoslav halkbilimcisi, değerli dostumuz rahmetli Prof. Dr. Şevket Plana'nın bana bildirdiğine göre, şimdi Arnavutluk ve eski Yugoslavya'daki (şimdiki Sırbistan Cumhuriyeti) halkbilim arşiv ve enstitülerinde, Arnavut halkının ağzından derlenen birçok Nasreddin Hoca fıkrası ve atasözü bulunmaktadır. Başlıca Ohri Gölü dolaylarından fıkraların Arnavutça değişiklikleri ya da benzerleri derlenip toplanmıştır.

Son zamanda, Arnavutluk'ta yayınlanan 689 Arnavut halk fıkrası arasında, 69 fıkra Hoca ile ilgilidir. Öte yandan, Priştine'de yayımlanan bir Arnavut fıkraları kitabında, ayrıca Kosova'nın bir ili olan Drenica'da Hoca'ya ilişkin 46 fıkra var. Prof. Dr. Şevket Plana; Kosova, Makedonya, Karadağ Arnavutları arasında derlediği 100'ü aşkın Nasreddin Hoca fıkrasını, bir incelemeyle birlikte, yayımlamak niyetinde olduğunu, bundan yıllarca önce, bana söylemişti. Herhalde, bu kitap da yayımlanmış olmalı.

Eldeki malzemeye göre, Arnavut fıkralarında Hoca, en önemli kişilerden biri olarak görülmekte. Arnavut halk öykücüleri, Hoca'yı kendilerinden biri saydıkları için, davranışlarının birçoğu, ahlâk yönünden, Arnavut halkına özgü, mutlu bir çözümle, Hoca'ya bağlanır. Nasreddin Hoca fıkralarında, Türkler ve öteki uluslar için genel nitelikte olan konulardan başka, çeşitli yaşam alanlarından, Arnavutların da yöresel örneklerini görürüz. Hoca, Arnavutlarca olduğu gibi benimsenmiştir. Halk sanatının temeli olan iyimserlik, Hoca'nın fıkralarını nitelendirir. Nasreddin Hoca, davasını yitirdiği zaman bile eğitici kalır; çünkü, öyle herkese güvenmemeyi öğretir bize.

Bütün bunlara karşın, Arnavutluk'ta Nasreddin Hoca üzerine bilgilerimiz gene de yeterli sayılamaz. Arnavutça bilen Türk araştırmacıların bu konuya daha geniş ve derin olarak eğilmeleri beklenir.

ROMANYA'DA HOCA:

Veliçko Vılçev'e göre, kuzey-doğu Avrupa'ya gidildikçe, Nasreddin Hoca'nın ünü azalma gösterir. Romanya'da Hoca; eski Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'daki kadar ünlü değil: Ülkenin çeşitli yörelerinden fıkralar derlenmiş, bunlar dergi ve gazeteler gibi süreli yayınlarda ya da çeşitli derleme kitapçıklarda yayınlanmış, ancak ayrı bir kitap biçiminde basılmamıştır. Günümüzde Bükreş'teki Halkbilim ve Etnografya Enstitüsü'nde çalışanlarca türlü-çeşitli fıkralar derlenip toplanmaktadır.

Ancak, Romanya'da Nasreddin Hoca, ününü, bu fıkralardan çok, Anton Pann'ın broşürüne borçludur. Sırplar, Hırvatlar, Karadağlılar Stevan Sremats'ın derleme kitabını ancak 1895 yılında okurken; Romen okurları Hoca'nın güldürücü yüzünü daha 1853 yılında görerek sevinmek olanağını bulmuşlardır. Pann'ın kitabı, pek büyük oylumlu (hacimli) değil. Yaklaşık 40 kadar Nasreddin Hoca fıkrasını, büyük bir ozan ustalığı ile manzum olarak verir. Nasreddin fıkralarının ruhuna ve özüne girebilmiş olan bu manzumeler, pek etkili olmuştur. Yetenekli bir ozan olan Pann, her özgün fıkranın içeriğine uygun bir biçimi (şekli) bulur; birçok halde, benzersiz halkbilim yapıtlarının özyapısal özelliklerine bağlı kalma becerisini gösterir; kısa özlü, düzenli bir biçimi; renkli, canlı bir halk dili vardır; birçok Türkçe sözle, Romen ağzına özgü sözlerle süslenmiştir, bu manzumeler. Bu nitelikler, kitabının birçok kez basılmasını sağlamıştır.

Kitabında, Nasreddin Hoca'nın bizde ve başka ülkelerde de bilinen tipik fıkraları yanında, Pann, daha az rastlanan varyantları da işlemiştir: "Kötü öğüt, kafanda patlar"; "Sen eşeğe mi inanırsın, yoksa bana mı?"; "Herkese şapur-şupur, bize ya Rabbi şükür" vb. gibi.

Anton Pann'ın başlattığı gelenek, Romen yazınında çağımıza dek sürüp gider. Romen bilgini Gh. I. Constantin bilimsel araştırmasında Nasreddin Hoca fıkralarından az-çok yararlanan Romen ozan ve ve yazarları üzerinde durur. Ayrıntıları ondan öğrenelim. Nasreddin Hoca siması Romenler arasında özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yayılmaya başladı. Bu dönem, Fenerli Rumların siyasal ve kültürel etkinin sağlamlaştığı bir döneme rastlar. Bunu izleyen yüzyılın ilk yarısında "Nastredin Hogea" artık efsanevi bir kişi olarak gözüküyordu. Romanya'daki Yahudiler arasında Çilibi Moîse (Musa Çelebi) adıyla ünlü bir güldürü kahramanının Nasreddin Hoca ile benzer yanları vardır.

"NASTRATİN HOGEA..."

Lazâr Şeineanou 1900 yılında şunu yazarken haklıydı: "...Nasreddin Hoca lâtifelerinden kimisi, yerli fıkra imişçesine Romenleştirilmiştir." Petre Ispirescou (1830-1887) için bu, tipik bir örnektir.

Doğum yeri Eflâk (Valachie) bölgesidir. Tuna ırmağı ile Karpat Dağları arasında oturan Romenlerin halkbilimiyle ilgilenmiştir. Halk masalları üzerine çalışmaları, geçen yüzyılın ikinci yarısına rastlar, yani Pann'ın ölümü (1854) üzerinden az sonrasına...

"Snoave şi Poveşti Populara" (Halk Lâtifeleri ve Masalları) adlı kitabındaki konular incelenirse, Nasreddin Hoca adı anılmasa bile, birçok konunun ona ilişkin olduğu görülür. Bundan başka, aynı garip olayı, örneğin Rusya'da Balakirev, Bulgaristan'da Hıtır Petır (Kurnaz Peter) vb. gibi ülkelerde görebiliriz. İşte bir örnek:

Acıkan bir adam, bir parça peynir satın alır; evine dönünce tadar, bunun sabundan başka bir şey olmadığını anlar! Ama, para verip aldığı için yer.

Hocamız yeni bir maceraya doğru yol alıyor. Mutlaka eşeğiyle ve ters binecektir. Ona yakıştırılan imaj artık budur.

Wesselski'deki ilgili kaynakçaya baktığımızda, bu fıkra Tunus kökenli olabilir; ama fıkra Yunanistan'da bir Khiote fıkrası, Bulgaristan'da bir Şop (Sofya köylüsü) fıkrası gibi gösterilir. Pann'da bu fıkranın kahramanı Nasreddin Hoca iken, İspirescou'da anonim olarak kalır. Wesselski, Ispirescou'nun kaleme aldığı yedi fıkradan altısının Türk kaynaklı, birinin de Arap asıllı olduğunu gösterir. Bu son fıkranın konusu, günah işleyen kadınla sarhoş kocasıdır.

Türk kaynaklı altı parçadan birinin konusu şöyle özetlenebilir: Kendi abartmalarına inan-

mak! Kahramanımız, pazarda satmak istediği ineğin sütünü öylesine hararetle över ki, fikrini değiştirip ineği satmaktan vazgeçer! Bu konuya Kafkasya'da da rastlanır (Dirr koleksiyonu, burada Alman bilgini kendisi bir Marsilyalının ağzından benzer bir fıkrayı kitabına ekler.) Geri kalan beş fıkradan biri, bütün Balkan halklarında ortak iken, dördü yalnızca Yunanlılar'da vardır.

SPERANTZIA FIKRALARI VE HOCA...

Derlediği fıkraları manzum biçimde yazan Theodor D. Sperantzia (1856-1929), tıpkı Ispirescou gibi, halk yazınından çok etkilenmiştir. "Anecdote Populara" (Halk Fıkraları, Bükreş, 1889) adlı ünlü kitabının ilk basımında, halk yazınından esinlendiğini belirtir. Ancak, çağdaş bilgin B. P. Hajdeou, yazara gönderdiği bir mektupta şöyle der: "...Siz bu hazineyi (yani halk fıkralarını) öyle bir ustalıkla, öyle bir kişilikle kullanmışsınız ki... eşsiz kalıyorsunuz, kalacaksınız da..."

Anton Pann, fıkralarını "Nastratin Hogea" üzerinden anlatıyordu. Petre Ispirescou, kahramanlarına çeşitli adlar veriyordu. Sperantzia ise, çoğu fıkralarında, kişilerinin yalnızca milliyetlerini anmakla yetinir; örneğin, "Bir Romen", "Bir Macar", "Bir Çingene" gibi. Çoğu kez fıkralarına: "...Bir zamanlar bir... varmış" diye başlar. Çingeneler çoğunluğu oluşturur, hattâ yazar bu konuda aşırı gider.

Ancak, fıkra konularına gelince, başkalarında ve Ispirescou'da da görüldüğü gibi, Nasreddin Hoca fıkralarının güçlü etkisi açık ve belirgindir. Kimi kez, aynı konular hepsinde ortaktır.

Kaynağı, doğal olarak, Balkan ya da Türk kökenlidir. Minber vaazı, buğday taneleriyle oruç günlerinin sayımı, hırsız (Sperantzia'da Çingene, Pann'da Nasreddin Hoca'nın kendisi), yani bahçesinden soğan ya da kelek aşırırken yakalanan hırsızın mal sahibine: "Beni, buraya, herhalde, bir rüzgâr uçurmuş olmalı" diye kendini savunmaya kalkışması; ödünç istenen, ama sahibince evde olmadığı söylenen eşeğin anırmasıyla kendini belli etmesi: işte size birkaç konu ki, Sperantzia'da bulduğumuz gibi, Balkan halklarının çoğunda da ortak maldır.

Sperantzia olayı, Ispirescou'nun aynıdır: Her ikisi de halkta bulduklarını yazmışlardır. Nasreddin fıkralarını yayarken, bunların aslında bir "Nasreddin Hoca" ya da "Hoca" fıkrası olduğunu unutarak, fıkralara tümüyle bir Romen kılığı geçirmeleri, değiştirmeleri, hattâ kahramanın adını atmaları, duruma ya da esinlenmeye göre malzemeyi arttırıp büyütmeleri: bunların başlıca özelliğidir.

Böylece, Türk Nasreddin Hoca, başka yerlerde olduğu gibi, Romanya'da da çifte etki yapmıştır: ilkin efsanevi bir kişilik oluşturmuş, ardından adını da yitirmiş, fıkraları sahipsiz (anonim) olmuş ya da başkasına mal edilmiştir. İşin garip yanı, bu sorun günümüzde de, gözlerimizin önünde sürüp gitmektedir!

"NASTRATİN HOGEA" İLE "HAPLEA"

Romanya'da görülen son şaşılacak olay şu: Makedonyalı çağdaş Romen yazarı Nikolae Batzaria'nın (1874-1953) "Haplea" dizisindeki fıkraları, 1928 yılından beri Romen çocukları tarafından pek sevilmektedir. Bunlar Moş Nae (Nikola Amca) diye tanınır.

Haplea fıkraları manzum, hafif, hoş küçük parçalardır. Kahramanı budalalığı, tuhaflıklarıyla bize öylesine komik gösterilir ki, şimdi böyle tiplere Romanya'da çokluk "Haplea" denir. -Karısının adı "Coana Frosa", oğlunun adı da "Hâplişor"dur. Bu da bize İtalyanlardaki Bertoldo ile Bertoldini'yi, Sırp-Hırvatlardaki Nasraddin ile Nasradinic'i anımsatır.

Sayın Bay Constantin, bunlarda ve Pann, Ispirescou ve Sprerantzia'da "Nasreddin Hoca"ya ilişkin en az yirmi beş konu bulmuştur. Böylece, "Ye kürküm, ye!" konulu tanınmış fıkrayı Pann'da da okuruz.

Yukarıda anılan, sahibini yalanlayan eşek fıkrası Sperantzia'da da vardır.

Ayın bir kuyunun dibine düştüğünü sanan, bir kovayla onu çıkarmayı deneyen, arka üstü düşünce onu gökyüzünde görüp sevinen budalaya ilişkin fıkra da Ispirescou'da bulunmaktadır; ama bu konu, gerçekte, Tibet'ten Ren (Rhin) ırmağına değin yaygındır.

Anton Pann, fıkralarını "Natratin Hogea" üzerinden anlatıyordu. Petre Ispirescou, kahramanlarına çeşitli adlar veriyordu.

Büyük bir coşku ve hünerle sunulan bu fıkraların çoğu Balkan halklarında; Türklerde, Yunanlılarda, Bulgarlarda, Sırp-Hırvatlarda ortak maldır. Yalnızca ikisi Bulgarlardan esinlenmiştir. Biri Sperentzia'da da bulunur. Öteki Batzaria'da "Haplea'nın başı" adını taşır, Dirr'de 8 sayıyı alır, Molla Nasreddin'in çocukluğu söz konusu edilir.

Esin kaynaklarına gelince, yazarın Balkanların kalbi sayılan Makedonya'da doğup büyüdüğünü, buranın Balkan halk yazınlarının bütün akımlarının dörtyol ağzında bulunduğunu hiç unutmayalım! Her şiiri süsleyen canlı ve renkli resimlere bakılırsa, Haplea tam bir Balkanlıdır.

SONUCA DOĞRU...

Türk kökenli Nasreddin Hoca fıkralarının Avrupa'da, Balkanlar'da ve özellikle Romanya'daki karşılaştırmalı incelemesi, bize şu sonucu verir: Çok ilginç bir halkbilim sorunuyla birlikte, doğal ve acele bir çalışma alanı ve konusu karşısındayız. Bir yandan, kahramanımız -yukarıda gösterildiği üzere- fıkralarıyla evrensel fıkra yazınına ilişkin önemli birçok konuyu önümüze serer. Öte yandan, fıkra malzemesindeki Osmanlı "ifade tarzı" üç anakara (kıta) üstüne genişçe yayılmıştır. Küba Adası'nda bile benzerlerine rastlanmıştır, ama her iki Amerika'da bu türün kaynakçası ve yazını henüz elimizde yoktur. Ancak, bu malzeme -Türklerin gerçekleştirdiği bileşim (synthèse) ile- yalnızca Yunan-Latin antik çağının değil, İran-Sami döneminin de ortak konularını içerir. Sonuncular için, fıkralardaki Eski ve Orta Çağ Doğu etkileri gösterilebilir. (Dolunayın, yerini yeni aya bırakırken, yıldız haline geçişi kuramına bakınız). Hindistan'dan pek çok fıkra gelmiştir, bunların tarihi epey eskiye gider.

Tarih, Anadolu ile Balkan Dünyası arasındaki ilişkilere çok örnek verir. Böylece Hoca, Karadeniz'de egemen Türk dehasının önemli bir simgesi olur...

Denilebilir ki, Anadolu, Hititlerden günümüze değin, bunca uygarlık katmanıyla, böyle bir bileşime en elverişli alandır. Aslında, Nasreddin Hoca çevresindeki yazın olayı, Anadolu tarihinde tek değildir. Ünlü Celâlettin Rumi ile başlayan, İslam tasavvuf yazınına Anadolu'nun katkısını unutmayalım!

Nasreddin Hoca fıkralarının yayılışı, özellikle Karadeniz dünyasını kapsar. Karadeniz, burada bir merkez durumundadır. Tarih, Anadolu toprağı ile Tuna-Balkan dünyası arasındaki içten ilişkilere pek çok örnek verir. Böylece, Nasreddin Hoca, Karadeniz dünyasında Türk dehasının egemen olduğu döneminin bir simgesi (symbole) sayılabilir. Balkan yarımadasına gelince, Doğu-Batı kökenli fıkralar arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar, bu alanda, Doğu'dan Batı'ya, Akdeniz havzasında yaşayan insanlığın bu iki parçası arasındaki yaklaşımları ve ayrımları oluşturur. ■

Çizgili mizah, vereceği mesajı en kestirme yoldan verir. Metin yazılarıyla uzun uzun anlatmanın gereği bile olmaz. Hatta bazen sayfalar dolusu metin yazıları yerine bir çizgi, meramı en iyi şekilde anlatmaya yeter. (Hasan Aycın'ın bir çizgisi.)

Kendisi için pek birşey yapmazdı Ali Ulvi.. Öndeydi ama pek öne çıkmazdı. Adı bilinirdi ama adını çoğaltmazdı. Konuşmayı severdi fakat sorulmadıkça pek anlatmazdı..

"Delikanlı" Ali Ulvi

TAN ORAL

Adı, arkadaşlar arasında, günlük konuşmalarda çokça geçerdi. Ya iki gün önce yemekte anlattığı bir anekdot, ya bir konudaki ısrarı, ya bir nüktesi ya da önerdiği bir kitap, doğal olarak buna neden olurdu. Ama onu böyle ayrıntılı bir biçimde anmak, düşünmek gereği ile pek karşılaşmazdım. Düşünmezdim. Düşünmezdim çünkü o vardı ve demirbaştı. Oysa şimdi düşünüyorum, düşünmek istiyorum. Evet o vardı ve demirbaştı. Bazı konularda ona göre kerteriz alınır; varlar, yoklar, kimi değerler biraz ona göre belirlenirdi. Kendiliğinden bir ölçü gibiydi o. Ve bu çok doğaldı, başka türlüsü pek akla gelmezdi. Şimdi... Acısı bir yana... Yokluğu, birdenbire, tehlikeli bir göçük oluşturdu sanki, çizgi dünyasında bir oyuk...

Kişiliği ve dostluğu benim için de bir ölçüydü. Bu dostluğa adım adım yaklaşmış ve haketmiştim. Önce uzaktan, çook uzaklardan çizgisini görmüş, sonra adını çıkarmış daha sonra tadına varmış, derken onu kendisini yine uzaktan görmüş, uzaktan tanımış, neden sonra tanışmış ve adım adım yakınlaşmıştım, yakınlaşmıştık. Yıllar yılı aynı gazetede benzer ya da farklı düşüncelerimizi kendimizce çizgilemiştik. Ara sıra bir araya geldiğimizde, bazen o beni överdi, bazen ben onun çizgisine imrenirdim.

Bazen de, olacak şey değil, aynı gün aynı şeyi, birbirimizden habersiz çizerdik ve yine aynı gün ikisi birlikte gazetede yayımlanırdı. Bu duruma ikimiz de şaşar, şaşkınlığımızı heyecanla paylaşırdık. Ama ben bunlardan, onunla atbaşı gitmenin gizli bir tadını bulur çıkarırdım.

Öte yandan bir araya her gelişimizde dolu dolu tartışırdık. Her an fokurdayan bir beyinden taşan bilgi köpükleri insanı hararetli bir tartışmanın içine atardı.

Tarih, siyaset, din, bilimsel bulgular, felsefe, sanat ve toplumculuk gibi yaygın bir konu çeşitliliği içinde bağlantılar arayarak yaşamı anlamlandırmaya çalışır ve her cümlenin ardından, şaşırtıcı bir bellekle, bir kaç kitaptan süzülmüş alıntılara referanslar verir, tartıştığı düşünceyi zenginleştirirdi. Çoğunlukla da tartışmanın sonunda, nasıl olursa olur, konu, çapkınlık anılarının o lezzetli tekrarına gelir takılırdı. En aykırı düşüncelerle didişirken bile karşısındakini küçümsediğini, ona öfkelendiğini hiç görmedim. Dolu dolu tartıştık onunla ve güldük. Dostluğu beni hep yüceltmiştir.

Övündüğünü de hiç duymadım. Bunu şimdi fark ediyorum. Kendisi için pek bir şey yapmazdı. Öndeydi ama öne çıkmazdı. Adı bilinirdi ama adını çoğaltmazdı. İmzası tanınırdı ama okunmazdı. Konuşmayı severdi ama sorulmadıkça pek anlatmazdı. Sanki kişisel sorunları hiç yoktu da, sadece hep yeni düşünceleri vardı. Çalışkandı ama adı sultani tembele çıkmıştı, çünkü ne para, ne de şan peşinde koştuğu görülmüştü. Alçakgönüllü ve tokgözlü sıfatlarının yakışık alanıydı. Ama işinde her zaman iddialıydı. Okuyordu, ama çok okuyordu. Bildiğim kadarıyla geceleri pek uyumaz, sabahlardı. Bunu herkes bilirdi ayrıca. Bilimsel konuları izler, ilgilenirdi.

Mikrokozmostan makrokozmosa yelpazelenen engin bir ilgi alanı vardı. Bilimle ilgilenmek, onun izini, üzerinde durduğu yeryuvarlağını ve onun dördüncü boyuttaki evrensel koordinatlarını sürekli yoklayarak yaşamak demekti. İştahla okuduklarını yine iştahla aktarmayı severdi, ama dinlemeyi de.

Büyük bir salonda, büyük bir abajurun altında, çevresi kitaplarla dolu, rahat bir koltuk; okumak için. Yine içi, gazete, dergi, kitap, dosya, zarf ve yılların tozu ile bezenmiş ıvır zıvırla dolup taşan küçük bir oda ve üstü aynı türden şeylerin istilasına uğramış, ancak köşesinde üçgen bir çalışma alanı bırakılmış bir masa; çizmek için. İşte Ali Ulvi'nin yaşamını geçirdiği iki önemli mekan. Toplumcu düşüncenin savunucusuydu. Bu nedenle gençlik yıllarında başına işler açılmıştı. Ama o bunları söze getirmezdi pek. Gelişi yoksulluktandı. Bunu söylerdi. Çizişi yoksulluğa karşı savaştı. Bu da görülüyordu. Ve o bu çizgiyi hiç saptırmadı.

Kaybı ağır geldi bana. Ama, Aziz Nesin iki tür ölüm var, derdi. Biri bilinen normal ölüm. Diğeri onu hatırlayan on kişinin ölümü ile gerçekleşecek olan. Ali Ulvi, düşünce çizgisi ile hatırlarda kalacağını bilmenin mutluluğunu tadarak yaşadı. Onun için neşeli ve hüzünlüydü, onun için şakacı ve ciddiydi, onun için her dem delikanlıydı.

(Cumhuriyet Dergi, Şubat 1998.)

Kısa bir süre önce hayata veda eden Ali Ulvi, Mustafa Ramazani'nin bir deseninde. (Kaynak Güldiken dergisi.)

Ali Ulvi'nin kendi çizgilerinden biri: Devekuşu gizlenir gizlenmesine de ne zamana kadar?

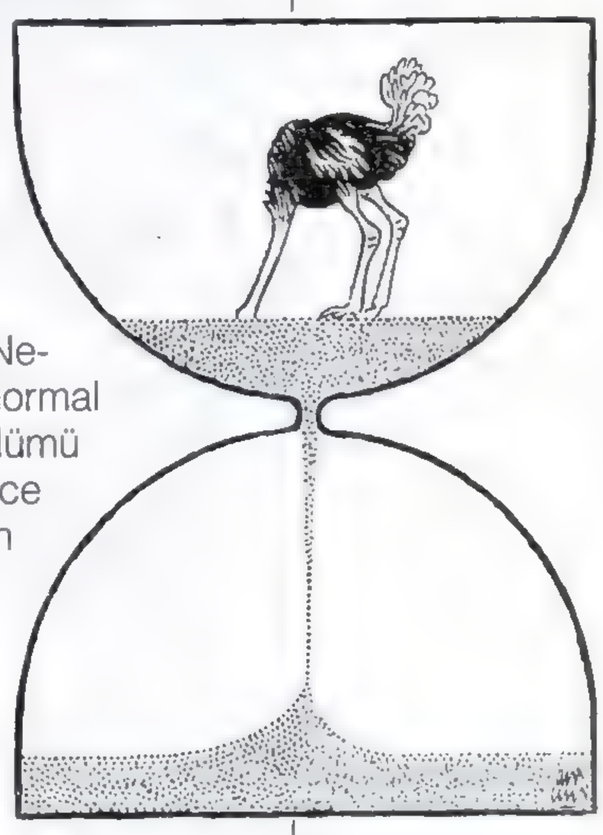

Bir kalp krizi sonucu 17 Nisan 1993'te ölene dek Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Özal'ı bu yazımızda konu edinmemizin nedeni, onun iyi bir Red Kit okuru olması..

Mizah okurunun "Viz

ENDER ANKARA

Ünlü çizgiroman kahramanlarından Vahşi Batı'nın kovboyu Red Kit. Zalimlere karşı en hızlı olduğu anlarda bile sigarası ağzından hiç düşmez.. Daha sonra sigara karşıtı kampanyalardan sonra bunun yerini bir ot dalı ya da bir çiçek sapı almıştı..

Bu kez gözler çizgi roman sayfaları ya da beyaz perde veya tv. ekranı yerine bilgisayar ekranına çevrili. Artık, kahraman macerayı izleyen kişi tarafından yönlendirilebiliyor! Ekranda elleri arkadan bağlı, sandalyeye oturmuş durumdaki genç erkeğin, odada bulunan çeşitli ihtimaller denenerek ellerinin çözülmesi gerekli. Daha sonra kilitli kapıları aşarak odadan çıkıp kız arkadaşını kurtaracak kahramanımız, bütün bunları yönlendirme sonucu başarabilecek!

Çizgi roman karakterleri uzun yıllar düş dünyamızı renklendirirken, yaptıkları şeyler nedeniyle, kendimizi onlarla bütünleştirdik, halen de öyle. Gerçek ya da gerçeküstü güçlerle donanmış kahramanlar, kötülere karşı amansız mücadeleler verirken bu bütünleşme olayı perçinlendi, kalplerimiz fethedildi.

Çok farklı yaşlardaki kişilerden oluşan yelpaze içinde, bir sanat olayının algılama/algılanma durumundaki etkileşim, bu şekilde değişim geçirirken, iyilerin kötülere karşı mücadelesinde başarılı olmaları dileğimiz hiç değişmedi.

Bir çocuğun okuduğu çizgi roman, bir yetişkinin elinde şüphesiz aynı şekilde algılanmıyor. Ya bu kişi bir cumhurbaşkanı olursa?!

ÖZAL VE RED KİT...

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasından sonraki ilk genel seçimin galibi Özal'lı Anavatan Partisi idi. Bu şekilde başlayan olaylar dizisi hepimizin malumu. Dört siyasi eğilimi birleştirdiğini öne süren Özal, oyların % 45'inin karşılığı 211 milletvekili çıkararak seçimleri kazanıp Başbakan olacak, 31 Ekim 1989'da da Kenan Evren'in yerine üçüncü turda 263 oyla Meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilecekti. Bir kalp krizi sonucu, 17 Nisan 1993'te ölene dek Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Turgut Özal'ı bu yazımızda konu edinmemizin nedeni onun aynı zamanda bir "Red Kit" okuru olması.

Her macerasının sonunda evinden uzak yalnız bir kovboy olduğunu yineleyen Red Kit ile onun sadık okurlarından biri olan Cumhurbaşkanımızın yaşam macerası benzerliklerle dolu (bizce sonu da).

KAHRAMAN VE OKUR BULUŞMASI

Red Kit: Gölgesinden daha hızlı silah çeken, kötü adamların, hilekâr kumarbazların ve kaybeden silahşörlerin korkulu rüyası(1) ve Özal... Gerek Başbakanlığı sırasında, gerek Cumhurbaşkanı seçildikten sonra özel kesimle çok yakın ilişkileri ve ailesinin televizyon dahil pek çok işletmeye ortak olması nedeniyle toplumda, rüşvet ve suistimal iddialarına büyük boyutlar kazandıran Özal.(2)

Bu yazımızda gözönüne alacağımız biri hayali, diğeri gerçek her iki karakteri çeşitli ortak temalar yönünden inceleyeceğiz.

Amacımız çizgi roman kahramanı ile okurunu farklı ortamlar söz konusu olsa da karşılaştırmak, bir okurun bir sanat eserine (burada çizgi roman) ilgisine analitik açıdan cevaplar bulmak.

Özal'ın yıldızının parladığı 80'li yılları karşılaştırma ortamı açısından uygun bulduk. Yoğun iktidar mücadelesi ve "icraatlar" ortamı içinde bir başbakan veya Cumhurbaşakanı'nın hangi zamanlarda çizgi roman okuduğunu bilemiyoruz. Ama, çizgi roman okuma alışkanlığını edinmiş yetişkinin, okuduğu eserde ne kadar kendi yaşamından kesitler görebileceğini merak ediyoruz. "Seksenlerin havası çok değişik. Yetmişlerde bir hayli geniş yığınları ayağa kaldıran sosyopolitik ütopyalar zaten daha seksene girmeden -ütopik- niteliklerinin fazlasıyla belirginleşmesi nedeniyle, umut verici niteliklerini fiilen kaybetmişlerdi. Ekonomik büyümenin kesin olarak durması, geleceğe ilişkin hiç de iyimser olmayan yeni tahminlerin yapılmasına yol açtı. Yirmi yıl kadar süreyle toplumun her kesimine umut dağıtmış olan-sanayileşen Türkiye- ideali de çıkmaza giriyordu."(3)

Her macerada kötülerin amansız düşmanı olan Red Kit'in yaşadığı Vahşi Batı western filmlerinden hiç de yabancısı olmadığımız atmosfere sahip. Vızıldayan kurşunların, uçuşan okların, bütün bunlara umursamadan çalınan piyanoların, kızılderililer tarafından çalınan tamtamların fon müziği eşliğinde; saloonların, posta arabalarının, cenaze levazımatçılarının, Dalton Biraderlerin, Kalemiti Jane, Billy Kid gibi ünlülerin, Kızılderililerin bulunduğu Vahşi Batı.

Görüldüğü gibi her iki ortam da kurtarıcısını bekliyor, istikrarlı gelişime muhtaç! Belçikalı çizer Morris'in, senarist Goscinny ile ortak çalışması sonucu oluşan Red Kit maceralarında çok ince detaylara da rastlamak mümkün. Söz gelimi, işine çok sadık memurların Vahşi Batı'da çöl şartlarında bile görevlerini yerine getirmeleri bunun en güzel örneği. Elinde telgraf, sürüne sürüne çölde ilerleyen posta memuru, maceranın en gerilimli yerinde ilginç mizahi ton oluşturur. İşine bu kadar sadık memur, anlaşılan "işini bilen" memurların içinde istisna da olsa yerini alabiliyor.

Hilekâr kumarbazlar halk tarafından hoş görülmez, katrana bulanıp üzerlerine tüy dökülür. Bu şekilde, Red Kit maceralarındaki deşifre edilen hilekâr kumarbazların karşılığı büyük miktarlarda para götüren hayali ihracatçılar, kanuna aykırı işlere bulaşanlar ise 80'lerde görülen "köşeyi kısa yoldan dönme" sloganının moda ol-

ması ile toplumumuzda iyi yer edindiler!!

Yetkili kişiler tarafından kollanan bu zümre gittikçe daha da saygınlaşıp, Red Kit maceralarındaki meslektaşlarına parmak ısırttılar!!

Posta arabalarının birçok tehlikelerle dolu, uçsuz bucaksız vadiler katetmesi soluk soluğa okunan heyecanlı olaylar dizisine yol açar. Talihsiz yolcuların bu talihsizliklerine neden olan kişi, çoğu kez yolculardan biri olmuştur. Kimbilir sadık Red Kit okurlarından olan rahmetli Özal'ın aklına bu maceraları okurken neler gelmiştir. Civangate olayı, Uğur Kılıç'ın öldürülmesi gibi, kamuoyunda büyük yankılar uyandıran olayları medyadan izlerken Özal ailesinden adların karıştığını görmek, kişiyi çok farklı düşünceler dünyasına götürüyor.

Muhalifleri ve sevenleri genel olarak ekonomik alandaki radikal uygulamalarının başarılı olduğunu, ancak aynı başarıyı devlet gelenekleri ve hukuk alanında tekrarlayamadığını belirtiyorlar.

Sanat eserleri ve hayali kahramanlarla gerçek hayattan enstantanelerin karşılaştırılması çeşitli dönemlerde çok sık yapılagelmiştir.

yon Sahibi" olanı...

AKBABALAR ÖRNEKLENİRSE...

Bu arada Red Kit kadar ünlü olan insan tiplemelerinin yansıra hayvan karakterlere de değinmek gerekiyor, doğal olarak.

Önce akbabaları ele alalım. Yapıları gereği, çeşitli çarpışmaların sonucundaki kaybeden tarafın leşleri ile beslenen bu yaratıklara aramızda da rastlamak mümkün. 80'li yıllarda, pek çoğu saygın isimlerin çevresinde avlarını beklerken, değişen ortam şartlarına uyum sağlayarak içinde bulunduğumuz yıllara kadar başkalaşarak yaşamlarını devam ettirdiler! Her an yanlarında bulundukları kişilerin nüfuz alanından yararlanmasını bildiler!

Rintintin başlıbaşına bir kahraman. Red Kit'i çok seven, onun sadık izleyicisi olan bu karakter, her olayda kahramanımıza destek olacağına köstek olur. Rahmetli Özal, kendisine köstek olmayan sadık yardımcı arayışını son günlerine kadar sürdürmüştür. Kendisi, Cumhurbaşkanı olduktan sonra Anavatan Partisi içindeki gruplaşmalarda açıktan taraf olma özelliğini, bilindiği gibi hep korumuştur.

Red Kit'in en yakın yardımcısı olan Düldül ise, herhalde bizim gibi çoğu okurun hayallerini süsleyen attı. Olaylara kendi şaşmaz mantığı içinden bakıp, mizahi yorumlar getiren Düldül, sahibinin en sıkışık anlarında hep yanında olmuş, yardımını hiç esirgememiştir. Özal'ın çeşitli alanlarda yardımcıları olan, prenslerden oluşan beyin takımı niteliğindeki kişiler, son günlerine doğru giderek azaldı, görüş ayrılıkları giderek belirginleşti. Ayrıca, bu kişiler kendi düşüncelerine eskisi kadar önem verilmediğini belirtip, lidere ulaşamama probleminden yakındılar.

Daha pek çok Red Kit karakterleri düşünebileceğimiz konumuzun sonunda Dalton Biraderler var. Acımasız oldukları kadar sempatik (!) olan dört kardeş Red Kit tarafından tepelenince macera ortamına huzur gelir.

Red Kit tarafından haklanan bu karakterlerin gerçek hayatta, Özallı yıllardaki özdeşini kişiler yerine kavramlardan seçtik. Acaba Özal neyi ya da neleri hakladı? Günümüz siyasi ortamının oluşumunu etkileyen bu temel konu hakkında farklı görüşler söz konusu.

Efsanevi lider Che'nin ölü olarak ele geçirilişinden sonra çekilen fotoğraf ile Rembrandt'ın "Doktor Tulp'un Anatomi Dersi" adlı tablosunun benzerlikleri konusunda sanat eleştirmenleri tarafından yazılanlar ilk aklıma geleni.

"Özal rahat bir insandı. Kalıpları, şekilleri kırmaya meraklı bir insandı. Cumhurbaşkanı olmasına rağmen Red Kit çizgiromanları okuması bunların göstergesiydi."

Görüntü estetiği açısından konumuzla ilgili de birşeyler belirtmek mümkün!

En zor anlarda dahi umursamaz ifadesiyle beliren Red Kit heyecansız, rahat mimiklerle dikkat çekmiştir.

Yeniden Doğuş Partisi Genel Başkanı Hasan Celal Güzel, Nokta Dergisi'ne Özal dönemi hakkında belirttiği görüşlerinde ilginç bir duruma değinmiş:

"Özal rahat bir insandı. Kalıpları, şekilleri kırmaya meraklı bir insandı. Şortla bir askeri merasim kıtasını teftişi, o zaman çok kızgınlıkla karşılandı. kimileri bugün, O'nu hayranlıkla anarak, 'Bak işte öyle yapmak gerekirmiş' diyor, kimisi de halen kızıyor. Oysa ikisi de doğru değil. Özal o gün sadece rahatını bozmak istemediği için öylesi bir hareket yaptı. Ne askere ders vermek için, ne de kalıpları yıkmak istediği için öyle bir hareket yaptı..."(4)

Vahşi Batı'nın hızlı kovboylarından Red Kit'in haklադığı karakterlerin, gerçek hayatta Özallı yıllardaki özdeşini kişiler yerine kavramlardan seçtik..

Seveni olduğu gibi sevmeyeni de bulunan, söylediği cümle ile ülkenin gündemini belirleyen bir Turgut Özal tanıdık. Çeşitli kişisel özelliklerinin yanısıra çizgi roman okur olması bizim için oldukça önemli. Dileğimiz, çizgiroman okuru kişilerin toplumumuzun her alanında yer alması. ■

KAYNAKÇA:

1. YKY Sanat Dünyamız Dergisi Sayı 64-Sayfa 163.
2. 21. Yüzyılda Türkiye-Emre Kongar Sayfa 226.
3. Artık Bir Geçmiş Edinmenin Zamanıdır, Murat Belge Milliyet Sanat dergisi, Yeni Dizi, 1982, Say. 52.
4. Nokta Dergisi. Yıl 17 Sayı 844-Sayfa 19.

Mizah hüznün kardeşi

ŞAHABETTİN KILIÇ

1 *İnsanın katıla katıla ağladığındaki ile kahkahayla güldüğündeki yüz şekilleri aynı, hatta bu içiçeliğe, yaşlarla birlikte gözlerin de dahil olduğunu kabullenmek, her nedense zorlanagelen gerçeklerden. Halbuki "Zirveye ulaşan her şey zıddına döner" diyen de insan. 'İnsani olmak'la açıklanabilecek bu iki durum, üst noktada bir duygulanımın, birbirine aykırı gibi görünen tezahürlerinin kesiştiği noktayı işaretlemekte: Mizah hüznün kardeşi. Traji komik... Komedinin içinde barındırdığı acı ya da acıklı durumun kendinde saklı kahkaha; hayatın ta kendisi. Peki hayatın olagelen evrelerinden yalnızca birini, öteki yokmuşçasına sıyırıp bir başına ele almak ve o evrede odaklaşmak ne anlama gelir? Niçin mizaha ihtiyaç hissedilir?*

2 *Gündelik hayat, kendi içinde birçok gereksiz ayrıntı da barındırır. Modern insanın 'stres dediği ve akıp giden zamanın içinde büyük bir çoğunluğu kapsayan hay-huy, işgal ettiğinin değerine oranla kendi kıymetsizliğini vurgularcasına bir sıkıntıya maruz bırakır çoğunluğu, işte bu çoğunluk, yaşayageldiği hay-huyun etrafında memnu bir hale gibi oluşturduğu fanusu kırmak için kahkahanın kudretine muhtaç.*

Çünkü kahkahada öylesine bir kudret var ki, insanı kuşatan ne kadar böylesi olumsuzluk varsa bir anda tuz-buz edebilmekte. Bu yüzden de kahkaha, bir malâyanilik içerse de daima sohbet ortamlarının vazgeçilmez renklendiricisi olarak kabul edilir; ama dozunda.

3 *Mizah, insanların, olayların ya da durumlarını gülünç yanlarını ele alan bir tür olmaktan öteye geçip ele aldıklarını gülünçleştirmeye başladığında asli değerine yakınlaşır. Fakat tıpkı küçük mizahçıların, mizahın en alt dalı olan kelime oyunlarında sıkışıp kalmasında olduğu gibi, yeterliliklerinin hep bu ilk etapta rolantiye geçtiklerine şahit olunur.*

Olması gereken ile olmaması gerekenin, beklenmedik ve şaşırtıcı bir biçimde yanyana gelerek teryüzleşmesinden doğan espri, mizahçıların ana sermayesi. İnsanın o güne değin edindiği kazanımlara göre alıştığı bir durumun peşisıra gelen beklenmedik gelişme, gülme arzusunu kamçılar. Alışılagelmiş gidişata uymayan herhangi bir aykırılık, mizahçının mal bulmuş mağribi gibi saldırdığı bir gerçek ama ya bu durumun kendisi ne? Niçin mizahçı varolanla sınırlı kalır da meselâ yalnızca birkaç büyük isme özgü hayal gücünü işini içine katmayı beceremez? Yoksa mizah hayale düşman mı?

4 *Mizahın asıl soylu gücü, toplumsal kazanımlardaki kutsallıkları ayak altına alan, statükoyu vazgeçilmez sayan, donukluğun ruhunu ve zihnini zaptettiği 'yukarıdakiler'e yönelik kullanıldığında ortaya çıkar. Gerçekten de hicv denilen ve toplumsal hayata ivme kazandırmaya yönelik dinamiklerden biri sayılabilecek mizah yüklü eleştiri, bazen yapanın kellesi de dahil, hayli etkin bir 'temizlik unsuru' olabilmekte. Yukarıdakilere yönelik olması ve aşağıdakilerin çoğunun özentilerinin sahte tezahürlerinden olabilmesi ve sık başvurulduğunda gücünü ifa edememesi gibi olumsuzluklar barındırsa da, hicvin aslında mizah tarihinde en büyük haneyi işgal ettiği bir gerçek. Hiçbir büyük mizahçı, hicvin ince köprüsünü aşmadan, oturduğu tahta tırmanmamıştır.*

Hicvin tanımında, 'yukarıdakinin' ayıp' ve kusurunu teşhir düşüncesi ağır basar. Fakat tanımın ötesindeki uygulamaya bakıldığında, hicvin daha çok, yukarıdakinin kabahatini devleştirmekten başlayarak, varolmayan hataları da eklemenin sanatı haline getirildiği görülür. Burada, birilerine iftira atmaktan çok, abartının dozunu kaçırdığına şahit oluruz heccavın. Yine de ince bir ayarın varlığını sezeriz. Çünkü heccav öyle bir aşamadan seslenir ki, bir adım sonrası hakaret ya da sövgü.

Eskilerin ifadesi: "Müteazzım bir zalimi Allah'ın imhalkâr kahrından ziyade hicvin ani tesiri titretir."

Mizah hüznün kardeşi; hicv umutsuzluğun.

Dünya mizah kültüründe kendini kanıtlamış usta çizerlerden Vladimir Borojeviç'in bir çizgisi..

KARA MİZAH MERKEZİ'NİN ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI

İSMAİL BARAN

İMAM CİCİ

AYKUT AYDIN

IŞIK

CEM AYTEPE

ŞAFAK HOCA

ŞENGÜL ALPASLAN

Kara Mizah Merkezi'nin ustası Şafak Tavkul öğrencilerini yaz günlerinde de çalıştırmaya devam ediyor... (Oysa hiç de "sıfırcı hoca" gibi durmuyor!) Çizer kadrosu sıcaklara, rehavete ve Dünya Kupası'na rağmen her geçen gün artıyor... (Kara Mizah Merkezi'nin yakınındaki pastanede buz gibi limonata, nefis pastalar var, belkide ondandır!) Bu yüzden mutlu ve gururluyuz.. Geleceğin, yani 21. yüzyılın başarılı çizerlerini yetiştirmek, onların kalem darbeleriyle kağıt üzerinde neler yaptıklarına şahit olmak çok güzel bir duygu. En önemlisi de bir mizah ekibinin oluştuğunu görmek, bu ekibin içinde bulunmak... İçinizde mizah heyecanı varsa, biz burdayız, bekleriz... Merkezimizde herşey mevcut... Size tek düşen: Kapımızı tıklatmak!

Adres:
Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi (İsveç Konsolosluğu karşısı) Tünel, Beyoğlu.
Telefon:
(0212)293 12 70-72
Faks:
(0212) 293 12 73

KARA MİZAH MERKEZİ'NDE BAZI ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI:

FARUK GÜNİNDİ

HÜSEYİN SERKAN

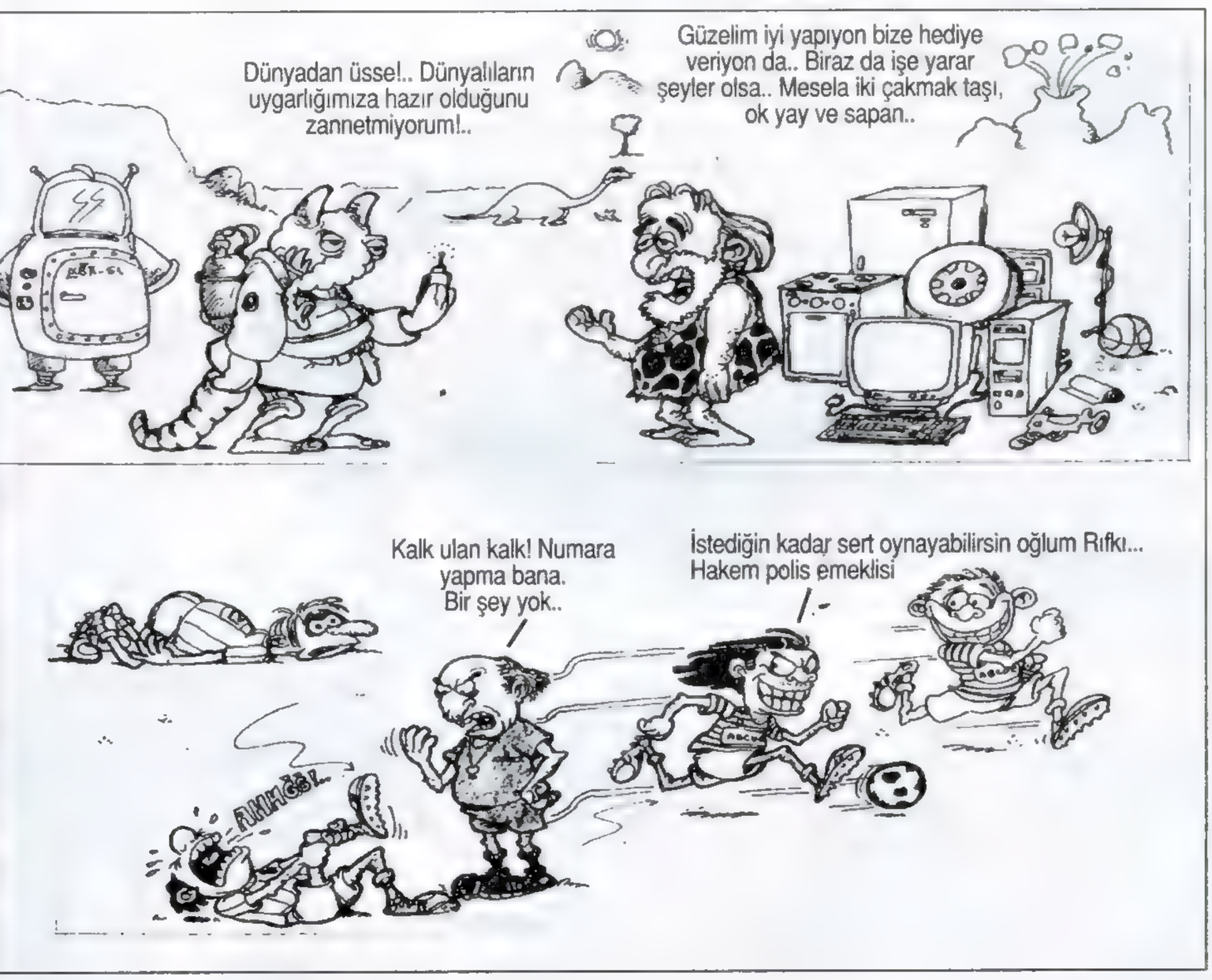

Devlet ya da aile düzeyindeki çizgiroman yasaklamalarının bir fayda sağlamadığı yapılan denemelerle, ruhbilimci ve eğitimcilerin görüşleriyle kesin olarak anlatılıyor...

Çizgiroman ve çocuk

ENDER ANKARA

Geçtiğimiz yıl dünyada çizgiromanın 100. yıldönümü kutlandı. Bu amaçla çeşitli ülkelerde etkinlikler düzenlendi, derlemeler yayınlandı (Özellikle Almanya'da yayınlanan derlemeler ve bibliyografyalar meraklılara tavsiye edilecek nitelikte.Ayrıca ülkemizde yayınlanan Darkwood Sakinleri adlı çizgiroman dergisinin Şubat '95 sayısında konu ile ilgili aydınlatıcı bilgilerin yeraldığını da belirtelim). Ne yazık ki, çizgiromanla ilgili ciddi araştırmalar ülkemizde henüz yok denecek kadar az. Bazı sanat dergilerimizin özel sayı ayırmaları ya da gazetelerde tanıdığımız köşe yazarlarının çeşni olarak nadiren çizgiromandan bahsetmeleri dışında dikkat çekici çalışmalara rastlayamıyoruz.

Çizgiromanın ansiklopedik tanımına baktığımızda oldukça uzun bir anlatımla karşılaşıyoruz: "Gelişmesi baştan sona anlatının sürekliliğini de kahramanların katılımını da kesintiye uğratmaksızın bir resimden öbürüne ardışık atlamalarla sağlanan bir konuyu anlatan, bir metne bağlı resimler dizimi..." (Büyük Larousse, c. 6, s. 1756) Çizgiromanın öyküsü başlıklı yazısında Sinan Gürdağcık'ın tanımı ise şöyle: "Birbirinden tümüyle farklı iki unsurun, yazı ve çizginin birlikteliğiyle gerçekleştirilen bir anlatım sanatı."

Karikatür sanatının ülkemizdeki serüvenini oldukça titiz ve kapsamlı bir çalışmayla aktaran Turgut Çeviker'in yaptığını çizgiroman için gerçekleştirecek bir sanatseverin çıkmasını ümitle beklerken, Hakan Alpin-Hüsnü Çoruk ikilisinin bu konuda başlattıkları çalışma bizler için büyük sürpriz oldu. Nitekim, "Çizgiroman ve Çocuk" adlı kitap bu alandaki boşluğu doldurmada önemli bir başka adım.

Prof. Tuncer'in kitabı, çizgiromanın çocuklara zararlı bir yayın olup olmadığı ya da çocuğun yetişmesinde bu tür yayınlardan nasıl yararlanabileceği, çizgiroman tutkunu çocuklara karşı yetişkinlerin nasıl davranması gerektiği gibi önemli sorulara cevaplar arıyor. Açıkladığımız özellikleri açısından çocuk eğitimi ve yetiştirilmesine katkıları nedeniyle eser; çizgiroman meraklısı olmayanlar için de ilgiyle okunabilecek nitelikte.

Prof. Tuncer'in bu kitabı kendisinin de belirttiği gibi uzun çalışmanın ürünü. Kitabın kaynakça bölümüne baktığımızda, bu geniş araştırma için bir çok yerli ve yabancı eserlerden yararlanıldığını görüyoruz. Kitap beş bölümden oluşuyor. Ayrıca ekler bölümünde yeralan Türkiye'de 1939-1978 arası yayımlanmış çizgiromanların listesini ise koleksiyoncularımızın dikkatine sunmak isteriz.

Birinci bölüm "Çizgiromanların evrimi" adını alıyor. Bu bölümde işlenen konular, "çizgi öykülerin doğuşu ve gelişimi", "Türkiye'de çizgiromanlar"... Özellikle bu bölümün sonunda 1939-1978 arasında ülkemizde 201 adet çizgi roman yayınlandığını ve son yıllara gelindiğinde yayın adedinde ciddi düşüşlerin ve istikrarsızlığın olduğunu görüyoruz, nedenlerini inceleme fırsatı buluyoruz.

İkinci bölüm, "Çizgiromanların tanımı ve özellikleri" başlığını taşıyor. Üçüncü bölüm ise kitabın omurgasını oluşturuyor: "Çizgiromanlar ve çocuklar." Yeralan konuların altbaşlıkları oldukça ilginç. "Çizgiromanlara ilgi duyulan yaşlar", "Yasaklama", "Çizgiromanların çocuklar tarafından sevilme nedenleri", "Çocukların ruhsal ihtiyaçları", "Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konular", "Çizgiroman tutkunu çocuk sorunu"... Kız ve erkek çocukların çeşitli yaşlardaki çizgiromanla olan ilişkileri bu bölümde inceleniyor.

"Çizgiromanlardan yararlanma yolları" başlıklı dördüncü bölümde, Amerika Birleşik Devletleri, Batı Almanya ve İngiltere'de yapılan araştırmalar yeralıyor. Devlet ya da aile düzeyindeki çizgiroman yasaklamaların bir yarar sağlamadığı, yapılan denemelerle, ruhbilimci ve eğitimcilerin görüşleriyle anlatılıyor.

YAZAR PROF.DR. NİLÜFER TUNCER:

"Çizgiromanlar aslında 1978 yılında çalışmaya başladığım ve 1980 yılında teslim ettiğim doçentlik tezimin bir kısmıdır. Tez, çocuk kütüphanelerine çizgiroman yoluyla okuyucu çekilebileceği hipotezinden hareketle yapılmış deneysel bir araştırma idi.

Ankara'daki bir çocuk kütüphanesine üç ay süreyle 16 değişik çizgiroman (yeni çıkan sayılarıyla sürekli değiştirilerek) konulmuş ve okuyan çocuklarla ilgili istatistik tutulmuştu. Sonuçta, çocukların diğer tür eserleri okuma düzeylerinde düşüş olmadığı gibi, bu yolla kütüphaneye yeni okuyucuların kazandırılmış olduğu saptanmıştı. Aradan on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra Çocuk Vakfı yayıncıları (özellikle Mustafa Ruhi Şirin) bu araştırmaya ilgi göstererek basmayı istediler. Ancak araştırma ile ilgili verilerin eskimiş olması dolayısıyla, esas araştırma yerine önbilgileri içeren, yani çizgiromanları tanıtan, tanımlayan, tarihçe ve tür özelliklerini veren kısmının yayınlanmasını uygun buldum ve bu küçük kitapçık ortaya çıktı."

Kitabın Adı:
Çizgiroman ve Çocuk
Yazarı:
Prof. Dr. Nilüfer Tuncer
Yayınevi:
Çocuk Vakfı Yayınları.
Yayın Yılı:
İstanbul 1993

Yanda 40'lı yılların unutulmaz "Çocuk Haftası" dergisinin bir kapağı. O dönemden sonra çocuklar için en etkili yayını Doğan Kardeş Mecmuası gerçekleştirmişti. Daha sonra Türkiye'de ebeveynler arasında yaşanan yararlı mı zararlı mı tartışmasında Tarkan'lar, Karaoğlan'lar galip çıktı..

(Kaynak: Matbuat Dergisi arşivi)

Psikolojik tiplemeler de çok önemli. Çizdiğiniz tiplemenin bir kişiliği, karikatürün bir işlevi var. Çizimine baktığınızda çizerin kişiliğini anlarsınız..

Küçük şeyler de yeter

SENEM KARAGÖZOĞLU

Oğuz Aral 45 yıldır gazete ve dergi sayfalarında uçuşup yok olan karikatür ve yazılarından bazılarını 'Huysuz İhtiyar' kitabında topladı. Bir böcek bile Aral'ın yazması için yeterli neden.

Huysuz bir ihtiyarmış! Yalan. Hiç de huysuz değil. Ayrıca ne ihtiyarlar gördüm hiç genç olmamışlardı. Her şeyden önce bu önyargıyı silmeliyiz.

"Bir sigara içebilir miyim?"

"Tabii, tabii. İçeceğiz, hem de nasıl içeceğiz."

Böyle küçük şeyler işte bütün güzelliklerin sebebi Oğuz Aral için de küçük şeyler yazılarının sebebi. "Ben 'hiç'in yazısını yazamam. Göreceğim, yaşayacağım ki yazabileyim. Etrafımda ne olmuşsa -aslında fazla bir kalabalık da yok etrafımda- köpekler, hamamböcekleri, çocuklar, herhangi minicik bir şey yeter yazmaya."

Oğuz Aral 45 yıldır gazete ve dergi sayfalarında uçuşup yok olan yüzlerce, binlerce karikatür ve yazılarından bazılarını bir kitapta toplamak istemiş. Sadece yazdıklarını ve çizdiklerini kaybolmayacak biçimde bir arada görmenin keyfi için. Böyle diyor ilk kitabının önsözünde.

Oğuz Aral, Gırgır dergisinde 70'li yıllarda başlayarak günümüze dek etkisini sürdüren hayatın içinden çizgileriyle bir ekol oluşturdu..

Tekin Aral'ın çizgisiyle ağabey Oğuz Aral.

- Bir Hocam "İyi karikatürist aynı zamanda da iyi sosyologdur, eğer bir durumun karikatürünü yapabiliyorsanız orada sosyal bir analizden söz edebiliriz" demişti...

Psikolojik tiplemeler de çok önemli. Çizdiğiniz tiplemenin bir kişiliği var. Karikatürün bir işlevi var. Laf olsun diye bir adam çizilmez. İyi bir karikatüristin çizimine baktığınızda onun kişiliğini anlarsınız. Kimlik kadar kişilik de önemlidir, bir tipin köylü-kentli, kadın-erkek, genç-yaşlı olduğunu anlatırken, psikolojisini de vermek zorundasınız; hüzünlü, dertli, sakin. Bir gösterme sanatıdır bu.

- Kitabınız otobiyografik özellikler taşıyor. Bunun yanında etrafta olup bitenlerin aynı karikatürlerinizde yaptığınız tarzda sosyal ve psikolojik analizleri var. Mesela 'Nevil'in Kafası Fena Karıştı'...

Nevil gerçekten benim akrabam, ama hikâyenin gerisi uydurma. İnsanlığın devamı olan cinsel ilişkiyi bizim hem cezalandırma hem de sevgi gösterme yolu olarak kullanmamızı anlatıyor. Erkek cezayı ve aşk yapmayı eş tutuyor toplumumuzda.

- 'Oğuz dı Kid', 'Oğuz Reis', 'Santfor Oğuz'... Hep kendinizi koyuyorsunuz başrollere. Biraz da dalga geçerek... Ama kim bu hain Zühtü?

Zühtü insanların hayallerini sürekli engelleyen bir otorite, bir namussuz. Zühtüler dünyanın canına okuyor. Hayal kurmaya izin yok, çünkü hayal kuranları hapse atıyorlar. Zühtüler, kimini hayallerini yazdığı için, kimini hayallerini çizdiği için hapsetti.

- Hiç yazıyla kendinizi karikatürle olduğundan daha iyi ifade ettiğiniz oldu mu?

Her zaman karikatürü tercih ederim. Hızlı düşünüyorum. Bir haberi okurken tak diye aklıma esprisi gelir, kısa zaman içinde çizerim, baskıya yetiştiririm.Yazı öyle değil. Yazarken sapıtıp, ne düşündüğümü unutuyorum.

Karikatürde çizdiğinize başından sonuna hâkimsiniz, yazıya hâkim değilsiniz, sözcükler sizi alıyor, hiç aklınıza gelmeyen yerlere götürüyor. Yazı tehlikeli bir şey, karikatür ise epik bir şeydir. Çizgilerle düşünmeye alışmışım, sözcüklerle düşünmek tuhafıma gidiyor. Sabah saat üçlere kadar, terler içinde, zar zor yazıyorum.

- Anınmak mı yazmak?

Bütün sanat dallarında üretmek veya herhangi bir sanat eserini seyretmek bir arınma yolu, varolma biçimi. Yazarken durmadan kendini anlatıyorsun, anlatmak istemediğin şeyleri de anlatıyorsun, içini döküyorsun. Sonunda tuhaf bir şey çıkıyor ortaya. Zaten hep durduk yerde iş açarım başıma.

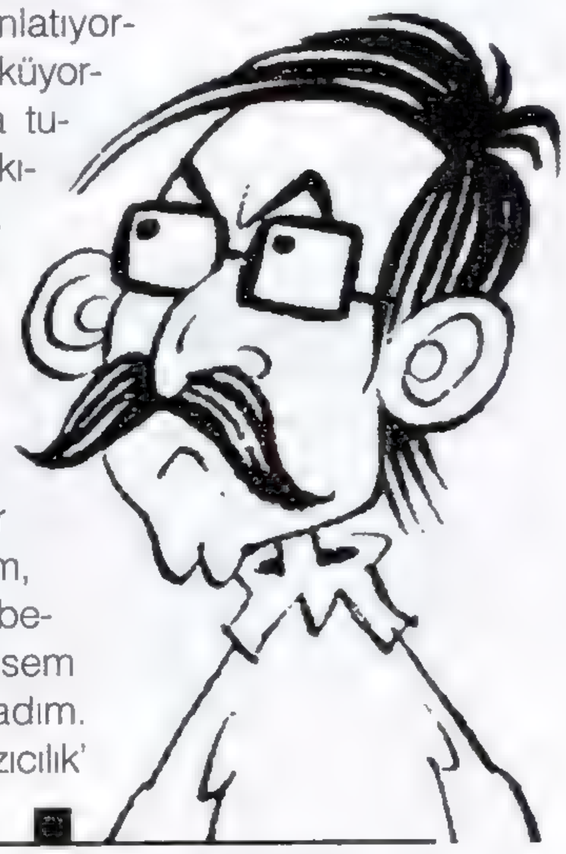

Bir gün Avni diye bir şey çıkarttım, 20 yıl başıma bela oldu. İstesem de kurtulamadım. Şimdi de 'yazıcılık' işine bulaştık.

Kaynak: Radikal 1 Mayıs 1998.

Dünya mizah ustalarından Fred'in bir çizgisi. Kaynak Fransızca yayınlanan Pilote dergisi.

Yabancı çizgi romanlar millileştirme işlemine tabi tutuluyor, isimler bir çırpıda Türk ismine çevriliyordu. Böylece okurun o tiple çabuk bütünleşmesi amaçlanıyordu..

Türkiye'de çizgiroman

HÜSNÜ ÇORUK

Mizah dünyasında bir döneme damgasını vuran dergilerden Fırt, Gırgır'a göre daha magazinsel ve renkli baskı avantajını kullanıyordu. Gırgır ise dünyadaki çok ünlü mizah dergilerinde olduğu gibi sarı-siyah renklerde diretmiş, üniversite öğrencileri arasında da okur kitlesini oluşturmuştu.

Ülkemizde, 30'lu yıllarda çocuk dergileri giderek artan bir ivmeyle önemli bir popülerlik kazanmaya başladı. Radyo gibi bir iletişim aracından henüz yoksun bulunduğumuz(bir fikİr vermek gerekirse,1948 yılında ancak 50.000 adet civarında radyo alıcısı mevcuttu) ve sinema adlı bir başka gözalıcı iletişim aracının yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde söz konusu dergiler toplumun hemen her kesiminde farkedilen, Cumhuriyet sonrasının sağlıklı nesillerini oluşturma çabalarına içtenlikle ve var güçleriyle katıldılar. Vatanına bağlı; çalışkanlık, dürüstlük gibi değerleri benimsemiş, aile kavramına önem veren geleceğin büyüklerini şekillendirmek gibi bir misyonu üstlenen bu çocuk dergilerinin arkalarında çoğunlukla öğretmenlikten gelme isimler bulunuyor, buda çocuk ruhuna inilmesini oldukça kolaylaştırıyordu.

Çocuğu hemen her konuda eğitmeye çalışacak, onun düşünme yeteneğini geliştirecek ve bunları gerçekleştirirken o küçüğün hiçbir zaman gözardı edilmemesi gereken eğlenme ve gülme ihtiyacını da karşılayacaksınız. Söz konusu dergiler ömür süreleri farklı da olsa genelde bunu başardılar. Çocuklara yönelik hikaye,tefrika roman, eğitici öğretici her türlü yazı, bilmece, bulmaca, oyun, vs. dışında çizgi bant, çizgi hikaye ve çizgi roman örnekleriyle kaplı dergi sayfaları küçük okur için(bu küçük okur aynı zamanda çizgi romanla karşılaşan ilk nesildir) haftalık şenlik sayılabilecek ilginç bir karışım sunuyorlardı.

Hemen hemen tamamı yabancı ürünlerdi seçilmiş çizgi roman bantların. Bunlar çoğunlukla millileştirme işlemine tabi tutuluyorlar,asıl karakterin ismi veya yardımcısının ki bir çırpıda bir Türk ismine dönüştürülüyor, böylelikle okurun bu hayali tiplerle çabuk bütünleşmesi amaçlanıyordu. Otuzların ve kırkların hüküm sürdüğü dönemde mizahi çizgi roman, serüven çizgi romanın,taşıdığı zengin ve çekici dünyaya karşın yine de önemini yitirmiyordu.Mizah genelde hayvan karakterlerinin,çocukların ve aile kurumu içindeki karı-koca -komşu ilişkilerinin etrafında dönüyordu.

İlk yerli çalışmalarımız yavaş yavaş ortaya çıkmaya yine bu dönemlerde başlar. Genelde alt metinleri desteklenmiş çizgi karelerden oluşan örneklerde gencecik okurun hayal dünyasını zorlaması(tabii eğitici olabilme kaygılarıyla satır aralarına karıştırılan yığınla unsuru dışarıda tutuyoruz), güldürerek ,tebessüm ettirerek genişletme çabaları izleniyordu. Orhan Tolon ve Ercümend Kalmık gibi genç sanatçıların"Afacan ve Çocuk Sesi dergilerindeki çalışmaları ilk akla gelenlerdir.Burada etkin olan mizah durum komedisinden oluşuyordu. Beklenmedik bir değişim yarattığı sürpriz güldürüyü yaratıyordu.Ancak ilk yerli bantımızı hazırlayan sanatçımız 1902-47 yılları arasında yaşamış,en büyük karikatür üstatlarımızdan biri sayılan Cemal Nadir(Güler)dir.1930 yılında çıkacak olan"Son Posta" adlı gazetede yayınlanır bu bant. 1924'de "Zümrüdü Anka" mecmuasında temelini attığı ve Ömer Seyfettin' in "Efruz Bey" isimli karakterinden esinlenerek yarattığı aynı adlı çizgi karakterin bir uzantısıdır "Amcabey".

KAHRAMANLAR, ANTİ KAHRAMANLAR

Şişman, melonşapkalı, neşeli, artık ununu elemiş, eleğini asmış bu zat kanalıyla memleket meselelerindeki tezatlıklar, çarpıklıklar, sorunlar zeka süzgecinden gezirilerek ancak son derece seviyeli bir tarzda tam onikiden vurularak eleştirildi.

Amcabey, gündelik yaşantımızdan yığınla unsur vasıtasıyla can alıcı sonuçlara varan bunu da bir filozofun, ama asla alaycı ve kabalığı üzerinde barındırmayan kibar bir filizofun ağırlığıyla ve sevimliliği gülücükleri hiç eksik bırakmadan gerçekleştiren bir karakter olarak zihinlere yerleşir. Sanatçının "Dede ile Torun", "Ak'la Kara" (1941'de kitap olarak basılmıştır) gibi ikilileri ile toplumdaki "yağcılık" kavramını simgeleştirdiği "Dalkavuk", sonradan görmeliği eleştirmek için "Yeni Zengin" ve parasal değerlere yönelik tutkuyu vurgulama amacıyla da "Salamon" tiplerini görüyoruz.

Cemal Nadir'in fırsat buldukça, gözler önüne serdiği konulardan biri de aşırı batı hayranlığı

idi. Ak ve Kara'dan bir örnek alalım: Kara, "Samsun Şehrinin Tarihi" adlı bir kitap yazar. Kitapçıdan tekme ile kovulur. Ak başlar bir kitap hazırlamaya, bunun yazdığı "Holivood Şehrinin Tarihi"dir. Son karede Ak'ı elinde ağzına kadar dolu bir torba parayla aynı kitapçıdan (veya yayınevi) çıkarken izleriz. Kitabevi sahibi arkasından yerlere kadar eğilmektedir.

1939 yılında yayın hayatına başlayan Hasan Tahsin Demiray'ın 1001 Roman'ı ile çizgiroman tarzı çalışmalar daha da önem kazanır. Okurun talebi bu yöndedir. Devir gitgide Tarzan, Flash Gordon (Bay Tekin) vs. benzeri gerçekçi çizgi ile hazırlanmış serüven çizgiromanların hakimiyeti altına girmeya başlamıştır. Orman ve uzay gibi iki bilinmeyen ve o dönemlerin bir başka gözde türü olan "Kara Polisiye" okurları tatlı heyecanlara iterler. Ama mizahi yapıtlardan bazıları (örneğin Fatoş Blondie ya da Güngörmüşler-Bringing up father gibi) etkilerini her daim sürdüreceklerdir. Bu yıllarda dergilerimizde orjinal çalışmalar dışında yeni ürünlerle pek karşılaşılamıyordu. Sayıca az;fazla özelliği bulunmayan denemelerde ise çocuk dünyasına has yaramazlıklar, kural dışılıklar vs. basit ama çocuk için anlamlı bir gülmece sağlıyordu. 1947 yılında Vedat Nedim Tör'ün "Küçük Kardeş" mecmuasında görülen "Ahmet ile Mehmet'in Yaptıkları" ya da "Yaman'ın Marifetleri" gibi seriler dışında anılması gereken en önemli çalışma, ileride kitap olarak da yayınlanma imkanı bulacak "Topuz" idi. Vehip Sinan iki küçük çocuğun dostluklarını ve yaşadıkları heyecanlı maceraları, eğitici unsurlar ve tatlı bir mizahla yoğurur. 1955 yılının Küçük Afacan dergisinde bu eserine başlangıç yapan sanatçı yine aynı çocuk mecmuasında afacan bir bebeği anlattığı "Tombik"i de genç okurlara sevdirmişti.

Teksas, Tommiks, Kaptan Swing gibi dizilerde yardımcı karakterlerin sebebiyet verdikleri mizahi ortam maceraların sertliğini ve tekdüzeliğini bozuyordu...

İlk mizahi çizgiroman dergilerimizin çıkışı 1959 yılına rastlar. Duran Yayınevi'nin renkli olarak hazırladığı dergilerden ilki Suavi Sualp'in sanki anlık, içgüdüsel gibi duran, arada kafiyeli sözcüklerle destekli, ancak çok keskin gözlemlerle donatılmış mizah anlayışının öncüsü niteliğindeki "Çapkın Hırsız", diğeri ise 70'lerin başında okurla buluşacak ve o zamana kadar alışılan klasik mizah anlayışını değiştirmeye soyunmuş, giderek bir olay! haline gelecek "Gırgır" dergisinde çok uzun süre lokomotif görevi üstlenecek "Utanmaz Adam" idi. Oğuz Aral'ın en ünlü dizisi.

Dedesi ve babasından gelme ırsi bir çapkınlık meziyetine sahip çapkın hırsız sanatçısına 70'lerde hazırlayacağı "Salata" dergisinin yolunu açacaktı. Sualp, 60'ların ikinci yarısından itibaren "Akbaba" mecmuasında çeşitli mizahi serilerle hep gündemde kalmıştı. Sualp, bilhassa Salata'daki örneklerde toplumun hemen her kesiminin, bilhassa kenar mahalle insanı diye kısaca kesip attığımız ve küçümseyerek tanımladığımız insan tipinin! veya kültür erezyonuna muhatap olmuş kesimlerin çogunlukla argo ve küfürle dolu, biraz da bilinçli olarak yamultulmuş jargonlarının da desteğiyle eleştirisini mizahla yoğrulmuş bir biçimde, alaycı bir üslupla ve başarıyla gerçekleştirecektir. O dönemde henüz oturmamış ancak yine de oldukça sevimli çizgileriyle Utanmaz Adam ise, Şeref Haktanır isimli bir düzenbazın maceralarını konu edinir. Karakterin okurlardan büyük bir destek bulması aslında şaşırtıcı bir durumdu. Onun bir antikahraman olduğu düşünülürse hileci, müthiş kıvrak bir zekaya sahip, para va lüks yaşam ve tabii kadın-kız için her türlü kurnazlığı deneyen, gününü gün ederek yaşamayı bir amaç edinen bu "Klark" bıyıklı genç adam gerçekten de az bulunur utanmazlardandı. Ancak bu zat, ahlaksal açıdan pek çok değerlerden yoksun gözükse de toplumumuzda bir nevi 20. Yüzyıl Giyom Tell'i şeklinde de değerlendirilebilecekti. Yine de toplumun çeşitli katmanlarındaki soyguncular dan (pek çok işadamı, karılarını başkalarına peşkeş çekenler, homoseksüeller, parti temsilcileri vs) soyduklarını başka muhtaç olanlara vermeyen bir Giyom Tell'dir bu. Etrafında ahlaki açıdan çökmüş ve/veya saf aptal o kadar çok kimse var ki, okuyucu giderek ona aklanmış bir tip gözüyle bakıyor.

YAN KAHRAMANLAR

En son noktada hep o kazanıyor; işadamları (hadi burada bir kısmı diyelim), iki yüzlü siyasetçiler, dalkavuklar ve toplumdaki pek çok antipatik çehre onun yanında yaya kalıyorlar. Okurun hareketli, kıvrak çizgili komik dizide kahramanla bütünleşmesi de bu nedenden. O, okura, hiç bir zaman alt edilemeyecek hissi uyandıran toplum parazitlerin rezil ederek sempatikleşiyor. Varsın utanmaz! olsun.

1950'lerin ortasından itibaren Erdoğan Egeli'nin sahibi olduğu Ceylan Yayınları bilhassa İtalya'dan getirdiği İtalyan üretimi Teksas, Tommiks, Teks, Kinova, Zagor vs. gibi ilginç vestern çizgiroman dergileryle piyasa nın bir numaralı yayınevi haline geldi. Sunulan kahramanların çoğu ilkokul-ortaokul kesimi arasında müthiş bir rağbet gördü. Neydi bu karakterleri okura bu denli bağlayan? Anne, baba ve yetkililerin sık sık ortaya serdikleri küçümseme duygusuna ve dayanamayıp uyguladıkları "zararlı" etiketine rağmen bu karakterlere sahip çıkılmasını sağlayan? Çok sayıda etkiden bahsedilebilir. Ancak, konumuzla ilgili olarak ele alacağımız unsur, olay örgüsü içindeki rolleri asla küçümsenemeyecek, en az asıl kahraman kadar sevilen yan karakterler. İtalyan "Spaghetti"lerinde veya 60'lar döneminde

Gırgır jenerasyonundan sonra mizah okurlarının çokluğu türev dergileri oluşturdu. Bunlardan biri de Hıbır'dı. Cinselliği Gırgır'dakinden daha rahat işleyebilen çizerler burada ürünlerini veriyorlardı. Sonra bundan türeyen H.B.R aynı ekolü sürdürdü.

Dünyada yayınlanan ilk karikatürde, insan portresi çizip, kulaklarını uzatmayı "komiklik" saymışlardı.

yaşama geçirilen bu tarz çalışmaların çoğunda kimilerine fazla gelen, kimileri için normal dozajlardaki şiddeti yumuşatan, okura nefes payı veren, onu heyecanlı kısımlardan alıp bir an için gülümsetmeyi amaçlayan mizahi bölümler bulunmaktadır. Ve bu bölümlerin asıl kahramanları yan karakterlerdir.

Bilhassa Essagesse (üç İtalyan ressamın oluşturdukları birlik) ürünlerinde (Teksas, Tommiks, Kaptan Swing, Tombraks) bu yardımcı karakterlerin sebebiyet verdikleri mizahi ortam; maceraların sertliğini, tekdüzeliğini bozar, genç kesim için ağır gelecek dramatik yapıyı hafiletir. Mizahın yan karakterlerden (asıl kahramının en yakın yardımcıları ve dostlarıdır; Zagor-Çiko gibi) doğması için başlangıç zemini hazırdır.

Çünkü gerçekçi veya gerçekçi çizgiye yakın çizgi kullanılarak hazırlanmış bu tarz İtalyan westernleri ve orman çizgi romanlarından (Zembla, Akim, Tarzan vs gibi) romanlarından fırlayan ana karakter (veya asıl kahramanı) görünüşte hiç bir zayıflığa yer bırakmayacak kadar eksiksiz bir iç yapıyla sunulur okura. Bunlar sululuk yapmazlar, oturaklıdırlar, bir dava için dövüştüklerinden disiplinlidirler vs. İşte bu çizgiromanlardaki sözkonusu mekanizmanın, yanılmıyorsak ilk kez Suat Yalaz en önemli eseri Karaoğlan'a uyguladı. Tarihi kahramanlık türündeki diğer eserlerimiz de (Malkoçoğlu, Bahadır, Tolga, Alptekin, Tarkan vs) bu formülü iyi kötü devam ettirdiler. Yan karakterlerin içkiye yemeğe düşkünlükleri, arada tedbirsizlikleri, zaman zaman irade zayıflıkları, maceralarda düştükleri zor durumlardan sıyrılmak için başvurdukları bir dolu hinlikler... Bunların bazen geri tepip uyguladıkları yöntemleri yüzlerine gözlerine bulaştırmaları gibisinden özetlenebilecek unsurlar.

Okuru güldürecek ve rahatlatıp ilerideki karelerde olası bir dövüşe, adaletin sağlanması ya da bir haksızlığın giderilmesi amacıyla girişilecek bir kavgaya, savaşa dek soluklanmasını sağlayacaklardır. Bu gülmece anlayışında derin, hınzır, toplumsal mizahi değinmelere pek rastlanmayacaktır. Sanatçı bu yardımcı karakterleri fiziksel olarak da okurun eğlenmesine yardımcı olacak şekilde "mükemmel"den veya "orta karar" seviyeden uzak tutar.

GIRGIR'LA GELEN MİZAH

Aşırı şişmanlık veye zayıflık, yaşlılığın getirdiği fiziksel çökme hep bu yan tiplerde görülür. Sanatçı hep bu yan tiplerin yarattıkları mizahi ortamı kuvvetlendirmek için giderek onu gerçekçi çizgiden sıyırıp karikatürize çizgiyle (Karaoğlan'da Balaban örneğinde olduğu gibi) tanımlar. Fikirsizlik yaratan olumsuz fiziksel normlardan alabildiğine destek bulan bu mizah anlayışı (daha derinlemesine bir inceleme gerektiği açıktır) toplumumuzda insanların bir kısmının nelerle alay ettiklerini, nelere (veya kimlere) güldüklerini göstermesi açısından, fiziksel bozuklukların (oburluk, aşırı şişmanlık, çok kısa boy, çok uzun boy, kekemelik, kellik, vs.) insanları nasıl ve neden aşağılık duygusuna adım adım ittiğini açıklaması bakımından içinde gizli, örtülmüş ve sanatçı açısından okuru güldüreyim derken "es geçilmiş" bir dramı da barındırmaktadır.

Altmışlar dönemi karşımıza mizahi türden yığınla çizgiroman dergisini çıkartır. Red Kit'ten Tenten'e, Sipru'dan Şarlo'ya dek bir dizi kahraman beğenimize sunuluyordu...

60'lar dönemi mizahi türde yığınla çizgiroman dergisini çıkartır karşımıza. Çeşitli yayınevleri Red Kit'ten Tenten'e, Sipru'dan Şarlo'ya dek çok sayıda mizahi çalışmayı beğenimize sunuyorlardı. Gazetelerde de tersine Amerikan ürünü mizahi bantlar hemen hemen her kesimin ilgisini çekiyordu.

Altan Erbulak sevimli yuvarlak çizgileriyle "Cafer ile Hürmüz ve Kibar Hırsız" serileriyle günlük bant ve pazar ilavesinde kendi tutkunlarını çoktan yaratmış yetenekli bir ressamdı. Erbulak'ın Orhan Boran ile işbirliği 64 yılının sonunda ortaya Yuki'nin çizgiroman dergisini çıkardı. Yaşamdaki atlanmayacak değerleri (sevgi, saygı, paylaşma, vs.) gülümseterek, güldürerek öğretmeye çalışması Yuki'nin başarısını sağlamıştır.

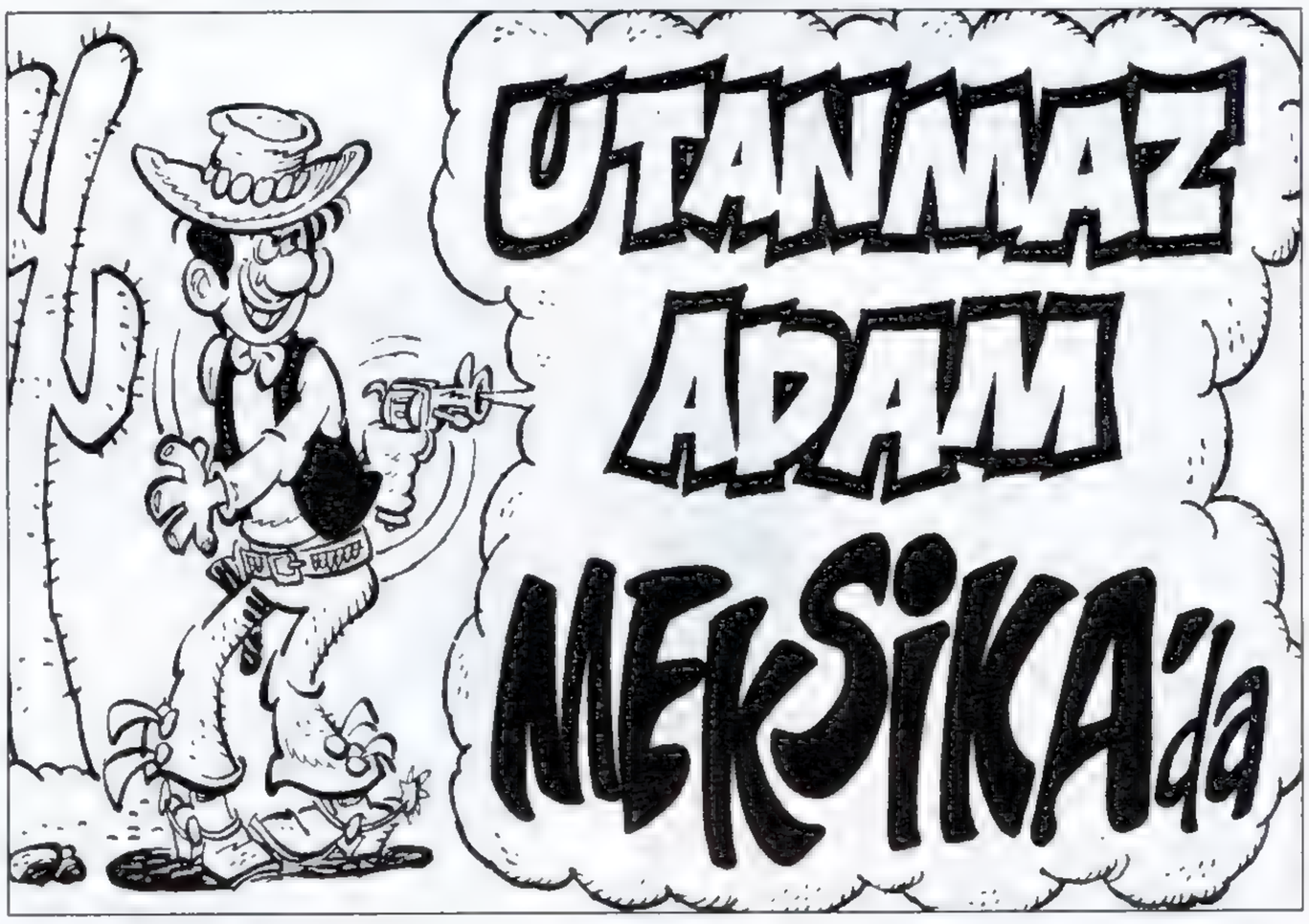

Geçen sayımızda geniş bir biçimde ele aldığımız Utanmaz Adam'ın 1978'de yayınlanan macerasındaki mekan bu defa Meksika'dır..

Yine bu yıllarda tanınmış karikatürist Öktemel Köksal'ın "Çitlembik" isimli çizgiroman dergisi okurların beğenisine sunulmuştu. Bu çalışmada da minik çocuklardan oluşan bir gurup mahallelinin sevimli, hareketli, küçük yaş grupları için hem heyecanlandırıcı hem eğlendirici çeşitli maceraları konu edinir.

1970'lerin ilk dönemlerinde de yazımızın ilk kısmında değindiğimiz üzere Suavi Sualp tüm birikimini aktardığı "Salata" dergisini yayınlar.

1977'de Doğan Kardeş tesislerinde basılan ilk renkli Karaoğlan dergisinde Suat Yalaz, derginin ilk döneminde çok sevilmiş, bir ingiliz ressama ait iki çalışmayı yeniden çizer. Taş devrinde bir evde köpek gibi beslenen dinozorun afacanlıkları ile iki şapşal polisin amirlerini deli etmesini anlatan maceralarını okurlar çok özlemişlerdir.

1972, mizahın ülkemizde başka bir biçim almaya

doğru ilk adımlarını atan Gırgır dergisinin doğuş senesidir. Kendinden önceki dönemlerin en uzun soluklu ve 60-70 döneminin en etkili mizah dergisi konumundaki Akbaba'nın bir anlamda yolunu kesen, Akbaba'nın her sayfasına sinmiş bir Yusuf Ziya Ortaç'ın 69 yılındaki vefatıyla ardından gelenlerin anında ivme kaybettirdikleri- bu derginin yıllardır sunduğu klasik, durağan, artık biraz ağır kalan mizah mekanizmasını kıran Gırgır'ın başarısı nereden kaynaklanıyordu?

Oğuz Aral, herşeyden önce bir mizah dergisindeki yazı ağırlıklı ortamı tersyüz ediyor, Gırgır'ı çizgisi bol, karikatür çizgi bant ve çizgi roman kaynayan yeni tarz bir mizah dergisi olarak tanıtıyordu. O yıllarda yaygınlaşan televizyon programları, halkın bir numaralı sporu futbol,film ve sanat dünyamızın neredeyse hayatlarını ezberlediğimiz yıldız ve yıldızcıkları ve tabi politika asıl içeriği oluşturuyor gibiydi ilk bakışta . Politik bakış daha sonra oldukça yumuşak bir üslupta aktarılıyor gerekçesiyle Gırgır içinden bir grup çizerin daha radikal bir çizgide Mikrop dergisini çıkarması sonucunu getirecekti.

GIRGIR'DAN SONRA MİZAH...

Gırgır, çizgi ağırlıklı konumuyla daha genç bir kesime rahatlıkla hitap ediyordu. Tabii ki genç kesimin yaşam tarzı,beğenileri, sorunları, çözümsüzlükleri, tutkuları,politik endişeleri, okul ve sonrasındaki iş kaygıları ve genel olarak cinsellik,ilgi alanları vs hem karikatürde hem çizgi romanlarda yıllarca işlendiler.

Gırgır tirajını 80'lerin ortasına dek sürekli arttırırken, toplumun tüm değişim sürecini genel olarak aktarabilmeyi bildiği gibi güncel'i de anında yakalama çabukluğuna sahipti. Başlangıçtan itibaren kısa sürede kadronun alt yapıdan gelen yığınla genç sanatçıdan oluşması hem olaylara bakışta bir zenginlik getiriyor,hem de farklı çizgi anlayışlarını zaman içerisinde okura sunuyordu.

Gırgır'daki çizgi romanlar içinde iz bırakanları şöyle bir anımsayalım. Oğuz Aral'ın Utanmaz Adam'ı dışında önce gençliğini, sonra çocukluğunu anlattığı Avanak Avni: Bence avanaklığı içinde tuhaf bir zeka parıltısı gösteren bir tip. Engin Ergönültaş'ın temel eseri niteliğindeki Zalim Şevki, Kelek Osman: Gecekondu yaşantısı içinde, ilki birtakım menfaatler karşılığında birtakım işleri düzeltmek için birtakım planlar yaparken,dostu saf Osman yanlışlıkla bu planları boğup, hesapları alt üst eder.

BİR ÇİZGİ KAHRAMAN GELSE...

Nuri Kurtcebe'nin tarihsel kahramanlık türü çizgi romanların parodisi niteliğindeki Gaddar Davut, Redkit'te "Düldül" adlı atın bir anlamda yerlisi Tıknefes ve arkadaşı sinirli Çulsuz ile, hem tarihi hem bilim kurgusal maceralarda,toplumsal eleştiriye kara mizahla soyunur. Bülent Arabacıoğlu'nun En Kahraman Rıdvan'ı ise toplumdaki tüm dengesizliklere, aksaklıklara, birilerini sömürüp üstünden zevk sefa içinde geçinenlere karşı, içimizden "ah bir kahraman gelse de şu sorunları bizim nâmımıza çözse" dileğimizin çizgi romandaki karşılığıydı. Kendini süper kahraman zanneden şapşal ama tertemiz bir komik karakterdi.

Gırgır'ın açtığı kapıdan çıkan çok sayıda mizah dergisine (Fırt, Limon, Hıbır, Pişmiş Kelle, Deli) kuşbakışı baktığımızda, bunların toplumumuzda iz bırakan hemen her olayla ilgili olduklarını, genç insanlarımızın, öğrencilerimizin, memur ve işçi kesimimizin değil, hemen her kesimden bireyin sorunlarını mizahla,gerektiğinde kara mizahla yoğurduklarını izliyoruz yaklaşık 26-27 yıldır. Mizah aracılığıyla her şey deşiliyor, sorgulanıyor, ortaya seriliyor, çözümler aranıyor.

Bu dergilerde yer alan çizgi romanlar ister yaşadığımız günlerden bir kesit sunsun, isterse hayali ya da bilim-kurgusal bir fonda geçsin maceralar hep toplumsal olana dokunarak gelişti, çeşitlendi. Ciddi bir çizgi romanda belki kolayca ve cesaretle gösterilemeyecek gerçekler, sorunlar, hatta bir olgunun anatomik yapısı(örneğin cinselliğin toplumumuzdaki genel ve çeşitli sosyal gruplar içindeki özel görüntüsü) ve nedenler mizahi çerçevede didik didik edildiler ve edilmeye de devam ediyorlar. Bu şeklen çok kısa ve içerik olarak da çok yetersiz kaldığımızı bildiğimiz yazıda, 1930'lardan günümüze dek mizahın çizgi roman dergilerimizde ne tür bir şekil aldığını kısaca göstermekti çabamız. Yığınla eksiğimiz bulunmakta. Örneğin karikatür çizgisini aynen çizgi romana sokan Turhan Selçuk'un Abdülcanbaz'ında, zaman ve mekan sınırlaması olmayan binbir renkli serüvenlerde mizah ve taşlama görüntülerin ve temaların arasına ustaca karıştırılır. Sonra Çizgiler Yayınları'nın 1981'de yayınladığı mizah dizisindeki kitaplardan bahsetmek gerekiyordu. Bu seride de Suavi Sualp, Necdet Şen gibi sanatçılar bağımsız kitaplarda kendilerine özgü bir toplumsal mizahı yer yer keskin bir dille şekillendirerek önem kazandılar. Yine 60'lar ortasında Sedat Alkan adlı sanatçının Doğan Kardeş'deki Aliş ile Maviş ve Nasreddin Hoca serilerini de incelemeliydik...

Mizah aracılığıyla her şey deşiliyor, sorgulanıyor, ortaya seriliyor, çözümler aranıyor. Dergilerdeki çizgiromanlar yaşadığımız günlerden bize kesitler sunuyor..

Böylece çizgi roman dergilerimizdeki mizah örneklerinin veya görüntü-sözcükler arasına karışmış mizahın niteliğinin küçük parçacıklarını aktarmaya çalıştık sizlere... Toplum olarak gündelik yaşantımızda kara mizah örneklerine bolca şahit olduğumuz ve ne yazıkki artık kanıksamaya başladığımıza inandığımız bu zamanda,sanatçılar tarafından bizlere izlettirilen mizahi dünya her yönüyle bir ayna vazifesi görmeye ve bizleri güldürürken acı acı düşündürmeye devam ediyor.

Yayınlanan dergiler arasında Akbaba, önemli bir yer tutuyordu. Hatta 60-70'li yılların en önemli dergisiydi. Uzun süre de yayın hayatında kalmıştı.

Her kahraman kendi okur kitlesini oluşturuyordu. Yavlum Mithat veya bundan türetilmiş çırak Mirsat gibi...

BİR ÇİZGİROMAN: "İNCİRLİK'TE BİR AKŞAM"

UĞUR DURAK

ÇİZGİROMAN ÜSTÜNE II

Ülkemizdeki çizgi roman tarzı örneklerin yer aldığı ilk dergilere ve içerisindeki örneklere geçmeden önce bu sanatın dünyadaki emekleme ve büyüme dönemlerini biraz daha detaylı olarak aktaracağız:

Her canlının, olayın, kavramın, kısaca somut ve soyut "herşeyin" günlük yaşantımızda bir tanımı (tanımları) yapılmıştır ve yapılacaktır.

Tabii bu "herşeyin" ilişkili olduğu bireyin de genelden farklı bir anlamı bulunabilecektir. Bu anlamın başkalarına yansıtılması ise sanat olarak nitelendirilir. Belki de hayal dünyamızı genişletmesi açısından SİNEMA ile benzer bir konuma yerleştirebileceğimiz ÇİZGİROMAN, herşeyin ötesinde etkisini hiç azaltmayan üstüne üstlük şaşırtan, coşku veren, ürperten ve binbir çeşit ruh halini aktaran bir "araç" niteliğinden bir "amaç" haline dönüştü.

Görselliği, kalıcılığı, istenildiği an tekrarlanabilme imkanı, sinema, fotoğraf, edebiyat gibi diğer sanatlardan olabildiğince yararlanarak ufkunu hep genişletebilme yeteneği çizgi romanı çekici kıldı.

Çizgi roman başlangıcından itibaren kendisine genel olarak çocuk-gençlik kuşağını hedef seçti. Canlılık,

BİR ÇİZGİROMAN:

UĞUR DURAK

"İNCİRLİK'TE BİR AKŞAM"

hareket, söz, namus, ahlak kavramları her an patlamaya hazır espriler; macera-özgürlük hissi, yasak alana koşma, komplekslerden kaynaklanan mükemmel olma içgüdüsü, kendini ispat etmek isteyen hayalleriyle, coşkulu yönleriyle çizgi romanlar çocuk-gençlik dergilerinde ve bu kesimin kendine has dünyasında diğer sanatlara göre daha hızlı ve özel bir yer buldu.

Dünyada beliren bu yeni yaklaşım tarzı ülkemizde de bir anda popüler oldu. Mizah dergileriyle başlayan "çizgili anlatım" giderek çocuk dergilerinde de görülmeye başladı.

1869 yılında yayınlanan ilk çocuk dergimiz olan Mümeyyiz'e gelinceye kadar;12.yy'da Fenelon isimindeki bir Fransız Asilzadesi'nin çocukları için hikayeler yazmasıyla başlayan tarz, La Fontaine masalları, Kelile ve Dimne, Bostan-Gülistan, Hay Bin Yeksan gibi eserlerle gelişme gösterdi.

Günümüzde çocuklar için bin türlü yayının üst üste baskı yaptığı ülkemizde 1869 senesinin önemini çok daha iyi kavrayabilmemiz için yazılı ilk alfabemizin bile ilk çocuk dergisinden tam yirmi sene sonra (1889) doktor Rüştü tarafından hazırlandığı düşünülürse, geçen 125 yıl çocuk edebiyatımızın kıdemini göstermeye yeter. ■

S????
?????
???
???
??

Kemal Sunal Türkiye'de bir olaydır: Sosyologların bunu araştırması lazım. Halk filmlerine neden tutuluyor? Kemal Sunal niye bunca sene var? Çocuklar neyini seviyor?

Ders: Sosyoloji, Konu:

NEGATİF DERGİSİ

Kemal Sunal, filmlerinde sadece komik olmakla kalmıyor, herhangi bir vatandaşımızın yaşayamayacağı maceraları yaşıyor. Bu da seyirciyi fazlasıyla cezbediyor.

Belki biliyorsunuz, belki bilmiyorsunuz. Bundan birkaç yıl önce Kemal Sunal kendisini sosyologlara emanet etmiş ve şöyle demişti: "Bütün ülkelerde sıradan oyuncular bile inceleniyor, onun hakkında kitaplar yazıyorlar. Kemal Sunal Türkiye'de bir olaydır.

Sosyologların bunun nedenini araştırması lazım. Bu halk neden tutuyor? Kemal Sunal niye bunca sene var? Çocuklar neyini seviyor?".

O günden bugüne pek bir şey olmadı. Bırakın arka arkaya kitaplar yayınlanmasını, inceleme minceleme filan da yapılmadı. Daha doğrusu, sadece bir araştırmacının, A. Ü. Açıköğretim Fakültesi öğretim üyesi Dr. Nazlı Kırmızı'nın bir çalışma yaptığının haberi yayınlandı gazetelerde. O kadar! Oysa ki böyle olmamalıydı. Sadece Kemal Sunal değil, onu belki yüzüncü kere izleyip hâlâ gülebilmeyi becerebilen biz izleyiciler de, incelenmeye değerdik.

KEMAL SUNAL'IN AŞKI BAŞKA...

Şu çok kesin: Milletçe, Kemal Sunal filmlerine tuhaf ve marazi bir düşkünlüğümüz var. Var ki filmleri, iki üç kanalda birden, hemen her gece, üstelik de aynı saatlerde gösteriliyor ve rating rekorları kırıyor. İyi de bu nasıl oluyor da oluyor? İşte, çözülmesi can alıcı soru bu. Evet, nasıl oluyor da oluyor, her gece TV'lerimizin başına kurulup, belki onbininci kez izlediğimiz bir filmi onbinbirinci kez zevk içinde izleyebiliyor ve de Sunal'ın o hiç değişmeyen şaşkın bakışları, omuzlarını gururla yükseltişi ya da "Eşoleşek" deyişi karşısında kahkahadan kırılıyoruz?

Belki de Aziz Nesin'in dediği gibi yüzde 60'ımızın kafası çalışmıyor o yüzden Sunal'ın marazi "aşıklarıyız."

Ya da aptallıktan çok zihinsel bir tembellik içindeyiz ve bu doğal yapımız. Bütün bunların sonucunda da döne döne Sunal filmlerini izliyoruz. Atilla Dorsay bu görüşü savunuyor ve diyor ki: "halkımızın bu filmleri döne döne seyretmesi beni aşan bir olay olmakla beraber kendimce şöyle bir yorum getirmeye çalışayım, Türk halkı zihin tembeli bir halk. Farklı ve yeni şeyleri keşfedip tadına varmayı denemektense denenmiş olanı, kendisine ne vereceğini çok iyi bildiğini ve de belli bir haz ve zevk sunması güvenceli olan şeyleri izliyor. Bu

RÖPORTAJ

Kemal Sunal 25 sene sonra da

Kemal Sunal'ın ağzından laf alabilmek başlıbaşına bir maharet işi gibi görünüyor. Kemal Sunal az ama öz konuşuyor. Sonuçta tek söylenecek şey; Kemal Sunal'ın sahici, yalın ve sanıldığının tersine sıcak bir insan olması... Ya biz çok cahildik o yüzden Kemal Sunal politikası olduğunu bilmiyorduk ya da ilk kez o gün açıklandı böylece öğrendik. Evet, bir Kemal Sunal politikası var. Belki de o politikanın gereği medyaya hiç çıkmıyor, eleştirilere cevap vermiyor, Tarkan'ın aldığı paranın bile yanında sıfır kalacağı astronomik reklam filmi tekliflerini düşünmeden reddediyor!...

- TV'de her akşam Kemal Sunal filmlerini seyrediyoruz. Bunlar hiç bitmeyecek mi? Bu filmler sizinle bir anlaşma ile mi oynatılıyor.

• Hayır, hayır. Benim hiç ilgim yok. Ben onlardan bir şey de almıyorum.. Türkiye'de bu işler böyle yürüyor. Benim herhangi bir mukavelem olmadığı için o filmlerden hiç bir şey almıyorum. Oyuncular Türkiye'de mukaveleyle bağlı. Ve bu filmlerle mukavelem olmadığı için yapımcı satıyor, kendisi alıyor sırf. Yani bize birşey yok.

- Duygu düzeyinde ne yaşıyorsunuz bunları gördüğünüz zaman. Bazen üç ya da dört kanalda da oluyorsunuz. Seyrediyor musunuz hiç?

• Evet. Bazen seyrediyorum.

- Telifini alsaydınız bugün trilyoner olurdunuz değil mi?

• Onu hesapladılar. Geçiyor, trilyonu geçiyor.

- Dava açmak gibi bir hakkınız yok değil mi? Çünkü, bir anlamda sizin yüzünüz eskiyor...

• Ben düşündüm onu, araştırdım da. Ama Türkiye'de çok zor bu yolla bir şey elde edebilmek...

- Bir de siz sanki Türk Sineması'nda en çok film çekenlerden birisiniz gibi algılanıyor...

• En az çekenlerden birisiyim ben. Bu televizyon yüzünden böyle oldu. 81 tane filmim var. 23 senede 81 film. Ben az film çekenlerdenim yani. Yani isteseydim 10 tane, 15 tane çekerdim ben senede. 20 Tane de çekerdim. Filmim az, Türkiye şartlarında az yani. Ama her gün televizyonda benim filmlerim oynadığı için en çok ben film çekiyorum sanıyor insanlar. Ama olsun, eskitemeyecekler suratımı.

- Nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz?

• Çok kolay, her gün Türkiye'de kaç kişi üç yaşına giriyor bunu tespit etmek lazım. Üç yaşına giren çocuk Kemal Sunal seyircisi oluyor. Bir de onun tavanı 103. Bunamamışsa devam ediyordur. Bunamışsa 103'te bitiyor yani.

- Oyuncular pek hoşlanmazlar eski filmlerinin gösterilmesinden.

• Yok benim filmlerimin hepsinde güldürü belli mesajlar olduğu için ben gösterilmesinden zevk bile alıyorum. Ama bu denli değil tabii. Bir de mesajlar hâlâ geçerli ki seviyor seyirci yani. Seyrederken bir şeyler alabiliyor ki seviyor. Mesajları geride kalmış, köhnemiş değil. Çelişkiler devam ediyor yani.

- Siz bir dönem "beni sosyologlar incelesin" demiştiniz...

• Ağzımdan öyle bir cümle çıktı ama, bu dünyada yapıldığı için bunu söylemiş olabilirim. Ben de kendimi belli bir yere kadar anlatır, sonrasını anlatamayabilirim.

- Biz sosyologlarla konuştuk. Şu an içinde bulunduğumuz, yaşadığımız döneme tekabül ediyor Kemal Sunal filmleri. Ve düşünmeyi engelliyor diyor. Aziz Nesin de yüzde 60'ımızın kafası çalışmıyor, o yüzden seyreder tabii ki bu filmleri demişti.

• Şimdi bir oyuncu her türlü rolü oynar. Ama bir de kendisine yakışan bir tip vardır. Kendisine giden bir elbise vardır. Giydiği zaman üzerine oturan bir elbise vardır. O daha şık olur, daha güzel olur.

bizim halkımızın doğal yapısıyla ilişkili bir olay. Çok olumlu bakmıyorum doğrusu ama tabii ulusal özellikleri yadsımanın veya değiştirmeye en azından kısa vadede değiştirmeye kalkmanın da çok anlamlı bir şey olduğunu düşünmüyorum."

Belki de "Pop Çağı Ateşi" adlı kitabın yazarı Can Kozanoğlu haklı: "Kemal Sunal, seyircisine çok yakın, çok tanıdık geliyor. O yüzden nasıl bir arkadaşımızın şaşkınlığına aradan on yıl geçse de her karşılaşmamızda gülüyorsak öyle gülüyoruz. Kısacası, "Vay Şaban, n'aber? Tipe bak yaa, bizim Şaban yaa" ilişkisini yaşıyoruz."

Ya da Kemal Sunal, Attila İlhan'ın belirttiği gibi dönemsel (yani geçici) bir sembol. Tıpkı bir zamanlar Fernandel'in Fransızların, Toto'nun da İtalyanların sembolü olduğu gibi "milli" bir sembol. Ve dahası "bu gönlü geniş, aptal ama aynı zamanda kurnaz da olan halk çocuğu"nun sahiciliği içimizi ısıtıyor.

O yüzden de ondan vazgeçmemiz söz konusu olamıyor!

Sunal filmlerini hepimizin nezdinde sokaktaki adamdan okumuş yazmış kesime kadar (Örnekse Ertuğrul Özkök bir yazısında "Kemal Sunal filmlerini zevkle dört, beş kez izlediğini itiraf etmişti) cazip kılan en temel özellikler şöyle:

Basit bir şablona dayanmaları ama buna karşın sahicilik taşımaları, her şeyin zıtlıklar üzerine kurulması ve ters yüz oluşu, Sunal'ın canlandırdığı "saf, habire kazık yiyen ama eninde sonunda mutlaka kazanan" halk çocuğu tipiyle özdeşlik kurmamız. Nevval Çizgen olsun, Ali Akay olsun, Ünsal Oskay olsun sosyologlar, A. Ü. Açıköğretim Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Nazlı Kırmızı'nın "Türk Güldürü Filmleri Üzerine Yapısalcı Bir Çözümleme" başlıklı çalışmasındaki saptamaya katılıyorlar. Üç aşağı beş yukarı, üçü de Kemal Sunal'ın filmlerine gösterilen bu rağbetin nedenlerinden biri olarak, 1960'larda başlayan, 1975'lerde alevlenen ve halen süren kırdan şehre göç hareketine bağlıyorlar.

Şu bizim Kemal Sunal

SAPTAMA 1: BASİT ŞABLON!

Kemal Sunal filmlerinin önemli bir bölümünü kızının isteğiyle izlediğini belirten sosyolog yazar Nevval Çizgen, 3 ile 13 yaş grubu çocuklarının, bu filmleri tekrar tekrar izlemekten bıkmamalarını anlaşılır bulduğunu söylüyor. Buna karşın Sunal filmlerinin yetişkinlerce defalarca izlenmesinin üzerinde durulması gereken bir fenomen olduğunu düşünüyor. Çizgen, "Sunal filmlerinde hikaye her zaman fazla zeka, kıvraklık, entelektüellik istemeyen basit bir şablona dayanıyor." diyor ve şöyle devam ediyor:

• Sunal filmlerindeki bu basit şablon sıradan insanların hayat ve özlemlerinden bir parçayı yansıtıyor. Tekrar ve şablon sıradan insanlar için seyredilme kolaylığı ve isteği getiriyor. Bir de kendi hayatı hiçbir değiştirmeye ve eleştiriye uğramıyor.

• Kemal Sunal, her zaman yoksul, köylü, işçi, ►

Kemal Sunal'ın televizyonda gösterilen filmlerinin arasına rekor düzeyde reklam kuşağı alınıyor, seyirci rekorları kırılıyor fakat Kemal Sunal şimdiye dek hiç bir reklam filminde oynamıyor. Astronomik paralar teklif edilse bile.. Bu dünya çapında bir tavır olarak. Çünkü bu derecede ünlü olan ve reklamda oynamayan sanatçı yoktur.

bizimle birlikte olacak...

Diğer rolleri de oynayabilir. Ama belli bir müddet sonra seyircinin bu oyundan beklediği birtakım şeyler var. Güldürüyorsa gülmek istiyor, ağlatıyorsa ağlamak istiyor, bu şartlanmışlığı ortadan kaldırmak için uğraşmaya gerek yok ki, elinizdeki malzemeyle yola çıktığınız zaman bazı şeyleri elde ediyorsunuz. O yüzden John Wayne 70 yaşında ata biniyordu. Kovboy oynuyordu yani. Niye kovboy oynuyor? Yani sinemada seyirciyi şaşırtmamak lazım. Şaşırtacak roller oynayarak oyuncu da oyuncu olmaz. Şaşırtmayarak da oyuncu olabilir.

- Bir sosyolog her filmde bir kadına vurma olayı var dedi.

• O filmde hayattan bir parçadır o yani. Yaşayan insanlar bunu görüp yaşamıyorlar mı yani. Bu olmuyor mu? Bu filmde mi oluyor? Var yani, gerçeklerden kaçmıyorlarsa bu var. Bunu biz filmde yansıtıyorsak olan bir şeyi yansıtıyoruz. Yani böyle bir şey kalktı da, biz filme mi koyduk?

- Siz de değindiniz, televizyon bütün filmleri gösteriyor gerçekten. Bir de Kemal Sunal'ın filmlerini sinemadan kaçan seyirci izliyor. Ama bugün yeni bir filmi oynasa bu kadar seyirci toplamaz diyenler de var.

• Olabilir onu bilmiyoruz ki. Onlar biliyorlar mı? Nerden biliyorlar? Şimdi rating yüksek. Sinemadan kaçan insanlar evde seyrediyor. Onları biz getirebilir miyiz onu bilemem. Ama bu fiyatlara da gelebilirler mi onu da bilmiyorum. Ekonomik yani olay. Dört kişilik bir aile gelecek, bir milyon. Sinema biletlerini 75 bin lira yapın, milyonlarca insan gelir.

- Bir de ama şöyle bir şey var. Yabancı sinemada görüyoruz daha çok. Tipler çok değişebiliyor. Yani çok ünlü bir oyuncu öyle bir tipe giriyor ki, tanımakta zorlanabiliyoruz.

• Ben sinemada şuna inanıyorum: İstikrar. Yani istikrarlı olmakta yarar vardır. Bu Amerikayı yeniden keşfetmek gibi bir şeydir. Keşfettiğiniz değerler var. Bunları yeniden keşfetmeye kalkmak yanlıştır. Bunun için bir de insanın zamanını harcaması çok yanlıştır.

- Sizin ilk parladığınız film Hababam Sınıfı mıydı?

• Hayır hayır Hababam Sınıfı daha sonra. Ben bir kaç filmde yardımcı rol oynadım. Ondan sonra ben Salako'yla başrol oynadım.

- Ama Hababam Sınıfı'yla doruğa ulaştınız...

• Yoo hepsi ses getirdi de... Daha bir güzel olduğundan belki, belki herkese hitap edebildiğinden daha bir dikkat çekti Hababam Sınıfı.

- İnek Şaban tiplemesini tiyatroda da İlyas Salman canlandırdı. Zaten Türk Sineması'nda size en yakın tipleme oldu hep... Sizce de öyle mi?

• Ben şimdi diğer sanatçılar hakkında konuşmak istemiyorum. Konuşmam da. Hiç bir zaman konuşmadım. Şimdi de konuşmayacağım. Onu seyircinin takdirine bırakıyorum. O konuda konuşmam. Sanatçılar hakkında konuşmuyorum.

- Peki olumlu yönde konuşur musunuz?

• Olumlu yönde de konuşmam.

- Yabancılardan konuşalım öyleyse. Yabancılar arasında sizi en çok kimler güldürüyor?

• Şarlo. Diğerleri belki bizden değil, yaptıkları bizden değil. Bana pek sıcak gelmiyor yani. Şarlo çok evrensel bir isim. Çok güzel.

- Özel yaşamınızda esprili olmadığınız, hatta soğuk bir insan olduğunuz düşünülüyor?

• Doğru, soğuk adamın tekiyim aslında. Bunun bir saati, zamanı, bir taymingi vardır. Her dakika espri yapabilen, bu konuda çok yetenekli birisi değilim yani. Ama kendi aranızda evde olabilir yani. Zamanlama meselesi...

- Bir de şu var ki, bugün Türkiye'de sayılı ünlülerden biri Kemal Sunal. ►

Sunal her zaman yoksul, köylü, işçi, memur gibi tipleri canlandırıyor ve canlandırdığı zümre onun izleyicisi.. Bu yüzden izleyici kendini izlemekten hoşlanıyor..

memur gibi tipleri canlandırıyor ve canlandırdığı sınıf tipi onun izleyicisi. Bu yüzden izleyici kendini izlemekten hoşlanıyor. Filmlerde ortak nokta şu: Zengin-yoksul ayrımının çok ciddi belirlenmesi, konunun ak ve kara mantığı içinde zıtlıklar üzerine kurulması bir de yan oyuncuların güldürü ustalarından seçilmesi. Bu sonuncusu, Sunal'ın tekdüze yüzü ve oyunculuğunu örtüyor. Yani, bu anlamda zekice bir kurgulama var.

Kemal Sunal sayısız filmlerinden birinde Gülşah Soydan'la. (İbo ile Güllüşah.)

SAPTAMA 2: DÜŞÜNMEYİ ENGELLİYOR

Başka bir zekice kurgulama: Filmlerde toplumdaki geleneksel değerlerin savunulması. Örnekse, her filmde şakayla karışık ya da ciddi ama ne olursa olsun mutlaka bir ya da birkaç kadın dövme eylemi var. Bu da geleneksel değerler açısından doğal olarak bir talep görüyor.

• Fakirlerin iyi, zenginlerin de hep kötü olduğu bu filmlerde aklar ve karalar o kadar ayrı ki, bu yapı düşünmeyi engelliyor. Buna karşın tatmin, üstelik de kolaycı bir tatmin sağlıyor. Bu da bizim genel sosyal yapımıza, politik yapımıza çok uyduğu için insanlar kolay bütünleşebiliyorlar.

SAPTAMA 3: KÜFÜR VE BOZUK TÜRKÇE

• Sürekli erkek küfreder imajı tekrarlanıyor. Türkçe ya küfürlü, ya lehçeli, ya yarım yamalak. Yani, son derece

RÖPORTAJ (DEVAMI)

Bugün bu böyle, 15 sene önce de bu böyleydi…

• 15 sene sonra da böyle olacak!…

- Ama şöyle bir şey var; medyada herhalde en az görünen sanatçılardan birisiniz… Şimdi bu bir sakınma mı, bir prensip mi, yoksa bu böyle mi gelişiyor?

• Bu Kemal Sunal' ın politikasının bir parçası.

- Nedir Kemal Sunal politikası?

• Şimdi bu Kemal Sunal politikasının bir parçası. Sanatçı demiyeyim, daha sanatçı olamadım, oyuncuyum, Medya beni oyuncu yapmadı ki, halkın desteğiyle geldim ben. Halkın arasından geliyorum. O yüzden medyada çok gözüküp, kendimi gündemde tutmaya ihtiyacım yok. Ne kadar az gözükürsem o kadar daha iyi olacağı kanaatindeyim. Bunu senelerdir tatbik ediyorum, başarılı oldum. Yani ben bir balon değilim ki, medya beni devamlı yazsın. Yazmadığı zaman da ben söneyim. Ben bunu ispat ettim, senelerce medyada bile çıkmadım gene Kemal Sunal vardı. Bundan sonra da gene olacak. Senelerce çıkmayacağım medyada gene Kemal Sunal olacak. Kemal Sunal' ın böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını gösterdim. Yani oyuncunun halka dayalıysa sırtı, yani halkın arasından gelmişse böyle bir şeye ihtiyacı yok.

- Bu suskunluğunuz eleştirmenler için de geçerli mi? Çünkü onlar sizi eleştiriyorlar ama siz hiç cevap vermiyorsunuz…

• Vermiyorum tabi. Eleştirebilir, o onun fikri yani, ona cevap vermeye de mecbur değilim. Ama demin ki şeye geleceğim, aydınlar eleştirirken de atladıkları bir nokta var. Senelerce Kemal Sunal' ı seyretmediler, şimdi televizyonlarda çıkıp, oynamaya başlayınca seyrediyorlar, gelip beni tebrik ediyorlar. Sinemaya gidip seyretmeden benim hakkımda konuştular. Komedi filmi ya… Komedi filmini hakir görürler. Televizyonda arka arkaya oynayınca da hepsi şimdi seyrediyor. Sonra da gelip tebrik ediyorlar. Ben de pişmanlık yasasından yararlanıyorsunuz diyorum. Tek cevap veriyorum.

- Konuştuğumuz bir eleştirmene cevap verir misiniz peki?

• Bakayım duruma…

- Atilla Dorsay, "Kemal Sunal filmlerini ben baştan beri bir aydın olarak, bir sinema seyircisi olarak canı yürekten hep destekledim. Ama televizyondaki filmlerinden sonra artık ben Kemal Sunal'ı seyretmem" diyor. Buna ne diyorsunuz?

• Ne diyebilirim buna. Kendi fikri. O, onun meselesi yani.

- Peki siz seyirci olarak daha çok ne tür filmlerden hoşlanıyorsunuz?

• Polisiye filmleri seviyorum.

- Kemal Bey siz ne zamana kadar film çekeceksiniz?

• Devam ettiği müddetçe çekeceğim. Şu gün bırakacağım diye bir kararım yok.

- Reklam filmleri için teklif alıyor musunuz?

• Oluyor, ama kabul etmiyorum.

- Peki buna evden bir şey demiyorlar mı? Eşiniz, çocuklarınız filan…

• Hayır. Ne diyebilirler ki?… Meslek benim, kim ne karışabilir ki? Biz böyle idare ediyoruz. Oyunculuktan geçiniyorum. Ben öyle bir koltuğa beş karpuz sığdıran oyuncu da değilim. Başka bir ticaretle de uğraşmıyorum. Hiç bir zaman böyle işlerle uğraşmadım, uğraşmam da.

- Daha sanatçı olmadım demiştiniz az önce. Ne zaman sanatçı olacaksınız peki?

• Sanatçılık çok yüksek bir mertebe gibi geliyor bana. Ne zaman olabileceğim onu ben de bilemiyorum yani.

- Bugüne kadar çektiğiniz filmler içinde sizin en çok beğendikleriniz hangileri?

• Çok film var. Öyle çok film var ki, şimdi sayarım da atladıklarım olur yani. Polisay var mesela. Ben şimdi hepsini seviyorum. Ben hepsini seviyorum da biraz daha sevdiklerim var. Zübük var, Öğretmen var. Düttürü Dünya var, Kibar Feyzo var. Mesela o Kibar Feyzo'nun üstüne bana göre o tür film yapılmadı yani. Yani insanlar eleştirirken o filmi seyretmeli, ona göre karar vermeli. Neler yapılmış zamanında. Yapılmadı o türde,öyle film yapılmadı. Seneler önce yaptık. Bakın sinemacılar bir masal dünyası yaratırlar, bir masal dünyası

dili bozuk. Ratingi önemli ölçüde oradan alıyor. Halkın büyük çoğunluğunu oluşturan bu kesimden yani kentlere akın eden bu kesimden ilgi görmesi boşuna değil. Çünkü kendilerini buluyor insanlar.

• Bir de ister piyango gibi şans eseriyle ya da başka bir yolla mutlaka sınıf atlama becerisi gösteriyor. Buna karşın namus büyük bir erdem olarak korunuyor. Bu da insanların değer arayışına bir karşılık bence. Yani içinde bulunduğumuz ortamda değerlerin yok olmasının hızlılığı insanları, yalan yanlış da olsa namus kavramına, ahlaklılığa sevkediyor. Aynı şekilde Kemal Sunal filmlerinde her zaman tek başına kahraman. Bu da bizim politik yapısal -tek liderlere ve tek partilere bağlılığımızı düşünürseniz- durumumuza uygun.

SAPTAMA 4: "PARÇALANMA !"

Mimar Sinan Üniversitesi sosyologlarından Ali Akay ise, TV. kanallarında gösterilen Ayşecik ya da vurdulu kırdılı Cüneyt Arkın filmlerinin Kemal Sunal filmleri kadar ilgi görüp görmediği sorusunu ortaya atıyor. Akay, Sunal filmlerinin izleyiciler açısından komiklik öğelerinin yanı sıra en cazip yönünün macera olduğunu söylüyor:

• Kemal Sunal, normal herhangi bir Türk insanının yaşamadığı maceraları yaşıyor. Tek düzeli bir hayatın ötesinde bir tuhaflıklar numarası ve bu anlamda o maceraların içinde en önemli öğelerden biri olan kadın unsuru ve zenginlik.

• İkincisi, her şey ters yüz ediliyor: Fakirken zengin, salakken akıllı, mafya değilken mafya oluyor. O anlamda da Türk seyicirisinin çocuksu karakteri ortaya çıkıyor: Aynı filmi beş ya da 10 kere izliyor. Çocuklar nasıl bir masalı defalarca dinlemekten zevk alıyorsa Kemal Sunal izleyicisi de böyle bir zevk alıyor.

• Kemal Sunal filmlerinin negatif yanı, tek düze hayatta işsizlik, açlık gibi sorunlarla yaşayan insanlar karşısına bir eğlence an'ı olarak çıkması ve o eğlence anında bir anda sorunların unutulması. Çünkü o an bir katarsis an'ı. Çünkü bu an'ın patlama noktalarını bastıran bir yapısı var: Özdeşlik an'ı. Bu an insanın kendi kendisiyle yabancılaşma sorununu beraberinde getiriyor. Çünkü, ne oluyor? Kendisinin yaşamı Kemal Sunal'ın filmde oynadığı rolle birleştiği anda öteki rolünü üstlenen izleyici kendi kendinden uzaklaşıyor ve kendi benliğini, kişiliğini unutuyor. O noktada korkunç bir parçalanma başlıyor.

• Kemal Sunal filmlerinin hepsinde toplumsal bir eleştiri var. Direkt Türk toplumunun ironi öğeleri aynı zamanda Batı sinemasıyla, 50'li yıllardaki Amerikan sinemasının sterotipleri var.

• Parçalanma derken klasik sosyolojinin en önemli konularından biri olan anomiden söz ediyorum. ■

Sürekli erkek küfreder imajı tekrarlanıyor. Türkçe ya küfürlü ya lehçeli ya da yarım-yamalak. Yani, son derece bozuk. Reytingi önemli ölçüde argodan alıyor...

Yararlanılan kaynak: Negatif dergisi, sayı 11.)

Filmleri nefes aldırıcı

ÜNSAL OSKAY
Marmara Üniversitesi

Ahmet Hamdi'nin bir sözü aklıma geliyor: Üretkenliği düşük olan doğu toplumlarında ikbalin kapısı iktidarı elinde tutan adamın yanında bulunmaktan geçer. Yani, yükselenler köleliği en iyi şekilde icra eden, köleliği en iyi özümseyenler ve kabul edenlerdir. Ancak efendi de soyutlaştı modern toplumda. Biz okur yazarlar aysbergin birazını, yukarısını görebiliyoruz. Sıradan insan bunları görmüyor ama hayatına bütün bunlar yansıyor. Çünkü sendikalaşma zorlaşıyor, grev hakkı tanınmıyor. Ve hayatın sorunları artıyor. Günümüzün iktidar eliti eskiye göre çok daha yırtık, hodbin, kültürsüz ve ahlaksız. Toplumca, bu düzenin normlarına uyuyormuş gibi gözüküyor ama bir yandan da kurallar ihlal ediliyor. Bütün bunları sıradan insan hissediyor ama aklıyla açıklayamıyor.

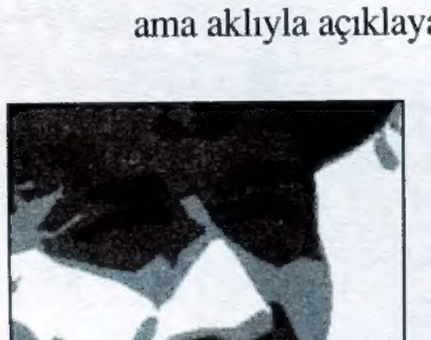

Kuralsızlığın, güvensizliğin ve inançsızlığın egemen olduğu, gerçek anlamda bir siyasal muhalefetin de oluşmadığı sistemi değiştiremiyor. İşte, bu kimsenin kimseye güvenmediği ruh hali içindeki insanlara Kemal Sunal'ın filmleri nefes aldırıcı. Çünkü, tıpkı onlara benzeyen bir insandır Kemal Sunal. Kemal Sunal ekranda bu insanlara şunu söylüyor: Bakınız ben de böyleyim. Toplumun genel geçer normlarına hâlâ bağlı oluyormuş gibi gözükmekle birlikte yukardan ona bağıran daire sahibi içeri çekilir çekilmez küfür ediyor, nasıl güçlüler güçsüzleri aldatıyor, soyuyorsa, o da kendisinden daha aşağıdakileri soyarak yükselmeye çalışıyor. Dolayısıyla, bu anomi içindeki insanların gündelik hayattaki ahlak anlayışını olumlayan, meşrulaştıran bir karakter gözüküyor her şeyden önce. Böylece anomi içindeki herkes kendini hafiften yargılayıp suçlarken onun çektiği acıları hatırlatan, kamusal bir portre buluyor ekranda. Üzülmeme hiç gerek yok, toplum artık böyle yaşıyor zaten. Kemal Sunal filmlerinin negatif yönü bence şu: Bugün anomi içinde yaşayan bu küçük insanların durup, "bu toplumsal hayatı değiştirmek lazım, değiştirmezsek bizi gitgide küçültecek ve içimizde insani hangi değer varsa birer birer törpüleyip atacak" diye bilinçlenmesine yarayacağı yerde bunlar sistemin içinde rahat nefes almayı öğreniyor.

yaşatırlar. Sinemaya gidersiniz, bu masalı yaşarsınız ve çıkınca gerçeklerle karşılaşırsınız. Ama sinemacıların yarattıkları bu masal dünyasını seneler sonra bilim adamları bulabiliyorlar. Sinemacı çok önce gidiyor. Filmin de önünde gidiyor. Bir kişi kuyuya taş atıyor, 40 kişi çıkaramıyor derler ya. Yani sinemacı bir masal dünyası yaratıyor, olmaz böyle şey diyorsunuz. Sonra bilim adamları üzerinde araştırma yapıyorlar, yaşanıyor o masal. Bu önceden bulunuyor, hayal dünyası çok geniş sinemada.

- Peki kadın komedyenler için ne düşünüyorsunuz?

• Olamaz, bana göre olamaz. Dünyada da olamaz. Türkiye'de de olamaz. Kadın deyip, hemen şey yapmayın yani. Star kadın komedyen olmaz diyorum.

- Niçin?

• E, şimdiye kadar bir örneği yok yani. Olacağını zannetmiyorum.

- Nesi eksik kadınların komedyen olmak için?

• Müthiş bir komedyen söyleyin diyorum, söyleyemiyorsunuz kadın olarak. Komedyen var yani yoksa. Ben müthiş bir kadın komedyen olacağını sanmıyorum. Nedenini de pek açıklayamıyorum ama. Öyle bir şey gelmemiş, gelmez diye bakıyorum. Komedyenim diye çıkan kadınların suratına bakıyorum olmuyor.

"Aydınlar senelerce Kemal Sunal'ı seyretmediler.. Şimdi TV'de Kemal Sunal reytingleri kırınca gelip tebrik ediyorlar. Sinemada beni seyretmeden hakkımda yıllarca konuştular."

Dünyanın ünlü çizerlerinden Mordillo'nun bir çizgisi. Mordillo her konuda olduğu gibi spor konularında da birbirinden güzel ürünler vermiştir.

Türkiye'de ilk kez ! "Mizah Kültürü" üzerine 10 kitap.

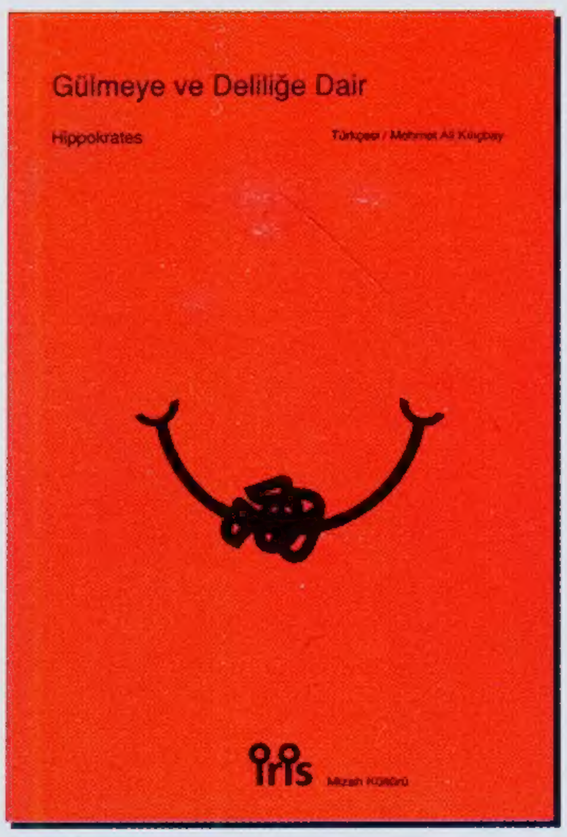

Hippokrates 1
Gülmeye ve Deliliğe Dair
Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay
80 sayfa, 1. hm., **600.000 TL.**

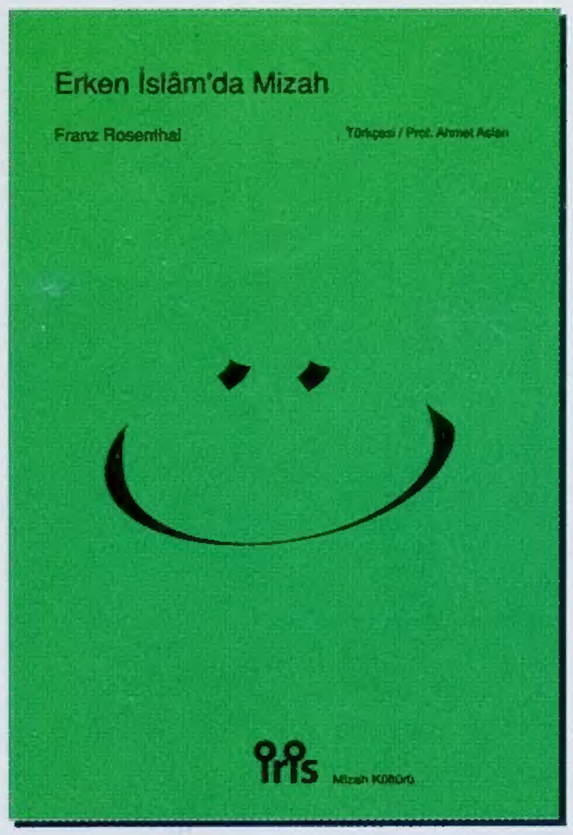

Franz Rosenthal 2
Erken İslâm'da Mizah
Türkçesi: Prof. Ahmet Aslan
264 sayfa, 1. hm., resimli, **1.700.000 TL.**

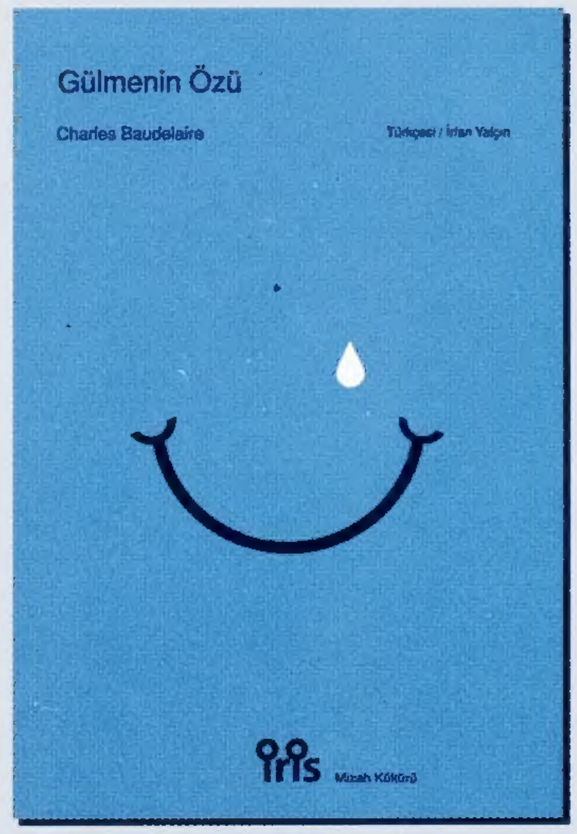

Charles Baudelaire 3
Gülmenin Özü
Türkçesi: İrfan Yalçın
136 sayfa, 1. hm., resimli **1.000.000 TL.**

Arthur Koestler 4
Mizah Yaratma Eylemi
Türkçesi: Sevinç Kabakçıoğlu, Özcan Kabakçıoğlu
144 sayfa, 1. hm. **1.000.000 TL.**

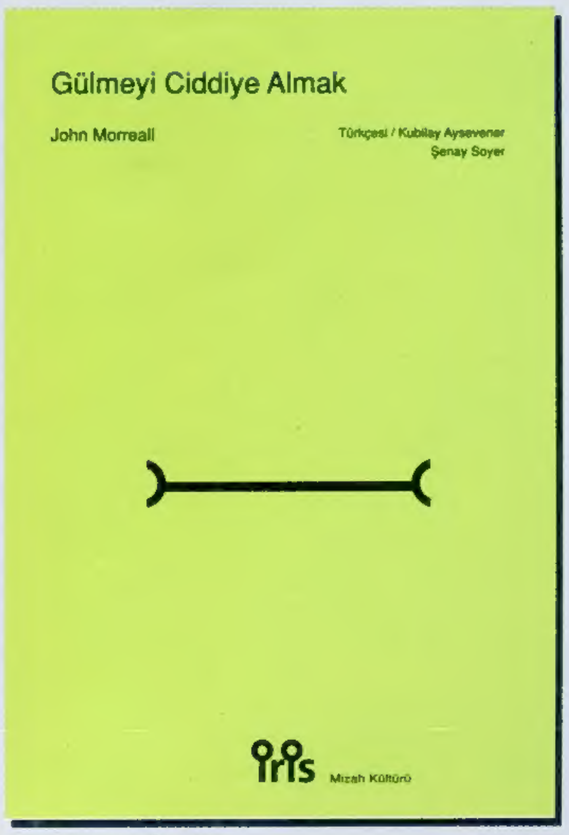

John Morreall 5
Gülmeyi Ciddiye Almak
Türkçesi: Aykut Aysevener, Şenay Soyer
216 sayfa, 1. hm. **1.500.000 TL.**

Turgut Çeviker 6
Karikatür Üzerine Yazılar
448 sayfa, 1. hm., s/b-renkli, resimli
2.800.000 TL.

Kitap Talep Formu

Adı Soyadı: .....
Adresi: .....
.....

Posta Kodu:.....
Şehir: .....
Telefon: .....

❑ Ödemeyi 673406 no'lu Posta Çeki Hesabına yatırdım.
❑ Ödemeyi İş Bankası Kadıköy Rıhtım Şubesi 2710139 no'lu hesaba yatırdım.

Talep ettiğim yayınlar:
❑ 1 ❑ 2 ❑ 3 ❑ 4 ❑ 5 ❑ 6
numaralı kitap/lar'dır.

Bu formu doldurduktan sonra makbuz fotokopisi ile birlikte lütfen 0.216 414 30 66 no'lu faks numarasına gönderiniz.

Yazışma Adresi: P.K. 41 Kadıköy 81301 İstanbul

Kitapçılar için genel dağıtım:
Say Dağıtım: 0.212 528 17 54; Yeni Çizgi: 0.212 220 57 70

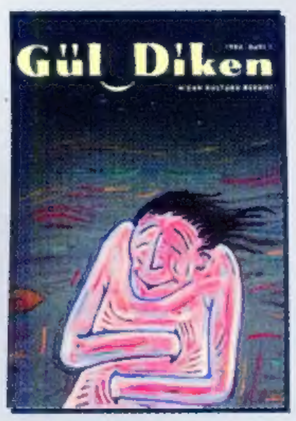

Yaz '93, Sayı: 1, 500.000 TL.

Güz '93, Sayı: 2, 500.000 TL.

Kış '94, Sayı: 3, 450.000 TL.

Yaz '94, Sayı: 4, 400.000 TL.

Güz '94, Sayı:5, 1.000.000 TL.

Sayı: 5, İngilizce, 2.000.000 TL.

Kış '95, Sayı: 6, 400.000 TL.

Yaz '95, Sayı: 7, 400.000 TL.

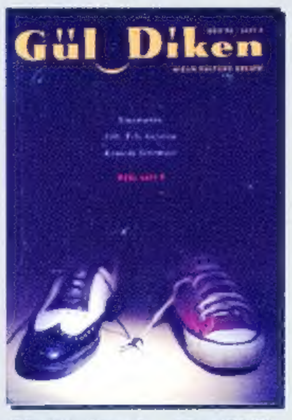

Güz '95, Sayı: 8, 750.000 TL.

Kış '96, Sayı: 9, 400.000 TL.

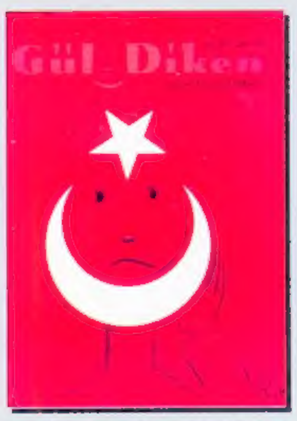

Yaz '96, Sayı: 10, 400.000 TL.

Güz '96, Sayı: 11, 400.000 TL.

Kış '97, Sayı: 12, 400.000 TL.

Yaz '97, Sayı: 13, 400.000 TL.

Kış '98, Sayı: 14, 400.000 TL.

Gül Diken

Türkiye'nin tek "Mizah Kültürü" dergisinin külliyatına sahip olabilirsiniz.

- 14 sayı kapak fiyatı : 6.500.000 TL.
  %25 indirimli fiyatı : 4.875.000 TL.
- 14 sayı+5.sayı İngilizce : 8.500.000 TL.
  %25 indirimli fiyatı : 6.375.000 TL.

Gül Diken 'nin tümünü ya da istediğiniz sayılarını, %25 indirimle edinebilirsiniz.

- Posta ya da kargo gideri tarafımızdan karşılanacaktır.

Yazışma Adresi: P.K. 41 Kadıköy 81301 İstanbul

Güldiken Talep Formu

Adı Soyadı: .....
Adresi: .....
.....

Posta Kodu: ..... Şehir: ..... Telefon: .....

❑ Ödemeyi 673406 no'lu Posta Çeki Hesabına yatırdım.
❑ Ödemeyi İş Bankası Kadıköy Rıhtım Şubesi 2710139 no'lu hesaba yatırdım.

Talep ettiğim sayılar:
❑ 01 ❑ 02 ❑ 03 ❑ 04 ❑ 05 ❑ 06 ❑ 07 ❑ 08 ❑ 09
❑ 10 ❑ 11 ❑ 12 ❑ 13 ❑ 14 ❑ 05 Özel Sayı (İngilizce)

Bu formu doldurduktan sonra makbuz fotokopisi ile birlikte lütfen 0.216 414 30 66 no'lu faks numarasına gönderiniz.

Lütfen fotokopi çektirerek fakslayınız.

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ KÜLTÜR
İŞLERİ DAİRE
BAŞKANLIĞI
KARAMİZAH
MERKEZİ AYLIK
YAYIN ORGANIDIR

YIL 1
SAYI 4
1998

MİZAH KÜLTÜRÜ

"Çizgiroman okurunun vizyon sahibi olanı.." Hiç aksatmadan Red Kit okuyan bir Cumhurbaşkanı düşünelim...

"BU DERGİ SİZİNDİR. ALABİLİRSİNİZ!"

KEMAL SUNAL'IN FİLMLERİ

İZLENME REKORU KIRIYOR.. OYSA O, ŞİMDİYE KADAR

HİÇ BİR REKLAM FİLMİNDE OYNAMADI !

ÇİZGİROMAN VE "ÇOCUK."

TURGUT ÖZAL'IN ARKADAŞI RED KİT.

ÇİZGİROMAN: İNCİRLİKTE BİR AKŞAM.